

2020
2.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

PETRÉTEI DÁVID: Gondolatok a kriminalisztikai azonosításméletről

KOLLÁR CSABA: A grafológusi és az írásszakértői munka komparatív elemzése

PAPP BENEDEGÚZ: A rendészettudományi State-of-the-Art értelmezési lehetőségei, illetve annak biztonságpolitikai aspektusai

MÁTYÁS SZABOLCS: Fogvatartotti vélekedés a térfelügyelő kamerák használatával kapcsolatban

KÖLLŐ DÁVID: A gyermekek szexuális kizsákmányolása a kibertér felhasználásával

BOGDÁNY GYULA: Kutyatámadás bizonyításának lehetőségei

DULAI PÉTER: A médiaerőszak által belobbantott tűz – egy szexuális indítékból elkövetett sorozatgyilkosság kriminálpszichológiai szemszögéből

KÖNYVISMERTETÉS: A bűnüldözés és a bűnmegelőzés rendészettudományi tényezői

KÖNYVISMERTETÉS: Sportrendészet a sportigazgatás rendszerében

INTERJÚ: Családon belüli erőszak Magyarországon

68.
évfolyam

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

68. ÉVFOLYAM

2020/2. SZÁM

BELÜGYI SZEMLE

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELNÖK	Dr. Felkai László, közigazgatási államtitkár, Belügyminisztérium	
TITKÁR	Dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár	
TAGOK	Dr. Balogh János	Dr. Dános Valér
	Dr. Finszter Géza	Dr. Frech Ágnes
	Dr. Góra Zoltán	Dr. Janza Frigyes
	Dr. Kiss Zoltán	Dr. Koltay András
	Dr. Korinek László	Dr. Nyíri Sándor
	Dr. Szabó Hedvig	Dr. Tóth Mihály
	Dr. Tóth Tamás	Dr. Vereckei Csaba Iván

SZERKESZTŐSÉG

FŐSZERKESZTŐ	Dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES	Dr. Hornyik Zsuzsanna
FELELŐS SZERKESZTŐ	Dr. Szabó Csaba PhD r. őrnagy
OLVASÓSZERKESZTŐ	Végh Zsuzsanna
IDEGENNYELVI SZAKLEKTOR	Prof. Dr. Boda József ny. nb. vezérőrnagy, c. egyetemi tanár
MUNKATÁRSÁK	Dr. Hertelendi Lajos r. alezredes, Luda Henrietta, Csala Károly r. ezredes, Kecskés Nikolett, Havasi József Varga Anita
SZERKESZTŐSÉG	2090 Remeteszőlős, Nagykovácsi út 3. Telefonszám: +36 (26) 795-900 / 24-600 szerkesztoseg@belugyiszemle.hu www.belugyiszemle.hu
ISSN	2062-9494 LXVIII. évfolyam
FELELŐS KIADÓ	Belügyminisztérium www.kormany.hu/hu/belugyminiszterium 1051 Budapest, Nádor u. 2.
KÉPSZERKESZTŐ	Botlik László
NYOMDA	Duna-Mix Kft
FELELŐS VEZETŐ	Szokolczai Lóránt bv. ezredes

Megjelenik havonta.

	Szerkesztőségi előszó	5
PETRÉTEI DÁVID	Gondolatok a kriminalisztikai azonosításméletről	7
KOLLÁR CSABA	A grafológusi és az írásszakértői munka komparatív elemzése	23
PAPP BENDEGÚZ	A rendészettudományi State-of-the-Art értelmezési lehetőségei, illetve annak biztonságpolitikai aspektusai	41
MÁTYÁS SZABOLCS	Fogvatartotti vélekedés a térfelügyelő kamerák használatával kapcsolatban	51
KÖLLŐ DÁVID	A gyermekek szexuális kizsákmányolása a kibertér felhasználásával	59
BOGDÁNY GYULA	Kutyatámadás bizonyításának lehetőségei	89
DULAI PÉTER	A médiaerőszak által belobbantott tűz – egy szexuális indítékból elkövetett sorozatgyilkosság kriminálpszichológiai szemszögből	103
ÉBERHARDT GÁBOR	A bűnüldözés és a bűnmegelőzés rendészettudományi tényezői című tudományos konferencia-kötetről	115
KONTRA JENŐ	Sportrendészet a sportigazgatás rendszerében	121
HORNYIK ZSUZSANNA	Családon belüli erőszak Magyarországon. Interjú Solt Ágnessel	123

PETRÉTEI DÁVID	rendőr őrnagy, egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar
KOLLÁR CSABA	doktorandusz, kibernetikus, műhelyvezető Óbudai Egyetem Biztonságtudományi Doktori Iskola Óbudai Egyetem Mesterséges Intelligencia Műhely
PAPP BENDEGÚZ	Dr. PhD, tudományos munkatárs, Széchenyi István Egyetem, Bűnügyi Tudományok Tanszék
MÁTYÁS SZABOLCS	Dr. PhD, rendőr őrnagy, egyetemi adjunktus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar
KÖLLŐ DÁVID	rendőr hadnagy, nyomozó, Váci Rendőrkapitányság, Bűnügyi Osztály
BOGDÁNY GYULA	rendőr alezredes, osztályvezető-helyettes, Bács-Kiskun Megyei Rendőr-főkapitányság, Bűnügyi Igazgatóság, Bűnügyi Osztály
DULAI PÉTER	Nemzeti Közszolgálati Egyetem, kriminalisztika MA polgári szakirány, bűnügyi újságíró
ÉBERHARDT GÁBOR	rendőr ezredes, rendőrségi főtanácsos, Kiszombor Határrendészeti Kirendeltségvezető, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Doktori Iskola doktorandusz
KONTRA JENŐ	Prof, Dr. emeritus, egyetemi tanár Budapesti Műszaki Egyetem, Építészmérnöki Kar

SZERKESZTŐSÉGI ELŐSZÓ

Kedves Olvasó!

2020 hangzatos és elgondolkodtató évszám lesz több szempontból Szerkesztőségünk valamint a szakmai, tudományos folyóiratunk tekintetében is. Az újév új kezdet, amely lehetőséget ad évről évre a számvetés készítésére, és az új tervek, célok kitűzésére. Emberi természetünk jellemzője, hogy kételyekkel állunk a változások elé, kisebb bizalmatlanságot is érezve a láthatatlan jövő miatt.

Szerkesztőségünk mégis bátorsággal indult el, és tűzte ki a célokat az új évben is, mert hisszük, hogy a fejlődés lényege a változás, valamint ismereteink bővítése és azok átadása. Innovatív gondolatokkal gazdagodva egyre messzebbre és magasabbra juthatunk az adott témákban, inspirációkat kapva saját elképzeléseinkhez, megvalósítandó céljainkhoz.

Egy görög mondás szerint: "Ha Te változol, minden változik" és az ismeretek befogadásával nemcsak változunk, hanem többé is válunk. Ehhez a gondolkodásmódhoz meríthetünk a Belügyi Szemle februári cikkeiből, tágítva perspektíváinkat az adott tanulmányok témáit illetően.

Petrétei Dávid *Gondolatok a kriminalisztikai azonosításelméletről* című tanulmányában a kriminalisztika hagyományos, általános elméletei közül az azonosításelméletet mutatja be. Körbejárja a tág értelemben vett azonosító tevékenységeket, az azonosság logikai fogalmát, az azonosító tevékenység pszichológiai hátterét, majd a klasszikus kriminalisztikai szakterületek vonatkozásában bemutatja az ún. ACE-V módszert.

Bogdány Gyula *Kutyatámadás bizonyításának lehetőségei* címmel készített tanulmányában az állati viselkedést vizsgáló kutatásokat feszegeti, hogy az emberre irányuló háziállat-támadások okai valójában az ember magatartásában keresendők. A gyakorlati példán keresztül is bemutatott írásban a szerző bízik abban, hogy a leírt tapasztalatok hozzájárulnak a hasonló esetek hatékonyabb felderítéséhez, a bizonyítás irányának, mélységének és terjedelmének könnyebb meghatározásához.

Dulai Péter *A médiaerőszak által belobbantott tűz – egy szexuális indítékból elkövetett sorozatgyilkosság* témáját dolgozza fel egy, már korábban megtörtént sorozatgyilkosság kapcsán. A téma néhány sor elolvasása után ismert lehet mindenki számára. A szerző szerint ötven-hatvan évvel az események után különösen érdekes megvizsgálni, milyen tényezők erősítették fel az elkövetőben azt a számára ellenállhatatlan érzést, hogy az ismertett erőszakos bűncselekményeket elkövesse.

Kollár Csaba *A grafológusi és az írásszakértői munka komparatív elemzése* címet adta kéziratának. Bár a mai digitális korunkban az emberek egyre kevesebbet írnak kézzel, ennek ellenére a kézírásnak és az aláírásnak még mindig fontos szerepe van. A szerző feltett szándéka, hogy egyértelműen különválassza a grafológia és az igazságügyi írásszakértő tevékenységét, valamint tanulmányával hozzájáruljon, hogy az igazságügyi szakértői tevékenységbe és az igazságszolgáltatásba vetett közbizalom erősödjék.

Papp Bendegúz *A rendészettudományi State-of-the-Art értelmezési lehetőségei, illetve annak biztonságpolitikai aspektusai* címet adta tanulmányának. Jelen tanulmányban a terminus tisztázását a társadalmi biztonság fogalmával végzi el. Kutatási módszere irodalomelemzés, amellyel munkájában a témában megjelent monográfiák és szaktanulmányok tartomelemzését foglalja össze.

Köllő Dávid *A gyermekek szexuális kizsákmányolása a kibertér felhasználásával* című tanulmányában egy olyan témát dolgoz fel, amitől minden szülő retteg a mai internetes világunkban. Egy empirikus kutatáson keresztül is betekintést kaphatnak olvasóink egy olyan folyamatba, amely rendkívüli módon veszélyezteti a kiskorú értelmi, erkölcsi és érzelmi fejlődését, fizikai kontaktus nélkül.

Mátyás Szabolcs *A fogvatartotti vélekedés a térfelügyelő kamerák használatával kapcsolatban* című írása szintén egy empirikus felmérés keretében két büntetés-végrehajtási intézet fogvatartotti körében elvégzett felmérés eredményeinek a bemutatása. A kutatás azt kívánta feltárni, hogy a bűnelkövetők miként viszonyulnak a térfelügyelő kamerákhoz, mekkora szerepe van a kameráknak a bűnmegelőzésben, illetve megfigyelhető-e a térfelügyelő kamerához való viszonyulásban bármiféle különbség pl. életkor, valamint a büntetés-végrehajtási intézetben eltöltött idő tekintetében.

Éberhárdt Gábor könyvajánlásában *A bűnüldözés és a bűnmegelőzés rendészettudományi tényezői* című tudományoskonferencia-kötetet mutatja be, amely egy igazi „nagybetűs” könyv, a szó klasszikus tipográfiai értelmében.

Kontra Jenő egy sarkalatos témát, a *Sportrendészet a sportigazgatás rendszerében* című könyvet ajánlja Olvasóinknak, amely Tóth Nikolett Ágnes tudományos igénnyel összeállított, 2019-ben megjelent munkája.

E lapszámunkban közölt interjúnk a 2019. év végén az Országos Kriminológiai Intézetben megrendezésre került, a családi- és a kapcsolati erőszak témában elhangzott előadás nyomán született. Solt Ágnes PhD kutató számos esetben tartott előadást e témában végzett többéves kutatásának eredményeiről. A témával való kiemelt foglalkozás indokoltságát támasztja alá a sajnálatos győri kettős gyermekgyilkosság tragédiája is. Mostani lapszámunkban megjelenő interjúnk e témával foglalkozik.

Szerkesztőség

Petrétei Dávid

Gondolatok a kriminalisztikai azonosításelméletről

Theoretical Issues of Forensic Identification

Absztrakt

Ez a tanulmány a kriminalisztika hagyományos általános elméletei közül az azonosításelméletet mutatja be. Körbejárja a tág értelemben vett azonosító tevékenységeket, az azonosság logikai fogalmát, az azonosító tevékenység pszichológiai hátterét, majd a klasszikus kriminalisztikai szakterületek vonatkozásában bemutatja az ún. ACE-V módszert.

Kulcsszavak: kriminalisztika, azonosításelmélet, pszichológia, azonosítás, elemzés, meghatározás, rekonstrukció

Abstract

This paper is about the theoretical issues of forensic identification and individualization, comparison and reconstruction. Identification may be considered as the core point of forensic sciences. During crime scene processing or data mining the identification has paramount relevance. Psychological and philosophical aspects of identification, individualization and the so-called ACE-V methodology are also covered.

Keywords: forensic science, identification, individualization, reconstruction, analysis

Bevezetés

A probléma azonosítása: az azonosítás problémája

Az azonosítás képessége velünk született biológiai adottságunk (Ashbaugh, 1999, 1.). Az észlelés azt jelenti, hogy az érzékelt dolgokat adott tárgyként azonosítjuk, azaz felismerjük (Haszhacsih, 1950, 44–45.). Az érzékszervek által köz-

vetített nyers adatok feldolgozását a pszichológia alulról felfelé irányuló folyamatoknak nevezi, szemben a felülről lefelé irányuló folyamatokkal, amikor az észlelő személy tapasztalatai, ismeretei, elvárásai és figyelme irányítja az észlelési folyamatot (Atkinson–Hilgard, 2005, 191.). Példa erre az alulról fölfelé irányuló folyamat, amikor alakja és fénye alapján azonosítom az olvasólámpát. Felülről lefelé irányuló folyamat, amikor az ágy melletti éjjeliszekrényen található tárgy, a tényleges alakjától függetlenül, olvasólámpa lesz (Atkinson et al., 1993, 181.). Ebben az értelemben az azonosítás nem csak az emberek sajátja. Közismert például, hogy a kutya is felismeri (azonosítja) a gazdáját, de még a szúnyog is azonosítást végez, amikor az élő embert választja táplálékforrásul a köztéri szobor helyett.

Amennyire ezek a megállapítások triviálisak, annyira nem triviális az azonosítás absztrakt fogalmát megalkotni. Az azonosítás képessége velünk született adottság, a folyamat megértése vagy leírása azonban korántsem (Ashbaugh, 1999, 1.). A kriminalisztikai azonosítás megragadása során további nehézséget okoz, hogy a szakirodalom eltérő terjedelemben, eltérő tevékenységek megnevezésére használja az azonosítás kifejezést.

1940-ben a szovjet eljárásjogász, Sz. M. Potapov a kriminalisztika lényegének az azonosítást nevezte, és az azonosítás fogalmát széles értelemben használva a bűncselekmény helyének, idejének azonosítását is ebbe a körbe vonta (Kertész, 1972, 31.). 1963-ban az amerikai forensic science atyjának tekintett P. Kirk a kriminalisztikát az azonosítás művészetének nevezte (Kirk, 1963). Napjainkban is létezik a fogalom kiterjesztő használata. A kriminalisztikáról született koncentrált elméleti monográfiájában Fenyvesi a kriminalisztika fókuszába az azonosítást helyezi (Fenyvesi, 2013; 2014). Az azonosítás fogalmának túl széles értelemben történő használatát azért nem tartjuk szerencsésnek, mert a tudományos állítások úgy is értelmesek maradnak, ha Fenyvesi piramis-modelljének csúcán az azonosítás szót kicseréljük a megismerés, a felderítés vagy akár a bizonyítás szóra. Létezik ezek mellett az azonosítás kategóriájának szűk értelmezése is, amikor a fogalmon az igazságügyi szakértő által végzett összehasonlító vizsgálatok eredményét értjük. Sőt, ezen belül is az öt, úgynevezett klasszikus kriminalisztikai szakértői szakterület (nyom, ujjnyom, fegyver, írás, okmány) összehasonlító vizsgálatainak eredményeit.

Az azonosítás fogalmát skálaként felfogva az egyik véglet tehát a teljes kriminalisztikai megismerést, annak minden elemét és mozzanatát az azonosítás fogalmába sűríti, a másik véglet pedig kizárólag a kriminalisztikai szakértők által végzett összehasonlító vizsgálatokat tekinti azonosításnak.

A képzeletbeli skála innesső végletét elvetjük, így az azonosítás csak része vagy egyik eszköze a kriminalisztikai megismerésnek, nem pedig a célja, és

nem is azonos vele. A skála további elemeiről, főként a bűnügyi technikai jellegű azonosító tevékenységekről szól ez a tanulmány.

Azonosító tevékenység a bűnügyi helyszínen

A bevezetőben említett felülről lefelé irányuló észlelési folyamatok során a tapasztalat, ismeret és elvárás irányít. Külföldi szakmai anyagokban a helyszínelők kompetenciájaként jelölik meg a releváns bűnjelek felismerésének képességét. Sőt, leszögezik, hogy ez rendkívül bonyolult lehet mindazoknak, akik nem jártasok a helyszínelő módszerekben. Ez még szembetűnőbb, amikor tüzesetek helyszínén a tűz mozgásának nyomait, vagy robbantások helyszínén a robbanószerkezet alkatrészeit kell felismerni a kompetens szakembereknek.

Nem csak előzetes ismereteinktől, tapasztalatainktól függ, hogy mit észlelünk (fogunk fel) az érzékelt világból, nagyon komoly jelentősége van a figyelmünk összpontosításának, elvárásainknak, de pillanatnyi pszichés állapotunknak is. Ha egy videofelvételen a labda pattogását kell számolnunk a kosárlabdapályán, nem fogjuk észrevenni a pályán keresztülsétáló gorillajelmezes szereplőt (Simmons–Chabris, 1999). Ez megfordítva is igaz, ha bűnügyi helyszínen járunk, a tekintetünket szinte vonzani fogják a releváns elváltozások. Az alulról felfelé és a felülről lefelé irányuló észlelési folyamatok nem egymás ellentétei, sőt ezek egymást kölcsönösen meghatározzák és folyamatosan hatnak egymásra (Rauss–Pourtois, 2013).

Előfeszítésnek hívjuk azt, „*amikor csak azért, mert egy dologgal korábban egy helyzetben kapcsolatba kerültünk, válaszúthoz érve tendenciózusan inkább az egyik irányba fordulunk.*” (Fodor, 2010, 17.) Ez az előfeszítés segít észlelni, azonosítani a releváns elváltozásokat a bűnügyi helyszínen, miközben más – bűnügyileg nem releváns – információkat teljesen figyelmen kívül hagyunk az adott esetben. Leszögezhetjük, hogy az észlelés során szinte az eszünkkel látunk (Angyal, 2014). Az érzékelt (nyers) adatokat folyamatosan értelmezzük, tehát átszűrjük előzetes ismereteinken, az érzékelés körülményein, az észlelés kontextusán, majd az eredmények alapján strukturáljuk. Így lesz a lőtt seb körüli koszfoltból lebélyegzési jel, a vonalkák sorozatából ruhaszövet nyoma, a horpadásból eszköznyom, a bőr elszíneződéséből hullafolt vagy vérbeszűrődés, a vérfoltból csorgás nyoma.

A nyers ingerek feldolgozása automatikus tevékenység, tehát nem tudatosan zajlik. Ennek ellenére fogékony a felülről lefelé irányuló észlelési folyamatokra, és hatással van rá a figyelem (Kiefer–Adams–Zovko, 2012). Az ingerek automatikus azonosításának szép példája, hogy olvasni tudó emberként nem tudunk úgy ránézni írott magyar szövegre, hogy azt ne olvassánk el.

Ezt a fajta azonosítást (releváns bűnjeltárgyak felismerése) nagymértékben segíti, hogy általában nem egyedül végzik a helyszínelők ezt a tevékenységet, hanem többen, együtt. Továbbá a helyszínen relevánsnak ítélt bűnjeltárgy további sorsa attól függ majd, hogy az eljárás későbbi szereplői hogyan ítélik azt meg, így kerül szakértő elé, majd végül a bíró elé. Az azonosításnak ebben a vonatkozásában ez egyfajta megosztott megismerés (Cowley–Vallée–Tourangeau, 2017, 53–55.).

Bűnügyi technikai vonatkozású azonosító tevékenységek

Kirk tanulmányában tehát a kriminalisztikát az egyedi azonosítás művészetének aposztrofálja (Kirk, 1963). Elhatárolja egymástól ugyanis a meghatározást (identification) és az egyedi azonosítást (individualization). Meghatározás alatt egy tárgy csoportokba sorolását érti, azaz például festékek fajtájának, kábítószerek hatóanyagának meghatározását. Egyedi azonosítás alatt pedig a nyom egyetlen nyomhagyó tárgyra való visszavezetését érti, azaz az ujjnyom azonosítását a világ egyetlen másik ujjával, a lábbelinyom azonosítását az egyetlen konkrét lábbelivel stb.

A kétféle azonosítás nem feltétele egymásnak. A kivételesen jó minőségű lábbelinyomot akkor is tekintheti a nyomszakértő egyedi azonosításra alkalmasnak, ha egyébként nem tud nyilatkozni a nyomhagyó cipő gyártójáról, gyártási idejéről, színéről stb. Az égésmaradványból viszont ki lehet mutatni (meg lehet határozni) a gázolajat anélkül is, hogy azonosítanánk a benzinkutat, ahonnan a gázolaj származik.

A bűnügyi technikai vonatkozású azonosító tevékenységek hármasságát tartalmazza a bűnügyi technikára vonatkozó ausztrál nemzeti szabvány. E szerint beszélhetünk meghatározásról, összehasonlításról és rekonstrukcióról (identification, comparison, reconstruction).¹

Meghatározás alatt a fenti – Kirk által leírt – fogalmat értik, amíg összehasonlítás alatt az ugyanítt egyedi azonosításnak nevezett fogalmat. A rekonstrukció annak értékelése, hogy a tapasztalt eredmény egy bizonyos esemény vagy cselekmény során állt-e (állhatott-e) elő.

Az International Organization for Standardization (ISO) 272-es számú bizottsága (ISO/TC 272) jelenleg is dolgozik a bűnügyi technikára vonatkozó ISO 21043 számú szabvány fejlesztésén. E szabvány tervezetében a bűnügyi

1 AS (2013): AS 5388.3/2013 Australian Standard of Forensic Analysis – Part 3: Interpretation. B függelék.

technikai vonatkozású azonosító tevékenységek széles körét sorolják osztályokba az alábbiak szerint.

- a) Összehasonlító vizsgálatok a bűnjel fajtájának meghatározására (például állat azonosítása szőrképletből).
- b) Összehasonlító vizsgálatok a bűnjel adott forrásból való származásának meghatározására műszeres analitikával (például a személyazonosító DNS-vizsgálatok).
- c) Összehasonlító vizsgálatok a bűnjel adott forrásból való származásának meghatározására műszeres analitika nélkül (például a daktiloszkópiai szakértői munka).
- d) A bűnjeltárgy és adott hatás közti kapcsolat meghatározása (például a véryomelemzés).
- e) A rekonstrukció (például a lövés irányának meghatározása, vagy a közlekedési balesetek rekonstrukciója).

A szabványban nem szerepelnek azok a vizsgálatok, amelyek mennyiségi mérésekre épülnek. A szabvány logikáját folytatva ezek között is megkülönböztethetünk műszeres analitikát használó (például véralkohol) és nem használó (például kárbecslő) módszereket.

Egyéb azonosító tevékenységek

A kriminalisztikai azonosítás egyik nagy csoportját a szakirodalom kriminál-taktikai azonosításnak nevezi (Hautzinger, 2014, 144.). Ezekben az esetekben laikus szereplők, többnyire tanúk végeznek azonosító tevékenységet. Ez történhet adatgyűjtés keretében, kihallgatásuk alkalmával, vagy alakszerű felismerésre bemutatás során is. Tekinthejük azonosításnak a pszichológiai, elmeorvosi vizsgálatokat, diagnosztikai megállapításokat is. Ugyanis ennek során a vizsgált személy egyes megismert, sajátos vizsgálati módszerekkel feltárt tulajdonságait többé-kevésbé előre definiált kategóriákba (diagnózisokba) sorolják. Az elkövetők személyiségprofiljának megalkotása szintén tartalmaz azonosítási mozzanatokot. Az FBI alárendeltségébe tartozó Viselkedéstudományi Egység (BSU) munkatársai (Ressler–Burgess–Douglas, 1995), soft pszichológiai és szociológiai eszközökkel, a nyomozók által aprólékosan összegyűjtött, részletes ügyadatokban azonosítani tudják azokat a kézjegy-értékű mozzanatokot (Douglas et al., 2006, 19–30.), amelyek az elkövetőre jellemzők. Így akár különböző módon elkövetett bűncselekményeket is összekapcsolhatnak, felfedve a sorozatjellegét (Douglas–Olshaker, 1998, 230; Douglas et al., 2006, 42.).

Ide tartozhat bizonyos szempontból az adatbányászat kriminalisztikai felhasználása, amikor például telefonok híváslistáiból, mobil adótornyok cellainformációiból történik olyan mintafelismerés (például hívószám-azonosítás), ami elvezethet az elkövetőhöz. Hasonló adatbányászat szükséges az autópálya-fizetőkapszék által rögzített rendszámok, más esetekben a bankszámlaszámok stb. azonosításához is. Az egyéb azonosító tevékenységekről önálló tanulmányokat lehetne írni, itt éppen csak megemlítem ezeket.

Az azonosság logikai fogalmáról

„*Chaque chose est ce qu'elle est: Minden valami az, ami. Leibniz*”. (Fogarasi, 1951, 28.) Leibniz az alábbi meghatározását adta az azonosságnak: „*eadem sunt quorum unum potest substitui alteri salva veritate*”, azaz azonosak azok, amelyek közül az egyik helyettesítheti a másikat, az igazság épségben maradása mellett (Angelelli, 1967).

Következésképpen: $X=Y$. Abban és csakis abban az esetben, ha X mindazokkal a sajátosságokkal rendelkezik, amelyekkel rendelkezik Y , és ha Y -nak sajátja mindazon tulajdonság, amellyel X rendelkezik. Vagy egyszerűbben (Alfred Tarski meghatározása szerint) $X=Y$ akkor és csak akkor, ha X -nek és Y -nak minden tulajdonsága közös (G. Havas, 1964, 35.).

Ilyen dolgok a valóságban nem léteznek. Nincsenek olyan dolgok, amik minden szempontból azonosak lennének egymással. Ha másban nem, a téridőben elfoglalt helyükben mindenképpen különböznek (G. Havas, 1964, 36.). Leibniz tételeit megkísérelték cáfolni olyan világok feltételezésével, ahol mindössze két egyforma vasgolyó létezik, más semmi, így a két vasgolyó térbeli helyzeténél fogva sem különböztethető meg egymástól. Még ezekben az esetekben is kimutatható azonban, hogy vagy az önkényes premisszák hibásak, vagy a következtetés nem állja meg a helyét (Boda, 2007, 14.).

A dolgok azonosságának kizártságából következik minden egyes dolog egyedisége.

„... az egyedi éppúgy nem létezik általános nélkül, mint megfordítva: általános egyediség nélkül, mindkettő pedig az átmeneti szintézisüket jelentő különös kategóriája nélkül. (...) A dolgok és viszonyok térben és időben határolt egységeinek összessége alkotja az egyedi testeket. Mert hiába megfoghatatlanok, illetve csak probabilisztikusan megfoghatók a mikrovilág testeinek határai, hiába megkülönböztethetetlen két arany-atom egymástól, ha nem lennének az egyediség minimális védjegyével, a térben és időben való határokkal megkülönböztetve, akkor nem lehetne kettő belőlük, jóllehet mérhetetlenül több van”. (Szigeti, 1998)

Teljes azonosság nem csak két dolog közt nem létezik, de egyazon dolog az időben sem tekinthető önmagával azonosnak. Epheszoszi Hérakleitosz híres mondanása nagyjából kettőezer ötszáz éves: „*Nem léphetünk kétszer ugyanabba a folyóba, mert az már nem ugyanaz a folyó.*” Napjainkban Laár András fejtegeti azt, hogy nem tudjuk meg egymásról, hogy mennyi idősek vagyunk, hiszen az erre vonatkozó kérdés feltétele és a válasz elhangzása, illetve megértése során is folyamatosan múlik az idő, tehát változna a válasz tartalma. Még ha egy szabályos vasgömböt is tétélezünk fel, gondoljunk arra, milyen könnyen változik a vas hőmérséklete a környezet hatására; a hőmérséklet hatására hőtágulás lép fel. Még a szabályos vasgolyó sem azonos teljes egészében korábbi vagy későbbi önmagával.

Teljes egészében a tisztelt olvasó sem azonos tegnapi önmagával, mivel azóta hámsejtek százezreit vesztette el és növesztette újra, valamint egy-két tizedmillimétert nőtt a haja, milligrammban mért testtömege is bizonyára változást mutat, vércukorszintje sem állandó, és így tovább.

Teljes egészében nem azonos, de számtalan szempontból mégis azonos lehet, ezt nevezzük viszonylagos azonosságnak. A viszonylagos azonosság mindig véges darabszámú tulajdonság tekintetében áll csak fenn, és pontos tartalma nyilván ezektől a tulajdonságokkal függ össze. Az iPhone 4s okostelefon típusát tekintve azonos valamennyi iPhone 4s okostelefonnal. Okostelefon-mivoltát tekintve azonos valamennyi egyéb okostelefonnal a világon. Appletermékként azonos a világ valamennyi Apple termékével. Műszaki cikk mivoltában azonos lehet a világ összes tévéjével vagy villanyborotvájával is. Áruként azonos lehet X mennyiségű krumplival. A beépített LED-lámpára tekintettel azonos a fáklyákkal és gyertyákkal (ugyanis a sötétben világítunk vele). Az én tulajdonomként azonos az én gépkocsimmal.

A viszonylagos azonosság tehát megfogalmazható úgy is, hogy az adott egyedi tárgy véges darabszámú tulajdonságánál fogva beletartozik egy olyan osztályba, amibe több-kevesebb, ugyanazon tulajdonsággal rendelkező más tárgy is beletartozik. Ezek az osztályok alosztályokra bonthatók és főosztályokká csoportosíthatók a végtelenségig. De nem (feltétlenül) átjárhatók. A fent említett telefon egyrészt Apple gyártmány, másrészt okostelefon, és ugyan van nagyon sok ilyen gyártmányú okostelefon, de nagyon sok okostelefon nem Apple gyártmány, nagyon sok Apple gyártmány pedig nem okostelefon.

A viszonylagos azonosság háttérben álló tulajdonságok némelyike gyorsan változik, némelyike lassan. A fent már említett vasgolyó hőmérséklete folyamatosan változik a környezet hatására. Ennek során térfogata is változik. A korrozio során összetétele is változik, ezáltal tömege is.

Beláthatjuk azonban, hogy e változások némelyike olyan csekély mértékű, hogy ha észleljük is, gyakorlatilag nem zavar bennünket. Más változások

nagyobbak, viszont olyan lassan mennek végbe, hogy az megint csak nem zavar bennünket. A klasszikus kriminalisztikai szakirodalom ezt a folyamatos változást megszakító, viszonylag állandó szakaszokként interpretálja (Katona, 2002, 147.). Ezzel a nézettel nem értünk egyet, pontosabban igen leegyszerűsítőnek tartjuk. A folyamatos változás nem szakad meg, soha nincsenek állandó szakaszok. Állandóságot akkor észlelünk, ha a változás túl lassú, vagy túl csekély mértékű.

Természetesen lehetnek olyan tulajdonságok, melyek esetében a folyamatos változás nem így látható, mert a tulajdonság dichotómikus, vagy legalábbis diszkrét. A fenti példánál maradva, az iPhone 4s abban az esetben szűnik meg okostelefonnak lenni, ha teljesen elavul, és már nem képes betölteni e funkcióját. Apple-termék mivolta is akkor szűnik meg majd, ha már felismerhetetlenné vált.

A viszonylagos azonosság kapcsán felteendő legfontosabb kérdés tehát a milyen értelemben, vagy milyen szempontból? Így kiküszöbölhetünk bizonyos következtetésbeli hibákat:

A zöld kellemes. Ez a kép zöld. Ez a kép kellemes.

A piszkos kellemetlen. Ez a kép piszkos. Ez a kép kellemetlen.

Látható az ellentmondás. A kép egyszerre kellemes és kellemetlen. Ez az úgynevezett quaternio terminorum, négyes hiba, amikor a következtetésünk három tétel helyett négyet (vagy többet) tartalmaz.

A helyesen formulázott következtetés így néz ki:

A zöld kellemes.

Ez a kép – uralkodó színvilágát tekintve – zöld

Ez a kép – uralkodó színvilágát tekintve – kellemes (G. Havas, 1964, 40.).

Uralkodó színvilágát tekintve kellemes, tisztasági állapotát tekintve kellemetlen, tömegét tekintve pedig 8,4356 kg. Minden attól függ, milyen értelemben, milyen szempontból soroljuk adott osztályba.

A macska – emlősállat.

A macska – főnév.

Némely főnév – emlősállat (G. Havas, 1964, 86.).

A hiba itt is nyilvánvaló: eltérő értelemben használtuk a macska szót.

A klasszikus kriminalisztikai azonosítás

Hazánkban a szocializmus idején írt kriminalisztikai szakirodalom a szakterület három jelentős elméletét különböztette meg. A nyomelméletet, a tükröződéselméletet és az azonosításelméletet. Ez rányomta bélyegét az azonosításelméleti megközelítésére is, amit alaposan és részletesen leginkább a másik két alapvető elmélet fényében dolgoztak ki. Ennek eredményeként a szocialista kriminalisztika azonosításelmélet cím alatt a tárgyasult elváltozásokban tükröződő nyomok azonosításával foglalkozott (mindig megjegyezve, hogy a személyek emlékeiben tükröződő nyomok kutatása a krimináltaktika feladata).

Azonosítás alatt tehát annak megállapítását vagy kizárását értik, hogy a vizsgált nyomok, nyomatok, illetve minták azonos nyomokozótól származnak.

Az azonosítás során általában helyszíni nyom (a bűncselekmény eredménye) kerül elemzésre és összehasonlításra egy másik helyszíni nyommal vagy ellenőrzött körülmények közt felvett, elkészített nyomattal (mintával). (Nyilván írásszakértés során nyom alatt az ismeretlen körülmények közt keletkezett bűnjelet értjük, minta alatt pedig az ellenőrzött körülmények közt felvett próbairást.)

Az öt, úgynevezett klasszikus kriminalisztikai szakértői terület hagyományosan a következő. Nyom-, ujjnyom-, írás-, okmány- és fegyverszakértés. Ezek közül most az okmányszakértésnek nem szentelünk különösebb figyelmet.

A klasszikus kriminalisztikai szakértői területek nem rendelkeznek úgynevezett anyatudománnyal. Természetesen felhasználják (természet-) tudományos eredményeket, illetve azokra építkeznek, de ők maguk nem részei egyetlen természettudománynak sem. A nyomszakértés felhasználja a fizika és a kémia eredményeit, a fegyverszakértés, amely felfogható a nyomszakértés különös ágaként is, ezen felül felhasználja a műszaki és a haditudományok eredményeit is. A daktiloszkópia szintén felhasználja az anatómia és az antropológia eredményeit. Az írásszakértés a fiziológia és a pszichológia egyes tételeit. Azonban végső soron valamennyi szakterület vonalkák nézegetésén alapul, szabatosabban fogalmazva képi információk vizuális összehasonlításán (Kertész, 2002).

A klasszikus kriminalisztikai szakterületeken az azonosítás metodológiáját talán legigényesebben a daktiloszkópia dolgozta ki (Lee, 2001, 43–49.). Ez az úgynevezett ACE-V módszer (Romanek–Solymosiné–Tauszik, 2004, 118–121.); mutatis mutandis a többi klasszikus szakterületre is alkalmazható: A (Analysis) azaz elemzés; C (Comparison) azaz összehasonlítás; E (Evaluation) azaz értékelés; V (Verification) azaz megerősítés.

Az első három lépés a gyakorlatban természetesen folyamatosan átfolyik egymásba; értékelés történik már az analízis során is (például a nyom alkalmazhatóságának kimondása), és történhet az összehasonlítás során is, azt mintegy

rövidre zárva, például kizárást sokkal gyorsabban ki tud mondani a szakértő, mint azonosságot (Champod et al., 2016, 70.).

A (Analysis)

Bevezetesként vázoljunk fel egy idealizált iskolapéldát az analízis működésére. A vizsgált nyom gipszöntvényként érkezik a szakértőhöz. Az elemzés lépései során az alábbi tulajdonságok derülnek ki:

- a nyom lábbeli nyoma;
- a nyom 43-as lábbeli nyoma;
- a nyom valószínűleg sportcipő nyoma;
- a nyom X gyártó teniszcipőjének a nyoma;
- a nyom X gyártó Y fantázianevű luxus teniszcipőjének a nyoma;
- irodalmi adatok és nemzetközi adatbázisok alapján tudható, hogy X cég Y cipőjét 2011 és 2013 közt forgalmazta, de 2013-ban a gyártósor átállítása miatt a talpon látható márkajelzés egyik betűje ferdén került feltűntetésre, ezt a hibát a termék kivezetéséig nem korrigálták;
- a nyomban látható márkajelzés-hiba alapján a nyomot okozó cipőt 2013-ban gyártották;
- a nyomot okozó cipő nem vadonatúj, a gipszöntvényvel sikerült rögzíteni tizenöt olyan mikrométerű sajátosságot, amik valószínűleg a rendeltetésszerű használat során jöttek létre, véletlenszerű helyeken, véletlenszerű méretben és alakban.

Az összehasonlítás tényleges megkezdése előtt az elemzés lépéseit elvégezzük a másik nyomon vagy a nyomaton (mintán) is. Ennek során akár az elején kizárást tudunk végezni (például azért, mert a másik esetben egy 45-ös méretű surranóról van szó).

A klasszikus azonosításelmélet egyik leglényegesebb fogalma a sajátosság. Minden dolog számtalan tulajdonsága alapján jellemezhető, és e tulajdonságok adott esetben szintén számtalan értéket vehetnek fel. Ezek összessége a dolog sajátossága. Korábban láttuk, hogy minden dolog egyedi, tehát két dolog esetében mindig lesz legalább egy olyan tulajdonság, ami eltérő az egyikben és a másikban is. Azt is láttuk, hogy a legtöbb tulajdonság pontos értéke folyamatosan változik.

Az analízis vagy elemzés során az objektum összetett minőségeit tulajdonságokra kell felbontani. Az analízis a végtelen sok tulajdonság egységét felbontja, így ki tud nyerni egyszerű, összevetésre alkalmas tulajdonságokat (Katona, 1965, 113.).

Ez a szellemi művelet egyfajta absztrahálás, a szinte végtelen sok tulajdonság, sajátosság közül kiválasztásra kerülnek azok, amik vizsgálhatók, amik az összehasonlításra kerülő tárgyakban egyaránt megvannak vagy meglehetnek, illetve amelyek egyidejű fennállása a két tárgyban a tárgyak kapcsolatát igazolhatja.

A daktiloszkópiában ilyen sajátossági pontok a minúciák, az ujjnyomot alkotó bőrfodorszálak megszakadásai és elágazásai. A daktiloszkópiai nyom úgy keletkezik, illetve a nyom akkor minősül daktiloszkópiainak, ha az ujjakon, tenyereken, talpakon lévő bőrfodorszálak a felülettel érintkezve, a felületre az őket borító biológiai anyagot felhordva alaki jellemzőiket leképezik. A daktiloszkópiai nyom tehát a bőrfodorszál méretének és lefutásának rajzolata a felületen. A daktiloszkópiai nyom, mint sajátos rajzolatban hátra maradt biológiai anyagmaradvány nagyon sok tulajdonsággal rendelkezik (vegyi összetétel, kémhatás, hőmérséklet stb.), ami a daktiloszkópiai azonosítás szempontjából indifferens. A daktiloszkópiai azonosítás szempontjából kizárólag a leképeződött rajzolat egyes jellegzetességei számítanak sajátosságnak, más tulajdonságra a daktiloszkópia nincs figyelemmel. Ez tehát egyfajta absztrakció.

Az analízis során születik döntés arról is, hogy a vizsgált nyom azonosításra alkalmas-e egyáltalán. Az alkalmatlan nyomok összehasonlítására nem kerül sor. Egyes esetekben az alkalmasság kritériumait a szakmai protokollok kifejezetten tartalmazzák, más esetekben nem. Például hazánkban a daktiloszkópiai nyomtörödékek esetében tíz sajátossági pontnak kell meglennie, hogy a nyomot egyedi azonosításra alkalmasnak minősítsük és megkezdhessük az összehasonlítást. E küszöbököt az egyes országok (szakértői intézetek vagy testületek) antropológiai vizsgálatok és matematikai számítások alapján határozták meg. Cummins és Midlo számításai alapján tíz sajátossági pont megismétlődésének valószínűsége nagyjából egy a tíz a harminckettedikenhez (Cummins–Midlo, 1961, 151–153.). Lábbelinyomok azonosítása során ugyancsak léteznek valószínűségszámítási modellek a sajátosságok ismétlődési esélyének meghatározására (Elek–Hanka, 2014).

Más esetekben ilyen küszöb nincs. Pontosabban az analízis eredményeként a szakértő felelőssége annak meghatározása, hogy a vizsgált tárgy azonosításra alkalmas-e, azaz megkezdhető-e az összehasonlító vizsgálat.

C (Comparison)

Az összehasonlítás során a kiválasztott sajátossági pontok összevetése történik meg. Ez a gyakorlatban általában először az analízisek eredményeinek összevetésével kezdődik (méret-, fajta- stb. azonos). A fenti lábbelinyomos iskolapéldánál maradványra tegyük fel, hogy mindkét vizsgálati tárgy X gyártó Y márkájú,

2013-ban gyártott cipőjének nyoma. Ezt követően megkezdődhet az analízis során feltárt egyéb sajátosságok összevetése, ami általában a képi információk vizuális összehasonlítását jelenti. A véletlenszerűen kialakult mikroméretű sajátosságok méretét, elhelyezkedését, alakját veti össze a szakértő.

A gyakorlatban általában jellegzetes, referenciaként használható sajátossági pontokat keres a szakértő, és ahhoz viszonyítja a többi sajátossági pont helyzetét (Romanek–Solymosiné–Tauszik, 2004, 122.). A vizsgálat során az egyes sajátossági pontok elszigetelt összevetése mellett a teljes sajátossági komplexum összevetése is megtörténik (Katona, 1965, 157–158.). Tekintve, hogy minden dolog egyedi, a szakértő nyilván eltérő mikroméretű sajátosságokat is fog találni az összehasonlítás során.

E (Evaluation)

Az értékelés során történik az analízis és az összehasonlítás eredményének meghatározása, az azonosságra vagy különbözősége vonatkozó következtetések levonása. Az értékelés nagyon fontos része a talált különbségek helyes interpretálása. A két vizsgált dolog közt, ahogy láttuk, mindig lesz különbség. A kérdés így az, hogy a különbség mivel magyarázható. Lőfegyver azonosítása esetén problémát jelenthet, ha a vizsgált lövedék kilövése és az összehasonlító mintát biztosító szakértői próbálövés közt a fegyverrel sok lövést adtak le. A használatból eredő kopás és egyéb sérülések pont az egyedi azonosítást lehetővé tevő alkatrészek alaki tulajdonságait változtathatják meg (Hautzinger, 2001, 169.). Lábbelik esetében hasonló veszély áll fenn. A véletlenszerűen kialakuló elváltozások, melyek elősegítik az azonosítást, pont a használat, az igénybevétel során alakulnak ki. Így a nyomképzés és az összehasonlító nyomat beszerzése közti időben a meglévő sajátosságok átalakulhatnak, új helyeken, új sajátosságok bukkanhatnak fel (Elek–Hanka, 2014).

Az azonosítást végző szakértőnek pontosan tisztában kell lennie a nyomképződés folyamatával, hogy az esetlegesen talált eltérések ne vezessenek téves kizáráshoz.

Ugyanannak a hüvelykujjnak a két nyoma természetesen egymástól különböző lesz, még ha ugyanakkor, ugyanolyan festékekkel, ugyanolyan papírra is történik a nyomatolás, akkor is merőben valószínűtlen, hogy valamennyi fodorszálból tizedmilliméterre pontosan ugyanakkora szakasz képződik le. Sőt, a festék és az ujjakat borító biológiai anyag egymáshoz viszonyított aránya is különbözni fog. Szerencsére ezek a jellemzők nem szükségesek a daktiloszkópiái szakértői munkához. Magában az absztrakt rajzolatban is lehetnek ugyanakkor különbségek, amelyek alapvetően kizárási okok a daktiloszkópiában, egyes esetekben

mégis magyarázhatók. Ilyen a bőr sérülése a metszett, horzsolts, égett vagy lemart területek. Ha ezeken kívül van elég sajátossági pont, és azokban nincs különbség, akkor az egyik nyom esetén tapasztalt sérülés nyilván nem zárja ki az azonosságot.

Más esetekben a bőr és a felület találkozása okozhat változást. A fodorszál rendelkezik magassággal és szélességgel, azaz adott esetben képes a térben mozogni, meg tud dőlni. Ha nem merőlegesen, hanem szögben ér a bőr a felülethez, vagy különösen nagy erővel, akkor a fodorszál elhajolhat, lelapulhat. Két folyamatos fodorszál közt a megszakadás gyakori minúcia. Ez normál esetben pont így is képződik le. Ha azonban szögben, ferdén nyomódik a felületre, akkor a fodorszál vége rá tud hajolni a mellette futó fodorszállra, és a leképződött rajzolat máris elágazásnak mutatja a minúciát. Ráadásul az ellenkező irányból nyomódva a másik irányba hajolhat a fodorszál vége, a másik mellette futó fodorszállra ráhajolva, így ebben az esetben a másik oldalon látunk elágazást. Az értékelés eredménye lehet kategorikus azonosítás, kategorikus kizárás vagy valószínűségi vélemény a két véglet közt. Dialektikusan szemlélve a valószínűségi vélemény az eggyel magasabb osztály vonatkozásában kategorikusnak minősülhet. Ismét a fenti sportcipős példánál maradva:

- kategorikus egyedi azonosítás nem történt, de az kategorikus vélemény, hogy a nyom 2013-ban gyártott Y fantázianevű sportcipő;
- pontos véleményt nem lehet adni, a cipő valószínűleg X gyártmány, de az kategorikus vélemény, hogy 43-as sportcipőről beszélünk.

Ezt az osztályozó vagy csoportba soroló azonosítást nevezi a szakzsargon csoportazonosításnak.

V (Verification)

Az igazolás során egy másik szakértő megismétli a vizsgálatot úgy, hogy az előző vizsgálat eredményéről nem tud semmit. Az értékelés eredménye akkor tekinthető igazoltnak, ha a másik szakértő is ugyanarra a következtetésre jut. Az igazolás jelentőségét az adja, hogy a fenti ACE-V módszer, illetve eleve a képi információk vizuális összehasonlítása sokak szerint nem tudomány, lévén nehezen számszerűsíthető, nehezen standardizálható eljárás, amelynek során rendkívül hangsúlyos szerepet kap a szakértő saját gyakorlata, saját meggyőződése. „*A vizuális összehasonlítás módszereinek kialakulását nem előzte meg műszeres analitikai eljárások alkalmazása. (...) A műszeres kémiai, biológiai elemzésnél a bűnjelből nyert képet (például kromatogram csúcsokat) a számítógép könyvtárában őrzött, a tudomány által elfogadott hitelesített képekkel*

és azok adataival hasonlítják össze. Azoknál a szakértői ágazatoknál viszont, amelyeknél a vizsgálat a térinformációkból indul ki, a bűnjelet vagy mintáját az azonosítandó személy vagy tárgy nyilvántartásban őrzött vagy az adott eljárás céljára beszerzett nyomatával, írásmintájával stb. hasonlítják össze.” (Kertész, 2002, 149.)

Bármely egyedi, statisztikailag nem duplikálható esemény aprólékos vizsgálatánál rendkívül nehéz a bizonyító erő számszerű megbecsülése. Ugyanakkor statisztikailag nem duplikálható, véletlen-vezérelt és gyakorlatilag egyedinek tekinthető esemény például a szilárd tárgyak törése is. A klasszikus kriminalisztikai szakértői területek szinte kívül esnek a természettudományokon és az analitika szabályain. Éppen ezért, mivel eredményeik – **főleg a tévedés lehetősége** – általában pontosan nem számszerűsíthetők, valami más módszerrel kell a szakértői tévedés vagy önkény lehetőségét csökkenteni (kizárni). Erre szolgál a második szakértő független vizsgálata.

Befejezés

Napjainkban egyszerre vagyunk tanúi a rendszertudomány születésének és fejlődésének (Hautzinger, 2015) és a kriminalisztika ostromának (Petrétei–Angyal, 2018). Utóbbi alatt azokat a (főleg az Egyesült Államokban zajló) paradigmaváltó folyamatokat értjük, amelyek során megkérdőjeleződtek a klasszikus kriminalisztikai szakterületek alapjai. Egyes vélemények szerint e módszerek minden tudományos megalapozottságot nélkülöznek, nem tekinthetők megbízhatónak vagy hitelt érdemlőnek. Véleményem szerint a klasszikus kriminalisztikai szakterületek tudományos alapjául szolgálhat a filozófia is. Meggyőződésem továbbá, hogy hazánkban (vagy akár az EU keleti felében) a kriminalisztika ostromának elmaradása annak köszönhető, hogy a dialektikus materialista ismeretelmélet és a dialektikus logika megfelelő elméleti alapot szolgáltat a klasszikus kriminalisztikai szakterületek elfogadásához. Tartok azonban attól, hogy a filozófia háttérbe szorulásával a jogalkalmazói kihívásokra a kriminalisztika nem lesz képes válaszolni, és ez hazánkban is elvezethet a kriminalisztika ostromához. Tanulmányommal fel szeretném hívni a figyelmet a régi eredményekre, illetve a régi eredmények folyamatos felülvizsgálatának, megújításának szükségességére.

Felhasznált irodalom

- Angyal M. (2014): *Felemás korlát*. Belügyi Szemle, 3, 108–112.
- Angelelli, I. (1967): *On Identity and Interchangeability of Leibniz and Frege*. Notre Dame Journal of Formal Logic, 1–2, 94–100.
- Ashbaugh, D. R. (1999): *Quantitative-Qualitative Friction Ridge Analysis*. Boca Raton, FL USA: CRC Press
- Atkinson, R. L. – Atkinson, R. C. – Smith, E. E. – Benn, D. J. (1993): *Introduction to Psychology*. Orlando, FL USA: Harcourt Brace Jovanovich Inc.
- Atkinson, R. C. – Hilgard, E. (2005): *Pszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó
- Boda M. (2007): *Az azonosság egy jellemzője: a Leibniz-elv*. In Boda M.: *Az emberi tudatosság: Filozófiai problémák és megoldások*. Budapest: L'Harmattan, 13–27.
- Champod, C. – Lennard, C. – Margot, P. – Stoilovic, M. (2016): *Fingerprints and Other Ridge Skin Impressions*. Boca Raton–London–New York: Taylor & Francis Group
- Cowley, S. J. – Vallée-Tourangeau, F. (2017): *Cognition beyond the Brain*. London: Springer
- Cummins, H. – Midlo, C. (1961): *Finger Prints, Palmes and Soles*. New York: Dover Publications Inc.
- Douglas, J. E. – Burgess, A. W. – Burgess, A. G. – Ressler, R. K. (2006): *Crime Classification Manual*. San Francisco: Jossey-Bass
- Douglas, J. – Olshaker, M. (1998): *Sorozatgyilkosok*. Budapest: GABO Könyvkiadó
- Elek I. – Hanka L. (2014): *Lábbelinyom-töredék mint tárgy bizonyíték*. Belügyi Szemle, 3, 5–29.
- ENFSI (2017): *Best Practice Manual for the Investigation of Fire Scenes*. ENFSI-BPM-FEI-01 (vs.02) June, 7.
- ENFSI (2015): *Best Practice Manual for the Forensic Recovery, Identification and Analysis of Explosives Traces*. ENFSI-BPM-EXP-01 (vs.01) November, 6.
- Fenyvesi Cs. (2014): *A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus Kiadó
- Fenyvesi Cs. (2013): *A kriminalisztika alapkérdései*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV. 341–349.
- Fodor M. (2010): *Lényegretörő pszichológia*. Budapest: Psychology 2.0 Kiadó
- Fogarasi B. (1951): *Logika*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Havas G. K. (1964): *Az azonosság törvénye a hagyományos és a modern formális logikában*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Haszhaasih, F. I. (1950): *A világ megismerhetőségéről*. Budapest: Szikra
- Hautzinger Z. (2001): *A kriminalisztikai ballisztika*. In: Fenyvesi Cs. – Herke Cs. (szerk.): *Mitűnicák*. Tanulmányok Tremmel Flórián professzor 60. születésnapjának tiszteletére. Pécs: PTE ÁJK, 161–172.
- Hautzinger Z. (2014): *A kriminalisztikai azonosítás elmélete*. In: Deres P. – Homicskó Á. (szerk.): *Studia in honorem Lajos Kovács*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 142–150.

- Hautzinger Z. (2015): *A kriminalisztika és a rendészettudomány határterületei*. Magyar Rendészet, 1, 11–20.
- IFSA (2014): *Minimum Requirements for Crime Scene Investigation*. International Forensic Strategic Alliance, October, 3.
- Katona G. (2002): *A kriminalisztika és a bűnügyi tudományok. Gondolatok a 21. század kriminalisztikájáról*. Budapest: BM Kiadó
- Katona G. (1965): *A nyomok azonosítási vizsgálata a büntetőeljárásban*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Kertész I. (2002): *A tudományos bizonyíték*. Belügyi Szemle, 11–12, 149–170.
- Kertész I. (1972): *A kriminalisztikai azonosításmélet néhány aktuális kérdése*. Bűnügyi Technikai Közlemények, 31–50.
- Kiefer, M. – Adams, S. C. – Zovko, M. (2012): *Attentional sensitization of unconscious visual processing: Top-down influences on masked priming*. Advances in Cognitive Psychology, 8, 50–61.
- Kirk, P. L. (1963): *The Ontogeny of Criminalistics*. Journal of Criminal Law and Criminology, 2, 235–238.
- Lee, H. C. (2001): *Advances in Fingerprint Technology*. Boca Raton, FL USA: CRC Press
- Petrétei D. – Angyal M. (2018): *Hol tart ma a kriminalisztika ontogenezise?* Magyar Jog, 1, 51–57.
- Rauss, K. – Pourtois, G. (2013): *What is Bottom-Up and What is Top-Down in Predictive Coding?* Frontiers in Psychology, 4, 276.
- Ressler, R. K. – Burgess, A. W. – Douglas, J. E. (1995): *Sexual Homicide – Patterns and Motives*. New York: Lexington Books
- Romanek J. – Solymosi J. – Tauszik N. (2004): *Daktiloszópia 1904-2004*. Budapest: BM Duna Palota és Kiadó
- Simons, Daniel J. – Chabris, Christopher F. (1999): *Gorillas in our midst: sustained inattention blindness for dynamic events*. Perception, 28, 1059–1074.
- Szigeti J. (1998): *Azonosság és nem-azonosság azonossága*. Magyar Filozófiai Szemle, 4–6.
- UNODC (2009): *Crime scene and physical evidence awareness for non-forensic personnel*. United Nations Office on Drugs and Crimes. 13.

Kollár Csaba

A grafológusi és az írásszakértői munka komparatív elemzése¹

Comparative analysis of the work of a graphologist and of a handwriting expert

Absztrakt

Bár a digitális korban az emberek egyre kevesebbet írnak kézzel, a kézírásnak s az aláírásnak még mindig fontos szerepe van. Míg a grafológus az íráskép alapján inkább az író jellemére, bizonyos magatartásbeli jegyeire következtet, addig az igazságügyi írásszakértő feladata elsősorban az írás alapján történő személyazonosítás, kézeredetazonosság-vizsgálat hatósági kirendelés (bíró-ság, közjegyző, ügyészség, rendőrség) vagy magánmegbízás alapján. Tanulmányomban a két területet a hozzájuk kapcsolódó tudományterületek, a hazai képzési lehetőségek, illetve a jogi és etikai szabályozás dimenzióiban, elsősorban dokumentum- és tartalomelemzés módszerével hasonlítom össze. Feltett szándékom, hogy egyértelműen különválasszam a grafológia és az igazságügyi írásszakértő tevékenységét, valamint tanulmányommal hozzájáruljak ahhoz, hogy az igazságügyi szakértői tevékenységbe és az igazságszolgáltatásba vetett közbizalom erősödjék.

Kulcsszavak: grafológus, írásszakértő, dokumentumelemzés, jogi és etikai szabályozás

Abstract

Although in the digital age people write less and less, handwriting and signature still have an important role. Based on the writing, the graphologist infers the character of the writer and certain behavioural features of him, the task of a handwriting expert is primarily to identify personality by writing, to verify the identity of the hand in the course of an official assignment (court, notary, prosecutor, police) or private assignment. In my study, I compare the two areas

¹ A tanulmány az EFOP-3.4.4-16-2017-00019 STEM Fejlesztések az Óbudai Egyetemen című projekt keretében, annak támogatásával készült.

in the dimensions of related disciplines, domestic training opportunities, legal and ethical regulations, primarily by document and content analysis, in order to distinguish clearly between activities of a graphologist and a handwriting expert, and further to contribute to strengthening public confidence in forensic science and judiciary.

Keywords: graphologist, handwriting expert, document analysis, legal and ethical regulation

Bevezetés

Megannyi szituációban hangzik el az a mondat, hogy itt tessék aláírni, vagy hogy hol írjam alá. Ilyen szituáció lehet többek között a személyazonosító igazolvány, a gépjárművezetői engedély, az útlevel, a diákigazolvány elkészítésekor az aláírás felvétele, majd az iratok elkészülte után ugyancsak aláírásunk szükséges, azok átvételéhez. Aláírásunkkal tesszük egyedivé és jogi értelemben is hozzánk köthetővé a különböző szerződéseket (például adás-vételi szerződés, hitelfelvétel, munkaszerződés, bankszámla szerződés), az általunk tett nyilatkozatokat, jelentkezésünket a könyvtárba, az egyetemre, de akár végrendeletünket is. Aláírásunkkal fejezzük ki, hogy az írott szöveggel egyetértettünk, illetve elfogadjuk azt, vagy igazoljuk az ajánlott postai küldemények átvételét. Híres emberként, (média)celebként rajongóink autogramot kérnek tőlünk, melyet jobb esetben féltve őriznek, hogy aztán elcseréljék/eladják más gyűjtők más aláírás-gyűjtemény-darabjaival. A szakmai (OKJ-s) felsőfokú és egyéb tanulmányaink zárásaként kapott bizonyítványon, oklevélen, tanúsítványon is rendszerint formai (és többnyire törvényi) előírás, hogy a végzettséget igazoló dokumentum tartalmazza az arra jogosult személy(ek) (például rektor, dékán, igazgató, képzésvezető, szakvezető, vizsgabizottság elnöke, oktató) aláírását. A választási csalások elkerülése érdekében a személyi azonosításra alkalmas igazolványok bemutatása és ellenőrzése mellett a választópolgárok aláírásukkal is igazolják, hogy a választáson részt vettek, s átvették a választási nyomtatványokat.

Csütörtök Csaba megfogalmazásában „*az ember legközvetlenebb viszonyban önmagával az aláírásában van, ezért karakterét lényegében ebben igyekszik süríteni*”, majd hozzáteszi, hogy az aláírás „*jellem dióhéjban.*” (Csütörtök, 1986, 115.) Soóky Andrea és Kaszab Gyula az aláírással kapcsolatban olyan hasonlatokra hivatkozik, mint „*szimbolikus névjegykártya*”, „*életrajz dióhéjban*”, „*személyiségünk bélyegzője*”, „*személyiségünk hitelesítője*”, „*személyiségünk eszenciája.*” (Soóky–Kaszab, 2010) Az aláírás a kézzel írt dokumentumok egy

részénél is fellelhető (például privát levél, motivációs levél). Elemzése – a kézzel írott szöveggel egyetemben – alkalmas lehet arra, hogy az író általánosságban, illetve bizonyos dimenziókban (például vezetői készségek, munkára való alkalmasság, párkapcsolat) vizsgálja az írásképe alapján. Ezzel, vagyis az írásképformai és nem tartalmi megjelenésével rendszerint a grafológus, az íráselemző foglalkozik. Egyes grafológusok az írott szövegnek is jelentőséget tulajdonítanak, általánosságban azonban a tartalom nem érdekli őket.

Az írott szövegek (és rajzok) tartalmi elemzése elvezet bennünket a kommunikációtudomány és a pszichológia területére, azon belül is hangsúlyosabban a tartalom- és dokumentumelemzés (Ehmann, 2002; Krippendorff, 1995; Falus, 2004), az irodalomtudomány és az irodalmi szövegelemzés (Orosz–Rácz, 2006), a narratív pszichológia (László, 2005), valamint a rajzelemzés (Vass, 2007) irányába. Az írott szövegek, illetve a rajzolt képek és ábrák az olvasóra, nézőre is hatással vannak, s e hatásról érzéseket tud megfogalmazni. A módszerek közül a legismertebb talán a Rorschach-teszt, amelyben rajzokat (pontosabban meghatározott ábrákat/táblákat) tesznek az egyén elé, hogy a rajzok értelmezése során fel lehessen térképezni az egyén személyiségstruktúráját (Csigó, 2017).

A fent nevezett módszerek közül tanulmányomban elsősorban a grafológusi, hangsúlyosabban az írásszakértői tevékenységgel foglalkozom.

A grafológusi és írásszakértői tevékenység felhasználási területei és kapcsolatuk más tudományokkal

A két fogalomra, illetve tevékenységre számos definíció terjedt el, amely megfogalmazásában már utal(hat) a kapcsolódó tudományterületekre is. A kutatók szerint a grafológus *„az aláírás tulajdonosának személyiségét vizsgálja, hogy milyen ember; hogy érzi magát a bőrében, azt mutatja-e amilyen valójában, megbízhatunk-e benne, érdemes-e vele kapcsolódási pontokat keresni.”* (Soóky–Kaszab, 2010) 2013 szeptemberétől már nem indítható grafológus szakképzés. A korábbi grafológus szakasszisztens részsakképzés szakmai és vizsgakövetelményei szerint a grafológus:

- Ügyfélkapcsolati tevékenységet végez.
- Beszerzi az írásmintát, illetve grafikumot.
- Előkészíti vizsgálatra az anyagot.
- Elkészíti a grafikum globális jellemzőinek analízisét.
- Elkészíti a grafikum mozgásos jellemzőinek analízisét.
- Elkészíti a grafikum formajelleg és méretbeli jellemzőinek analízisét.
- Elkészíti a grafikum szintézisét, szakvéleményét.

- Lezárja a kapcsolatot az ügyféllel.

Az Agárdi és Szidnai szerkesztésében 1998-ban megjelent könyv a grafológiai szemléletmód elméleti – s egyben diszciplináris – háttérét a következő tudományterületek kapcsolatában ismerteti:

- kommunikációelmélet: az írás, mint kommunikáció, a (kéz)mozgás, mint kommunikáció, az írás(kép) szemiotikája;
- informatika: az írásképhez kapcsolódó modellezés, modellalkotás;
- (fizikai) antropológia: kézirás antropológiája;
- orvosi biofizika: a kézirás biomechanikai és mozgásvezérlési háttere;
- pszichológia: írás és személyiség;
- neveléstudomány: a kézzel történő írás tanítása, a szabvány írás tanítása;
- anatómia és élettan;
- etika és jog;
- kriminológia.

Krisztián Béla a grafológia felhasználási területeit W. Barna Erika és Lévai Zoltán 2001-es írása alapján az alábbiak szerint foglalja össze:

- Klinikai: patogenezis tényezőinek és dinamikájának feltárása, gyógykezelés hatásvizsgálata, tünetek mögötti kapcsolati zavarok feltárása.
- Kriminálisztikai: a bűntényekkel kapcsolatos személyiségfeltáró vizsgálatok.
- Mentálhigiénés: önismeret-fejlesztés, párkapcsolati konfliktusok és gyermeknevelési problémák okainak feltárása, krízisintervenciós munka támogatása.
- Nekrografológiai: elhunyt ismert, kiemelkedő személyek személyiségvizsgálata.
- Pedagógiai: az oktató-nevelőmunka hatékonyságának segítése, pályaválasztás segítése, viselkedési zavarok hátterének feltárása, képesség, illetve tehetségfeltárás, egyéni személyiségfejlesztés, grafoterápia.
- Személyügyi: szűrővizsgálatok, vezető kiválasztás, munkatárs kiválasztás, állapotkövetés, baleset-megelőzés, team-építés, hatásvizsgálatok, teljesítmény-terhelhetőségi vizsgálatok, életvezetési tanácsadás, karriertervezés, pályaalalmassági vizsgálatok, tárgyalási stratégia tervezése, személyközi kapcsolatok és konfliktusok prognózisa, konfliktuskezelési módok feltárása.

Természetesen az (alá)írás valóságának megállapítása során nem lehet figyelmen kívül hagyni bizonyos személyiségtulajdonságokat sem, ahogy arra a hagyományos grafológiai tevékenység során megannyi példát találhatunk. Kiss (1977) a kézirás készítőjével kapcsolatban az írásszakértői munka során az alábbi következtetéseket, mint lehetőségeket veszi számba:

- hozzátvetőleges életkora,
- neme,
- képzettsége és műveltsége,
- foglalkozása, munkahelye,
- rendkívüli állapot és egyéb körülmények, melyek nagymértékben hatással lehetnek az (alá)írásra, részint megnehezíthetik az írásszakértői munkát (időben komolyabb eltérés van az egyes írásképek között), részint pedig segítik azt (például állandósult betegállapot, ami az írásképből fellelhető markáns jegy lehet). Ezek a következők:
 - látási fogyatékoság, látásromlás, gyengén látás;
 - méreg, kábítószer, alkohol hatása;
 - tartós fáradtság, kimerültség;
 - a kézen szerzett fizikai sérülés vagy rendellenesség;
 - szándékos írástorzítás, írásferdítés;
 - agráfia (írásképeség részleges vagy közel teljes elvesztése);
 - regresszió (írászavarok, fokozatos íráshanyatlás);
 - paragrafia (betűtípusok felcserélése);
 - diszgráfia (írászavar);
 - ataxia (mozgáskisiklások);
 - tremor (reszketeg vonalvezetés).

A grafológus, írásszakértő és kapcsolódó tevékenységek hazai képzési lehetőségeinek vizsgálata

A hazai íráselemzéssel foglalkozó képzések vizsgálatánál kutatásomban a dokumentumelemzés módszerét használtam fel (lásd: Dokumentumelemzés során felhasznált weboldalak). Ahogy fentebb utaltam rá, 2013. szeptember 1-jétől OKJ-s formában már nem indítható grafológus és grafológus szakasszisztens képzés. Ennek ellenére számos megnevezéssel – grafológus, grafológus tanácsadó, grafológus szakasszisztens, grafológiai tréning, aláírás- és okmányazonosító tréning, fejlesztő grafológus – lehet találkozni az oktatási piacon, amely nem írásszakértői, de az írott szöveg elemzésével kapcsolatos szakembereket képez, vagy bővíti ismereteiket, esetleg korábban megszerzett ezirányú általános végzettségüket specializálja. A képzési idő is meglehetősen heterogén képet mutat: 22 óra, 60 óra, 4 nap, két félév, három félév, négy félév egyaránt szerepel a tréning-, illetve képzésidők között. A képzés bemeneti feltétele rendszerint érettségi.

A képzési tematika a fentiek alapján ugyancsak változatos. A fontosabb témák a következők:

- Az írás története, írásformák és írásképek a különböző kultúrákban (például ékírás, képirás, rovásírás, szótagírás, egyiptomi-, arámi-, héber-, indiai-, görög, arab-, cirill-, gót-, latin írás).
- A grafológia fogalma, tárgya, alkalmazási területei.
- Az írás fogalma, írásrendszerek csoportosítása.
- Az írástanulás fázisai, az írásnorma.
- Az írás körülményei és technikai jellemzői.
- A jobb- és a balkezes írás különbségei.
- Az íráselemzés kvalitatív és kvantitatív kritériumai.
- Zónaelmélet.
- Az írás horizontális kiterjedése.
- Az áthúzások vizsgálata.
- Kettős mássalhangzók vizsgálata.
- Ékezetes betűk és az ékezet vizsgálata.
- Alírásvizsgálat.
- Az íráselemző munka során használt segédeszközök és műszerek.
- Pszichológiai ismeretek.
- Fejlődéslélektani ismeretek.
- Személyiségismeret és -fejlesztés grafológia segítségével.
- Jogi és etikai ismeretek.
- Átfogó személyiségkép készítése.
- A grafológus, mint tanácsadó.
- Az íráselemzői szakvélemény elkészítése.
- Grafo- és írásszimbolika.
- Esettanulmányok feldolgozása.
- Patológiai írások vizsgálata.
- Grafometria.
- Írásbiológia.
- Írásazonosítói alapismeretek.

A képzést nyújtó intézmények egy része lehetőséget biztosít arra, hogy hallgatóik az általános grafológiai/íráselemző tárgyak/témák mellett speciális kurzusokat vegyenek fel, illetve specializálódjanak. A fontosabb irányok az alábbiak:

- grafológus és életvezetési tanácsadó,
- párkapcsolati (kapcsolati) grafológus,
- munkahelyi, munkaügyi, HR grafológia,
- pályaorientációs grafológia,
- pedagógiai grafológia,
- klinikai grafológia,

- ön- és személyiségismereti grafológia,
- interperszonális grafológia,
- kriminalisztikai grafológia,
- történelmi grafológia.

A grafológus, illetve hasonló elnevezésű végzettséget biztosító oktatási intézmények képzési kínálatának elemzését azzal az összegző megállapítással tudom zárni, hogy az igényesebb iskolák nagy hangsúlyt helyeznek az írásszimbolikára, s az írás elemzése alapján összeállítható komplex személyiségkép megrajzolására, a grafológushallgató önismeretének fejlesztésére. Sajnos az írásazonosítói alapismeretek nem vagy nem kellő hangsúllyal kerülnek oktatásra. Ennek okát elsősorban abban látom, hogy az írásszakértői tevékenység törvényileg egzaktabb módon közelít az írás elemzéséhez. A kriminalisztikai grafológia, mint speciális kurzus/szakirány megjelenik, s ez nagyobb indokolt-ságot enged azokban az esetekben, amikor a 2016. évi XXIX. törvény értelmében eseti szakértőt rendel ki a bíróság.

A hivatalos írásszakértői végzettség Magyarországon a Nemzeti Közszerződési Egyetem kriminalisztikai szakértő továbbképzési szakán, három féléves képzési keretben, legalább alapképzési szakon szerzett oklevél birtokában szerezhető meg. A Grafológusok és Írásszakértők Országos Szövetsége is hirdeti képzést. Ez utóbbi a grafológus szakasszisztens, vagy grafológusi végzettséggel rendelkezőknek egy év alatt (félévenként 60-60 órában) az alábbi vázlatos tematika alapján kínálja a szakmai ismereteket:

- az írásszakértés kialakulásának előzményei,
- az írásmozgások fejlődése,
- a szövegírás sajátosságai,
- az aláírás és a szövegírás egyedi ismérveinek összehasonlítása,
- az írásváltozás okai,
- a jelazonosítók feltárásának módszertana,
- az írásszakértői vizsgálatok metodikája, a véleményalkotás,
- okmányszakértői alapismeretek,
- kriminalisztikai alapismeretek,
- büntetőjogi ismeretek,
- büntető eljárásjogi ismeretek.

A Nemzeti Közszerződési Egyetem kriminalisztikai szakértő továbbképzési szak célja a hivatalos tájékoztató szerint „*a kriminalisztikai területen dolgozó igazságügyi szakértők 9/2006. (II. 27.) IM-rendeletben meghatározott képzése, a szakértői utánpótlás biztosítása*”. A hallgatók az említett három félév alatt az

első félév közös, alapozó tárgyait (például büntetőjogi ismeretek, büntető eljárásjogi ismeretek, közigazgatási jogi ismeretek, szakértői tevékenység jogi keretei) követően szakosodhatnak az öt terület (fegyverszakértő, írásszakértő, nyomszakértő, okmányszakértő, ujjnyomatszaktő) valamelyikére, s a szakosodást követően már csak a szakirányuknak megfelelő tárgyakat tanulják. Ez az írásszakértőknél összességében 134 óra előadást és 186 óra gyakorlatot jelent. Az írásszakértő a képzés során az alábbi speciális területeken szerez szakértői szintű jártasságot:

- „*a kézírás anatómiai, fiziológiai, pszichológiai alapkérdéseiben,*
- *az általános és különös írássajátosságok feltárásában, összehasonlításában és értékelésében, a valószínűségi skálákban és azok alkalmazásában,*
- *a technikai írásvizsgálat részeként az írógépek fajtáinak, működésének és történetének ismeretében,*
- *a mechanikus, elektromechanikus, elektronikus írógépek és a különböző típusú nyomtatók alkalmazásával készült inkriminált iratok szakértői vizsgálatában*”. (Képzési program, 3.)

Ismernie kell továbbá, hogy

- „*hogyan lehet az írássajátosságokat szakszerűen megfogalmazni, osztályozni,*
- *a vizsgálati módszereket leírni,*
- *a feltárt sajátosságok értékelni*
- *és a kézírásvizsgálat sajátosságfeltáró-összehasonlító, mennyiségi és minőségi módszereit alkalmazni*”. (Képzési program, 4.)

Az igazságügyi írásszakértők szakmai ismeretei között megtalálhatók többek között az írástörténet, az íróeszközök és az íráshordozók fejlődése, a magyarországi etalon írások, az írásvizsgálat irányzatai, az írás anatómiai alapjai, az írás pszichológiai alapjai, az írás fejlődése, az írás fejlődését befolyásoló tényezők, az írásszakértői tevékenység helye és kapcsolata más szakértői ágakkal, a kézírás általános és különös sajátosságai, az írásszakértői vizsgálat és szakvélemény elkészítése, a szakvélemény mellékletei. Foglalkoznak továbbá a nyomtatott betűs írásokkal, az öregség, betegség vagy rendhagyó íráskörülmények miatti írástorzulással, a szándékos torzítással, a kézírás-hamisítás módszereivel és azok felismerésével, az aláírás általános és különös sajátosságaival, a nagyszámú vizsgálati anyagok (aláírások, szignók) szakértői vizsgálatának metodikájával.

Jelen fejezet zárásaként az Agárdi és Szidnai szerkesztésében 1998-ban megjelent könyv, Hakkel által bemutatott táblázatát közlöm az íráazonosítás (ezen belül helyezük el az írásszakértői tevékenységet, amelyik a kézírással foglalkozik) és a grafológia fő jellemzőinek összevetése céljából.

Írásazonosítás		Grafológia
kézírás, gépirás, bélyegzők	Tárgya	kézírás, grafikum
kézeredet-azonosság, személyazonosítás, írógép bélyegzőlenyomat vizsgálata, hitelességének megállapítása	Feladata	személyiségvonások feltárása, befolyásolttság vizsgálata, hazugságvizsgálat, aktuális pszichés állapot feltárása
végrendeletek hitelessége, fenyegető, zsaroló levelek, számla és aláírás hamisítások, bélyegző hamisítások, szerződés hitelességének megállapítása,	Leggyakoribb alkalmazási területei	munkaerő-kiválasztás, nevelési problémák, pályaorientáció, életviteli problémák, polgári és büntetőügyek*
jogszolgáltatás, büntetőügyek, polgári peres ügyek, céges vagy magánmegbízás	Ügyfélköre	céges vagy magánmegbízások, polgári peres ügyek, büntetőügyek
eredeti vizsgálati anyagok, mennyiségi és minőségi megfelelés, időbeni közelítés	A vizsgálandó anyag kritériumai	eredeti vagy fénymásolt vizsgálati anyagok, regisztrátumok, mennyiségi és minőségi követelmények, aláírás szükségessége
nagyító, szögmérő, vonalzó, fénymásoló, mikroszkóp, fényképezőgép, Tenzitron, polarizált és UV-fény	Eszközei	nagyító, szögmérő, vonalzó, fénymásoló, mikroszkóp, Grafodin (Press-pen), Grafometer, számítógépes képfeldolgozás

1. számú táblázat: Az írásazonosítás és a grafológia összehasonlítása
(Forrás: Hakkel (1998) alapján saját szerkesztés)

Megjegyzés az 1.számú táblázathoz: az igazságügyi szakértői szakterületekről szóló 9/2006. (II. 27.) IM-rendelet már nem szerepeltette a grafológiát a szakterületek között, de akik az ilyen jellegű minősítést már korábban megkapták, még egészen 2016 márciusáig tevékenykedhettek. Az igazságügyi miniszter ugyanis az ügynyilvántartások vizsgálatával – az Emberi Erőforrások Minisztériumától, a Belügyminisztériumtól, illetve a Magyar Tudományos Akadémiától kért állásfoglalások alapján – 2016-ban azt a döntést hozta, hogy törli a grafológusokat a szakértői listáról, így ők nevezett év márciusától már nem lehetnek szakértők bírósági ügyekben.

Az írásszakértői tevékenység jogi, és a grafológusi tevékenység etikai háttere

Egy korábbi tanulmányomat egy 2017-es kutatás ismertetésével kezdtem, amelyben dokumentum- és tartalomelemzéssel, valamint 27, magát szakértőnek nevező személlyel készített személyes és telefonos interjú segítségével azt vizsgál-

tam meg, hogy Magyarországon ma ki lehet szakértő. Az elemzés és az interjú válaszok alapján kilenc kategóriát határoztam meg:

1. annak mondja magát,
2. a média mondja annak,
3. a megbízó, munkaadó minősíti annak,
4. olyan végzettséget szerez, amelynek nevében a szakértő kifejezés megtalálható,
5. valamelyik szakmai szövetség/szervezet/kamara minősíti,
6. szakmai/nonprofit szervezetben dolgozik szakértői munkakörben,
7. (kormányzati) szakértői intézetben dolgozik szakértői munkakörben,
8. megfelel a törvényben/rendeletben meghatározott elvárásoknak, s kérelmét az adott hatóság elfogadta, neve szerepel a szakértői névjegyzékben,
9. a kutató minősíti annak (Kollár, 2018).²

Viszonylag sok jogszabályban találunk utalást a szakértők tevékenységére, kirendelésének módjára és lehetőségeire. Mielőtt ezekkel részletesen foglalkoznék, egy kis kitérőt teszek az igazságügyi szakértő szerepének tisztázására. Cséffai Attila dolgozatában egy igazságügyi szakértői véleményt idéz, miszerint „*a szakértők perbeli szerepe, státusza különbözik is, meg nem is a tanúképtől.*” (Cséffai, 2012) A kettősség feloldható azzal a definitív magyarázattal, hogy a tanú a múlt történéseinek volt közvetlen vagy közvetett szemlélője, s – bár (jobb esetben) az igazság közlése mellett köteleződik el – az emlékezetére kell, hogy hagyatkozzon a részletek tisztázásakor, esetleg érzelmi érintettsége és bevonódása miatt eleve csak az ezeken a pszichológiai szűrőin átengedett interpretatív (általa megkonstruált) szubjektív valóságot, észleléseit képes közölni. A szakértő ezzel szemben a rendelkezésére bocsátott és/vagy általa bekért bizonyítékok, és egyéb lényeges és objektív tények alapján a szakmai tudásán, mint racionális szűrőn átengedett, tényszerű, szakmai véleményt fogalmaz meg. Most eltekintek azoktól az esetektől, amikor a szakértő érzelmileg, személyes érintettség okán bevonódik a folyamatokba. Kérdéses lehet a szakértő és a bíró szerepe is. Cséffai Attila Kuhn Kata gondolatával ért egyet, aki megfogalmazásában azt írja „*egyres vélemények szerint bizonyos, a szakértőkre vonatkozó szabályok (kizárás, iratok közlésének vagy megtekintésének joga stb.), amely a bírót is megilletik, a bírókhöz közel állónak tekintik őket.*”

Értelmezésemben a tanú(k), a szakértő(k) és a bíró(k) véleményének és állásfoglalásának hármásában alakítható ki – a mindenkori jogszabályi keretben – a

2 Megjegyzem, hogy tanulmányomban az írásszakértői munka komolysága, illetve területi korlátok miatt elsősorban a 7. és a 8. kategóriába tartozó szakértőkkel foglalkoztam.

tényeken alapuló bírói döntés. Állításomat akkor is fenntartom, ha tudom, hogy a szakértői véleményeknél különbséget kell tenni a kategorikus és a valószínűsíthető vélemények között. Ez utóbbinál szükséges a megfelelő, a tudományos életben elfogadott matematikai-statisztikai módszertanok, szükség esetén szoftverek, és akár a mesterséges intelligencia használata is. A szakértő-tanú-bíró jogállását és feladatait Cséffai Attila így summázza „*A szakértő tehát, melynek kötelezettségei sok hasonlóságot mutatnak a tanú kötelezettségeivel, jogai között pedig sok minden felismerhető a bírák jogosultságaiból, végső soron sui generis intézmény, amelynek feladata, hogy a bíró különleges szakértelmét pótolja, így elengedhetetlen feltétel, hogy a szakértő függetlensége az eljárás során maradéktalanul érvényesüljön.*” (Cséffai, 2012)

A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény XXI. fejezete foglalkozik a szakértőkkel. A szakértők alkalmazásának szabályainál a törvény úgy fogalmaz, hogy „*Szakértőt kell alkalmazni, ha a jogvita kereteinek a meghatározásához vagy a perben jelentős tény megállapításához, megítéléséhez különleges szakértelem szükséges.*” A törvény megkülönbözteti az igazságügyi szakértőt és a magánszakértőt, s lehetővé teszi azt is, hogy a peres fél saját megbízása alapján felkért szakértő véleményének benyújtását indítványozza, de azzal a megkötéssel, hogy „*Kirendelt szakértő vagy más eljárásban kirendelt szakértő alkalmazásának az indítványozása esetén ugyanazon szakkérdés vonatkozásában már nincs helye magánszakértő alkalmazásának.*” Említett törvény 307. §-a egyértelművé teszi a szakértő kirendelésének feltételeit, és megemlíti, hogy a bíróságnak többek között akkor is szakértőt kell kirendelnie, ha „*valamennyi magánszakértői vélemény aggályos*”. A szakértő kirendelésének fontos része, hogy a kirendelésre irányuló indítványban „*fel kell tüntetni azokat a határozott kérdéseket*”, amikre a szakértőnek szakvéleménye elkészítése során választ kell adnia. A szakértőnek nem kell feltétlen személyesen jelen lennie a meghallgatáson, mivel „*a bíróság a fél indítványára vagy hivatalból végzéssel elrendelheti, hogy a fél és más perbeli személy, a tanú, valamint a szakértő meghallgatására, továbbá – ha az ellen a szemletárgy birtokosa nem tiltakozik – a szemle lefolytatására elektronikus hírközlő hálózat útján kerüljön sor*”.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény a XXXI. fejezetben részletezi a szakértő alkalmazásának feltételeit és módjait. E törvény is megkülönbözteti az igazságügyi és az eseti szakértőt. A 2005. évi XLVIII. törvény az igazságügyi szakértő nemperes eljárásban történő kirendeléséről, és ezzel összefüggésben a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról című törvénnyel kapcsolatban Vitvindicis úgy fogalmaz, hogy „*A törvény a nemperes eljárás feltételeit, a szakértő kirendelése iránti kérelem elemeit, az eljárással kapcsolatos, a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényben*

meghatározottaktól eltérő határidőket részletezi röviden.” (Vitvindicis, 2014) A 2008. évi XLV. törvény az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról külön részben foglalkozik az igazságügyi szakértő kirendelésével a közjegyzői eljárásban. Ez a törvény ugyancsak kiemeli a szakértő szakértelmének szükségességét. Az 1997. évi LXVIII. törvény az igazságügyi alkalmazottak szolgálati jogviszonyával foglalkozik, kitérve az igazságügyi szakértő foglalkoztatására és javadalmazására is, és feladatát ekképp határozza meg: *„a feladatkörébe tartozó ügyekben a bíróság, az ügyészség, a rendőrség, illetve jogszabályban meghatározott más hatóság kirendelésére, továbbá megbízás alapján szakvéleményt ad.”*

Az igazságügyi szakértők neve a nyilvántartásukat követően megtalálható a szakértői névjegyzékben, ahogy arról a 210/2005. (X. 5.) kormányrendelet is rendelkezik. A rendelet 1. számú melléklete foglalkozik az igazságügyi szakértői névjegyzékbe való felvétel, szakterület kiterjesztés iránti kérelem tartalmával és mellékleteivel. A szakértői névjegyzék adatbázisába belekerül többek között a kérelmező oklevelének száma és kelte, tudományos fokozata (ha van), szakképzettsége, hazai vagy nemzetközi szakmai minősítése, szakmai működésének főbb adatai (munkakörök, álláshelyek, gyakorlatilag igazolható szakmai tapasztalat), az engedélyezni kért szakterület(ek) megnevezése (jelen esetben írásszakértő). A szakterületekkel többek között a 282/2007. (X. 26.) kormányrendelet, illetve a 9/2006. (II. 27.) IM-rendelet foglalkozik. Az előbbi rendelet 3. számú melléklete nevesíti az írásszakértői vizsgálatot, részint a Nemzeti Szakértői és Kutató Központ (büntetőeljárás), részint a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat Szakértői Intézete, mint illetékes állami szerv, illetve a szakvélemény adására feljogosított szervezet. Az igazságügyi szakértői területek nevesítése mellett a képesítéssel és egyéb szakmai feltételekkel foglalkozó 9/2006. (II. 27.) IM-rendelet kimondja, hogy az írásszakértés képesítési feltétele *„egyetemi vagy főiskolai alapképzésben szerzett végzettség, és kriminalisztikai szakértő szakirányú továbbképzési szakon szerzett szakképzettség.”* A törvényalkotó felismerte az igazságügyi szakértői tevékenységet folytató szakemberek jogi oktatásának és vizsgáztatásának a fontosságát, amit a 10/2006. (III. 7.) IM-rendeletben rögzített.

Az igazságügyi szakértők működésével foglalkozó 31/2008. (XII. 31.) IRM-rendelet részletesen leírja az írásszakértői munka folyamatát az alábbiak szerint:

„25. § (1) Ha a szakkérdés annak megállapítására irányul, hogy

- a) valamely kézírás vagy aláírás az összehasonlító minták alapján mely személytől vagy szűkebb személyi körtől származik,*
- b) különböző kézírások vagy aláírások ugyanazon személytől származnak-e,*
- c) a vizsgálatra küldött kézírás vagy aláírás*
 - ca) eredeti vagy másolat,*

- cb) valódi vagy hamisított,*
- cc) természetes vagy torzított írással készült,*
- d) az iratot, illetve egyes részeit megváltoztatták-e,*
- e) az átjavított vagy törölt szöveg eredetileg mit tartalmazott,*
- f) a vizsgált kézírás a minták alapján rendhagyó körülmények között készült-e, illetve*
- g) a vizsgálatra küldött kézírás vagy aláírás és a minta alkalmas-e a vizsgálatra,*

írászakértői vizsgálatot kell elvégezni.

(2) Írógéppel készített szöveg esetében az írászakértői vizsgálat során értékelni kell azt, hogy az iratot

- a) milyen típusú írógéppel állították elő,*
- b) milyen rendszerű (mechanikus, elektromechanikus, elektronikus) írógépen készítették,*
- c) meghatározott írógépen írták-e,*
- d) egyszeri vagy többszöri befűzéssel készítették-e (tartalmaz-e utólagos hozzáírást), illetve*
- e) egy vagy több példányban készítették-e, indigós másolat esetén pedig azt is, hogy a vizsgálatra küldött irat hányadik példány.*

26. § (1) Az írászakértői vizsgálat a vizsgálatra küldött kézírás vagy aláírás és a próbairás vagy összehasonlítási célra szolgáló (spontán) írásminta egybevetése alapján végezhető el. A kézeredetet az általános és különös sajátosságok mennyiségi és minőségi értékelése alapján kell megállapítani.

(2) A szakvélemény elkészítéséhez szükséges írásminta felvételében a szakértő a kirendelő szerv kérésére közreműködik.

(3) Ha a vizsgálandó íráshordozó szállításra nem alkalmas, amennyiben az lehetséges, a szakértő helyszíni vizsgálat, vagy az írásról készített méretarányos fénykép vagy más módon rögzített másolat alapján ad szakvéleményt.”

Az igazságügyi írászakértői munka kiterjed az olyan szituációkra is, amikor rendkívüli halál esetén kell megvizsgálni a lefoglalt búcsúlevél írásképét (24/2014. (VII. 11.) ORFK-utasítás). Az igazságügyi szakértő szakértői igazolvánnyal rendelkezik [19/2006. (IV. 24.) IM-rendelet], a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 459. § (1) bekezdés 12. pontjának e) alpontja alapján az igazságügyi szakértő a bírósági vagy más hatósági eljárásban közfeladatot ellátó személynek minősül.

Az országgyűlés 2016. április 26-án fogadta el a 2016. évi XXIX. törvényt, amely az igazságügyi szakértőkkel foglalkozik. A törvény előnye abban nyilvánul meg, hogy szándéka szerint a (jelen tanulmányomban fentebb bemutatott)

szakértőkkel, azok tevékenységével foglalkozó jogszabályokat egységes törvényi keretben, ezen törvény megfogalmazásában „*az igazságügyi szakértői tevékenység és az igazságügyi szakértői szervezet megújítása, valamint az igazságügyi szakértésbe és az igazságszolgáltatásba vetett közbizalom erősítése*” céljából nevesített törvényben fekteti le. A törvény értelmében igazságügyi szakértői tevékenységet

- „*a) természetes személy (a továbbiakban: igazságügyi szakértő),
b) gazdasági társaság (a továbbiakban: társaság) és szolgáltató,
c) igazságügyi szakértői intézmény és igazságügyi szakértői intézet,
d) igazságügyi szakértői testület,
e) külön jogszabályban feljogosított állami szerv, intézmény, intézet és szervezet (a továbbiakban együtt: szervezet) és
f) külön törvény szerinti Teljesítésigazolási Szakértői Szerv végezhet*”.

A törvény részletesen foglalkozik az igazságügyi szakértővé válás feltételeivel, a névjegyzékkel, a szakterület kiterjesztésével, a névjegyzékből való törléssel. E törvényben is megjelenik az igazságügyi szakértők képzése, munkájának értékelése, a szakértők jogai és kötelezettségei, a szakértő kirendelésének kérdése, a szakvélemény tartalmi felépítése. Az igazságügyi szakértő munkáját szakértőjelölt, szakkonzultáns és segédszemélyzet segítheti. A törvény nevesíti a szakmai kamarát, amely a szakértők képviselőjével kapcsolatos közfeladatokat látja el. A szakértői névjegyzékbe felvett szakértők az erről szóló határozat véglegessé válása napján a kamara tagjává válnak. Bár az igazságügyi szakértők tevékenységét számos jogszabály szabályozza, a jogalkotó a 2016. évi XXIX. törvény XII. fejezetében külön foglalkozik az etikai eljárással.

A grafológus, illetve grafológus szakasszisztensi képzés Országos Képzési Jegyzékből történő kivezetése után a nevezett szakmával foglalkozó jogszabályi háttér még szegényesebb lett. Természetesen ennél a szakmánál is alkalmazni lehet az üzleti titok (2018. évi LIV. törvény), a jóhírnév és a személyiségi jogok (2013. évi V. törvény) védelmével, az információs önrendelkezéssel (2011. évi CXII. törvény) kapcsolatos törvényeket, illetve az Európai Parlament és a Tanács 2016/679. számú általános adatvédelmi rendeletét.

A fentiek miatt elsősorban nem a törvényi, hanem az etikai szabályozás vizsgálatára helyeztem a hangsúlyt.

Az Agárdi Tamás és Szidnai László szerkesztésében megjelent könyv négy etikai kódexet ismert, úgymint:

- Magyar Írástanulmányi Társaság Etikai Kódexe,
- Európai Grafológusok Szakmai Etikai Kódexe,
- Grafológusok Nemzetközi Etikai Kódexe,

- Grafológusok Etikai Kódexe az USA-ban. (Agárdi–Szidnai, 1998)

A Magyar Írástanulmányi Társaság 2013-ban elfogadott etikai szabályzata a grafológusi tevékenységhez való jogosultságnál három lehetőséget nevez meg:

1. „*Grafológusnak az a személy minősül, aki rendelkezik megfelelő szintű – minimálisan 2 éves (legalább 160 órás), pszichológiai ismeretekkel is bővített –, grafológusképzésben szerzett grafológusi oklevéllel.*
2. *A 2004. VII. 1. után szerzett grafológus-szakképesítésekre a 28/2003. (X. 18.) OM (OKJ 54789904), illetve a 15/2008 (VIII. 18.) SZMM (OKJ 5472501 0000 00 00) rendeletben foglalt szakmai és vizsgakövetelmények vonatkoznak.*³
3. *A MÍT grafológusnak ismeri el azokat, akiknek grafológusi tevékenységét a MÍT Honoris Causa oklevéllel ismerte el, illetve – külön eljárás nélkül – akik ismert vagy elismert külföldi grafológiai társaság, vagy képzési intézmény bizonyítványával rendelkeznek.*”

Az USA grafológusainak etikai kódexe is előírja a legalább kétéves grafológusképzésben eltöltött tanulmányi időszakot annak érdekében, hogy valaki magát grafológusnak nevezze.

A különböző etikai kódexek közel azonos etikai elvek mentén fogalmazzák meg a grafológus jogait (például munkájáért díjazást kérni, a szakvélemény kialakításához szükséges dokumentumokat elemezni, megbízást nyomós indokkal visszautasítani), illetve kötelezettségeit (például megbízó tájékoztatása saját kompetenciáiról, önfejlesztés, legjobb tudása és képességei szerint végezni feladatát, a munkája során tudomására jutott titkot megtartani) is. A szakmai szervezetek – védve a szakmaiságot – nagy hangsúlyt helyeznek arra, hogy a grafológus tevékenységét szakszerűen, a legkorszerűbb módszerek és ismeretek felhasználásával, saját kompetenciahatárain belül végezze. Az Európai Grafológusok Szakmai Etikai Kódexe például nem tartja helyes magatartásnak azt, ha a szakember a grafológiai munkáját okkultizmussal vagy jóslással is keveri.

Az etikai kódexben foglalt kötelezettségek megszegése esetén a grafológus tevékenységét (illetve a konkrét esetet) az adott szakmai szövetség etikai/fegyelmi bizottsága/testülete vizsgálja meg, s ennek alapján foganatosít intézkedéseket, melyek rendszerint figyelmeztetés, elmarasztalás, tagság felfüggesztése, tagsági viszony megszüntetése lehet. Bár a grafológus szakma etikai szabályai ellen súlyosan vétők nagy valószínűség szerint jogi értelemben is felelősségre vonhatók (például üzleti titok megsértése), a szakmai szervezetből

3 A két hivatkozott jogszabály már nem hatályos.

történi részleges vagy teljes kizárásuk nem jelenti azt, hogy tevékenységüket szüneteltetni kellene.

Az írásszakértői tevékenység és a grafológusi tevékenység jogi, etikai hátterének vizsgálata során megállapítottam, hogy az írásszakértői tevékenység kellően részletes és kidolgozott jogszabályi keretben, míg a grafológusi munka alapvetően csak etikai kódexek szintjén kerül szabályozásra. Ez többek között a felelősség kérdésében is az írásszakértői tevékenység irányába tolja el a hangsúlyt. Ennek is köszönhető – ahogy arra már korábban utaltam –, hogy az írásszakértő törekszik a tényszerű, objektív közlésre. Rendszerint figyelmen kívül hagyja a grafológusok által kedvelt személyiségkép, viselkedésmintázatok feltérképezését, az íráskép-szimbólumok megfejtését, s alapvetően az írás és az aláírás valóságának megállapítására vállalkozik.

Jelen rész zárásaként megemlítem, hogy a 9/2006. (II. 27.) IM-rendeletnek van egy „kiskapuja”. Az Átmeneti rendelkezések közé bekerült egy olyan kitétel, hogy *„Akit az igazságügyért felelős miniszter 2005. december 31. napjáig ujjnyomatszaktetés (daktiloszkópia), nyomszaktetés, írásszaktetés (kéz- és gépírás), fegyverszaktetés, okmányszaktetés szakterületeken az igazságügyi szaktértői névjegyzékbe felvett, a névjegyzékből való törléséig e szakterületen igazságügyi szaktértői tevékenységet végezhet.”* Ez azt jelenti, hogy a nevezett dátum előtt regisztrált, grafológusként és íráselemzőként (esetleg írásszakértőként) dolgozó szakemberek írásszakértői tevékenységet végezhetnek, vagyis velük a peres és nemperes eljárás során szaktértői minőségben és szerepkörben is lehet találkozni.

Összefoglalás

Tanulmányom bevezető részében a kézírás és az aláírás fontosságát vázoltam fel, illetve bemutattam, hogy a grafológusi és írásszakértői munka mellett az írással többek között a kommunikációtudomány, a pszichológia, a narratív pszichológia, az irodalomtudomány, valamint a rajzelemzés foglalkozik. Írásművem fókuszába azonban a grafológiát és az írásszaktétést helyeztem. A nevezett két területet többféle szempont szerint hasonlítottam össze. Ráműtöttem arra, hogy a grafológia és az írásszaktetés egyaránt támaszkodik más tudományterületek eredményeire és módszereire, de ez utóbbi tudatosabban és határozottabban törekszik a tények alapján megállapítható objektív valóság feltárására, s nem foglalkozik az íráskép szimbolikájával és szemiotikájával. A hazai releváns oktatási piacot dokumentum- és tartalomelemzés módszerével vizsgáltam meg. Megállapítottam, hogy az írás elemzésével foglalkozó képzések idő-

tartamukat és tematikájukat tekintve meglehetősen heterogén képet mutatnak. Tanulmányomban összegeztem azokat a témákat, amelyeket (vagy amelyekről szelektíven) valamilyen képzési formában oktatnak. Megneveztem a grafológusképzés fontosabb szakirányait és specializációt. Magyarországon jelenleg csak a Nemzeti Közszerződési Egyetem folytat igazságügyi írásszakértő képzést, amely képzés fontosabb témáit szintén bemutattam a képzéssel foglalkozó részben, melyet az írásazonosítás és a grafológia összehasonlító táblázatával zártam. Az írásszakértői és a grafológusi munka közötti legnagyobb különbséget a jogi és etikai rész vizsgálata során tapasztaltam. Tanulmányom ezen részében megvizsgáltam a tanú, bíró, szakértő szerepét, majd az aktuális jogszabályok elemzésével részletesen felvázoltam, illetve értelmeztem az írásszakértő működését szabályozó fontosabb jogszabályokat. Ráműtöttem arra, hogy míg az írásszakértő munkáját egy masszív, részletes jogszabályi környezetben végzi, addig a grafológust elsősorban a szakmai társaságok etikai kódexei instruálják a helyes viselkedésre. Tanulmányomat azzal a megállapítással zárom, hogy bár a grafológus és az írásszakértő egyaránt az írással foglalkozik, az utóbbtól a jogszabályi környezet, a szakmai normák, az alkalmazott munkamódszerek egy sokkal egzaktabb, markánsan kevesebb szubjektumra alapozó tevékenységet követelnek meg. Ebben a munkában a modern technika – különösen a big data analitika, illetve a mesterséges intelligencia – egyre meghatározóbb szerepet fog játszani.

Felhasznált irodalom

- Agárdi T. – Szidnai L. (szerk.) (1998): *A grafológia kézikönyve*. Budapest: Grafológiai Intézet
- Cséffai A. Cs. (2012): *Az igazságügyi szakértő függetlensége a kirendelés során*. Győr: Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
- Csigó K. (2017): *A Rorschach-teszt klinikai alkalmazása*. Budapest: Medicina Kiadó
- Csütörtök Cs. (1986): *Grafológia. Az íráselemzés kézikönyve*. Budapest: Gondolat Kiadó
- Ehmann B. (2002): *A szöveg mélyén. A pszichológiai tartalomelemzés*. Budapest: Új Mandátum Kiadó
- Falus I. (2004): *Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó
- Kiss L. (1977): *Az igazságügyi kézírászakértői vizsgálatok alapjai*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
- Kollár Cs. (2018): *A szakértővé válás, illetve a szakértők kiválasztásának és megkérdésének módszertani kihívásai*. *Vezetéstudomány*, 2, 63–75.
- Krippendorff, K. (1995): *A tartalomelemzés módszertanának alapjai*. Budapest: Balassi Kiadó
- Krisztián B. (2001): *Közelebb az írásértelmezéshez – a kézírásismerete és felhasználása a gyakorlati személyügyben*. *Tudásmenedzsment*, 2, 67–72.

- Kuhn K. (2005): *A szakértői tevékenység törvényi szabályozása az osztrák jogban*. Belügyi Szemle, 10, 45.
- László J. (2005): *A történetek tudománya. Bevezetés a narratív pszichológiába*. Budapest: Új Mandátum Kiadó
- Orosz M. – Rácz G. (szerk.) (2006): *Irodalom, irodalomtudomány, irodalmi szövegelemzés*. Budapest: Bölcsész Konzorcium
- Soóky A. – Kaszab Gy. (2011): *Írd le a neved! – A neved elárul – Minden, amit az aláírás grafológiai és írásszakértői vizsgálatából megtudhat*. Győr: S. K. Grafológiai és Írásszakértői Iroda
- Vass Z. (2007): *Formai-szerkezeti rajzelemzés*. Budapest: Flaccus Kiadó
- Vitvindic M. (2014): *A hatályos magyar jogi szabályozás áttekintése*. In.: Összefoglaló vélemény. A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban. Budapest: Kúria Joggyakorlat-Elemző Csoport, 29–38.
- W. Barna E. – Lévai Z. (2001): *Grafológia a korszerű személyügyi munkában*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar

Hivatkozott jogszabályok

- 10/2006. (III. 7.) IM-rendelet az igazságügyi szakértői tevékenység folytatásához szükséges jogi oktatásról és vizgáról
- 13/2016. (VI. 29.) IM-rendelet az igazságügyi szakértők statisztikai adatszolgáltatásáról, a kamarai költségátalány bevallásának és megfizetésének szabályairól, valamint az igazságügyi szakértő által vezetett adattovábbítási nyilvántartásról
- 19/2006. (IV. 24.) IM-rendelet az igazságügyi szakértői igazolványról
1997. évi LXVIII. törvény az igazságügyi alkalmazottak szolgálati jogviszonyáról
2005. évi XLVIII. törvény az igazságügyi szakértő nemperes eljárásban történő kirendeléséről és ezzel összefüggésben a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról
2008. évi XLV. törvény az egyes közjegyzői nemperes eljárásokról
2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról
2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról
- 208/2009. (IX. 29.) kormányrendelet az igazságügyi szakértői névjegyzékbe való felvételi eljárás során szükséges szakhatósági állásfoglalás kiadásának eljárási szabályairól
- 210/2005. (X. 5.) kormányrendelet az igazságügyi szakértői névjegyzék vezetéséről
- 24/2014. (VII. 11.) ORFK-utasítás a rendkívüli halál esetén követendő rendőri eljárásról
- 282/2007. (X. 26.) kormányrendelet a szakterületek ágazati követelményeiért felelős szervek kijelöléséről, valamint a meghatározott szakkérdésekben kizárólagosan eljáró és egyes szakterületeken szakvéleményt adó szervekről
- 31/2008. (XII. 31.) IRM-rendelet az igazságügyi szakértői működésről
- 33/2007. (VI. 22.) IRM-rendelet az igazságügyi szakértői testületek szervezetéről és működéséről
- 9/2006. (II. 27.) IM-rendelet az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről

Papp Bendegúz

A rendészettudományi State-of-the-Art értelmezési lehetőségei, illetve annak biztonságpolitikai aspektusai

**Some interpretations of the State-of-the-Art of law enforcement
science and its security policy aspects**

Absztrakt

A rendészettudomány egy meglehetősen új tudományterület, amelyet számos mű definiált már rövid története során. Gyűjtőfogalom lévén azonban problémát jelent tartalmának pontos leírása, más tudományterületektől való elhatárolása. Jelen tanulmány a terminus tisztázását a társadalmi biztonság fogalmával végzi. Kutatási módszere irodalomelemzés, amelyet a témában megjelent monográfiák és szaktanulmányok tartalomelemzésével hajt végre. Először a rendészettudomány definícióit vizsgálja, főként magyar nyelvű művek segítségével, ezután következik a biztonságpolitika, azon belül is a társadalmi biztonság kifejtése. Kutatási eredményként elmondható, hogy a rendészettudomány tartalmát – annak összetettsége miatt – meglehetősen nehéz meghatározni. További nehézséget okoz a terminus angol nyelvű fordítása, ugyanis a rendészettudomány szó csak komoly hiányosságokkal adaptálható angol nyelvre (Szikinger, 2018). Ehhez a meghatározáshoz nyújt segítséget a társadalmi biztonság fogalma, amely a szociális folyamatok, értékek, mozgalmak, jogok, intézmények, illetve a társadalomban élő egyes csoportok biztonságával foglalkozik. Jelen tanulmány amellettt érvel, hogy a rendészettudomány társadalmi biztonságon belüli elhelyezése komoly segítséget nyújt tartalmának meghatározásához, illetve angol nyelvű megfeleltetéséhez is.

Kulcsszavak: rendészettudomány, biztonságpolitika, társadalmi biztonság, State-of-the-Art

Abstract

Law enforcement science is a relatively new academic field which was defined by many works during its short history. However, being a colloquial concept, it

is a problem to accurately describe its content and to distinguish it from other disciplines. This study clarifies the term with the concept of societal security. Its research method is literature review, which is carried out by analysing the content of the published monographs and research articles. First, the definitions of law enforcement science are defined with the help of works published in Hungarian language. Then comes the elaboration of security policy, especially societal security within that. As a result can be concluded, that it is difficult to determine the content of law enforcement science due to its complexity. The concept of societal security, which deals with the security of social processes, values, movements, rights, institutions and certain groups in society, helps in this definition. The present study argues that the position of law enforcement science within societal security can be of great help in defining its content and in correspondence in English

Keywords: law enforcement science, security policy, societal security, State-of-the-Art

Bevezetés

A rendészettudomány egy meglehetősen fiatal tudományterület, így nincs egységes, minden kutatója által elfogadott definíciója. A terület művelői és nevükkel fémjelzett kutatásaik segítségével azonban körbehatárolható, hogy mi tartozik a rendészet fogalma alá, illetve a tudomány szakemberei milyen irányba mélyítik el saját ismereteiket. A jelen tanulmányban ismertetett téma aktualitását két tény is indokolja. Egyrészt, a 2011. évi CXXXII. törvény értelmében a Rendőrtiszti Főiskolát az újonnan alapított Nemzeti Közszolgálati Egyetembe integrálták, annak Rendészettudományi Karaként, amely kar immár a nevében is tartalmazza a rendészettudomány kifejezést. Másrészt, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem 2015-ben megalakította az intézmény Rendészettudományi Doktori Iskoláját, amely szintén magában foglalja a diszciplína nevét (Kerezsi–Pap, 2015).

Ebből kifolyólag a jelen tanulmány címében szereplő értelmezési aspektusok nem csupán elméleti fejtegetések, hiszen a rendészet, illetve annak tudománya nagyban befolyásolja a rendészeti szervek kiképzését, felkészítését és tevékenységét is. Éppen ezért szükséges a rendészettudomány definícióját illető közmegegyezés a tudomány képviselői között, ez az elméleti vita messzemenő hatással járhat a jövő rendészetére és a rendészeti oktatásra. A rendészeti oktatásról számos tanulmány született az elmúlt években (Ambrusz et al., 2016; Kozáry,

2012; Kuti, 2015; Molnár, 2019), azonban ezek értelmezéséhez elengedhetetlen a rendészettudomány fogalmának meghatározása.

Meg kell jegyezni, hogy a biztonságpolitika meghatározása szintén probléma. Az úgynevezett alternatív biztonságfogalom csak a 21. században vált jelentőssé, a tudományos világon kívül is nagy érdeklődésre számot tartó tudományterületté. A társadalmi, illetve a tágabban értelmezett emberi biztonság rendészettudományhoz való kapcsolata azonban egy kevésbé kutatott terület, holott nagyban hozzájárulhat a rendészeti tevékenység műveléséhez és fejlesztéséhez.

Jelen tanulmány célja, hogy felvázolja a rendészettudomány eddig alkalmazott értelmezési lehetőségeit, és egy új biztonságpolitikai megközelítést nyújtson annak műveléséhez. Ki kell emelni, hogy a rendészet kifejezés elsősorban német és magyar nyelvterületen használatos, annak nemzetközi, illetve angol nyelvi használata meglehetősen bonyolult kérdéseket vet fel. A biztonságpolitika, illetve a társadalmi biztonság azonban egy nemzetközileg elfogadott kifejezés, így használata a rendészettudomány nemzetközivé válását, illetve lefordíthatóságát is elősegítené. Jelen tanulmány erre a problémára is kitér, továbbá segítséget nyújt a diszciplína nemzetköziesítéséhez.

A rendészettudományról általában

Ahhoz, hogy megértsük, hogy mit takar a rendészettudomány fogalma, meg kell vizsgálnunk, hogy mit jelent maga a tudomány kifejezés. Tamás András szerint: *„A tudomány – nagyvonalú egyszerűsítéssel – összefüggő ismeretek rendszere, amelyek meghatározzák vizsgálati tárgyát és módszerét, az ebből (és így) nyert ismeretek rendszerezésének módjait, majd az ezek alkalmazásával rendezett ismeretek szabályosságait. A szabályosságok tudományos tételekbe foglalhatók.”* (Tamás, 2012, 32.)

A tudománynak tehát két állandó dimenziója van. A vizsgálat meghatározott tárgya, illetve a vizsgálatához szükséges módszertan. Ebből következik, hogy két külön diszciplína is kutathat eltérő jelenséget megegyező módszerekkel, illetve ugyanazokat a jelenségeket teljesen eltérő módszertannal.¹ Mivel ezek a kritériumok megszámlálhatatlan tudományterületet engednek meg, a történelem során kialakultak olyan összefoglaló tudományelméleti kifejezések, mint az irodalomtudomány, a történettudomány vagy a szociológia. Ezek a területek

1 Például a fonetika és a fonológia tudománya is ugyanazokat a nyelvi egységeket vizsgálja, ámde módszertani eltérésük miatt teljesen más nézőpontból közelítenek a jelenség felé.

gyűjtőfogalomként rendszerezik a tudományágakat, megkönnyítve azok logikus rendszer szerinti besorolását.

Ezt támasztja alá Göcze is, aki szerint „*a tudományokat lehetetlen olyan definícióval illetni, amely minden kutatója által elfogadott lenne, illetve a diszciplínához tartozó összes rendszerelemet magában foglalná.*” (Göcze, 2010, 14.) Éppen ezért célravezető, ha körülírjuk, rendszeresen tanulmányozzuk és kibővíjük, vagy éppen szűkítjük a meghatározást, mert a tudomány rendszere és annak művelése folyamatosan kölcsönhatásban áll egymással. A szerző korábbi munkájában (Papp, 2019) rávilágított arra, hogy a rendészettudományhoz hasonlóan a katasztrófavédelemre vonatkozó diszciplína meghatározása is – gyűjtőfogalom lévén – meglehetősen problémás. Éppen ezért jelen tanulmány nem vállalkozhat arra, hogy egyszer és mindenkorra definiáljon egy tudományágat, továbbá támpontot adjon a terület művelőinek látókörük kiszélesítéséhez.

A rendészettudomány kifejezés a német Polizeiwissenschaft tükörfordítása. Ez a terminus a 18. században jelent meg a német nyelvű területeken, és egyfajta államtudományt, közigazgatás-tudományt értettek alatta (Koi, 2014). A szakzó használata Németországban a 20. század második felében korlátozódott a mai értelemben vett rendészeti tanra, a rendőri felsőoktatás megjelenésével és a büntetőjog-tudomány fejlődésével egyidejűleg. A jelenkori, modern rendészettudomány megfogalmazására több írásmű is kísérletet tett. Finszter Géza szerint: „*A rendészet tana azoknak a tudományos módszerekkel feltárt fogalmak és törvényszerűségeknek a rendszerbe foglalt összessége, amelyek alkalmasak a rendészet működésének, szervezetének és jogi szabályozásának feltárására és fejlesztésére.*” (Finszter, 2013, 144.) Boda József és szerzőtársai által alkotott fogalommeghatározás így szól: „*A rendészettudomány a rendészetre vonatkozó, kritikailag igazolt, tudományos módszerekkel megszerzett, és a rendészettudomány által kialakított fogalmakkal leírt ismeretek rendszerezett összessége, amelyek lehetővé teszik a kutatási tárgy törvényszerűségeinek megismerését és a rendészet más társadalmi komplexumokkal való kapcsolatainak tanulmányozását.*” (Boda et al., 2016, 2–3.)

Mindkét fenti definíció megfogalmazza, hogy a rendészettudomány terminus egy gyűjtőfogalom (összessége), amely alatt több diszciplína tömörülését értjük. A kifejezés többek között az alábbi tudományterületeket foglalja magába: kriminológia, kriminalisztika, forenzikus tudományok, pszichológia, pszichiátria, igazságszolgáltatás-tudomány és pönológia.

A rendészettudomány alapvetően egy társadalomtudományokon belül található, összetett tudományelméleti gyűjtőfogalom. Hazai művelői a diszciplína története során két irányból közelítették meg: a közigazgatás-tudomány és a jogtudomány irányából, illetve ezek módszertanát használták kutatásaik

során. A közigazgatás és a jog egymáshoz nagyon közel álló, ámde egymást nem, vagy csak részben fedő fogalmak, ugyanis két külön jelenséget vizsgálnak. A közigazgatás-tudomány a közigazgatással foglalkozik, amely a minden államban létező közérdekű irányítás és szervezés összessége/rendszere (Tamás, 2012, 32–33.), míg a jogtudomány tárgya a társadalom állami és jogi jelenségei, azoknak a társadalomban elfoglalt szerepe. Ez a két diszciplína külön(féle) módszertan(oka)t használ, mivel a kutatás tárgyát is más jelenség képezi. A rendészettudományi kutatások a két metódus valamelyikét használták a rendészet tanulmányozásánál. Leegyszerűsítve úgy fejezhetjük ki, hogy a közigazgatás-tudomány segítségével írhatók le a rendészeti szervek, illetve azok tevékenységét vizsgáló kutatások (például kriminálisztika, rendészeti kommunikáció), mivel ekkor a rendészeti szerv alatt egy, a köz érdekében létrejött irányító és szervező tevékenységet végző intézményt értünk. Másrészt a jogtudomány segítségével végezhetők a rendészeti joghoz vagy a rendészethez bármilyen módon kapcsolódó jogi kutatások (például emberi jogok, kriminológia, igazságszolgáltatás-tudomány).²

A rendészettudomány a nemzetközi szakirodalomban nem egy általánosan elfogadott és használt kifejezés, így angol fordítására két lehetőség van. A police science valóban a rendőrséggel kapcsolatos tudományt jelenti, azonban probléma, hogy ez a frázis angol nyelvterületen nem használatos.³ A másik fordítási lehetőség a law enforcement, amely bár egy valóban használt angol kifejezés, nem jelölnék vele külön diszciplínát. Ezt alátámasztandó meg kell említeni, hogy 2017. december 18-án a Google keresőszoftvere a beírt law enforcement megadásával az első oldalon csak olyan találatokat és fogalom meghatározásokat hozott fel, amelyek tevékenységként vagy szervezetként definiálták a kifejezést. Továbbá az MTA IX. osztályának folyóiratlistája (URL1) sem tartalmaz olyan elemet, amely a police vagy a law enforcement kifejezéseket magában foglalná. Ezek után valószínűsíthető, hogy a nemzetközi tudományos világ sem használja a rendészettudomány gyűjtőfogalmát, ilyen esetekben az akadémikusok az adott, általunk a rendészettudomány alá besorolt diszciplína nevével illetik saját kutatásaikat (például criminal science vagy human rights, amely kifejezések valóban megtalálhatók az MTA IX. osztályának folyóiratlistájában is).

2 Finszter Géza szerint a rendészettudomány a közigazgatási jogtudomány egy önállóságra törekvő ága (Finszter, 2013, 144.).

3 Német nyelvterületen például Feltes–Fischer–Sapelza (Feltes, et.al., 2013) használták tanulmányuk címében. A szerzők valószínűleg a német Polizeiwissenschaft tükröfordításaként értették a police science-t.

Társadalmi biztonság

A biztonság és a biztonságpolitika fogalmakat az 1940-es években kezdték el széleskörűen használni a nemzetközi kapcsolatok elméletében. Eleinte főleg a politikaelmélet realista irányzata tárgyalta, ennek megfelelően kizárólag államok közötti fegyveres konfliktusok, háborúk és fegyveres erővel való fenyegetés kontextusában értelmezték a fogalmat (Gazdag–Tálas, 2008, 3–4.). Az eleinte kizárólag katonai értelemben tárgyalt biztonság a hidegháború során fokozatosan kiszélesedett, a fegyveres konfliktusokról a nemzetközi figyelem lassan áttelődött olyan belpolitikai és nemzetbiztonsági kérdésekre, mint a gazdasági stabilitás, liberális demokrácia vagy a társadalmi jólét (Gazdag–Tálas, 2008, 4.). Másrészt, a globalizációval egy-egy konfliktus már nem maradhatott állami keretek között, és a világ egy pontján végbemenő események ugyanúgy hatással voltak a globális politikai, gazdasági és társadalmi folyamatokra, így a biztonsági alrendszerekkel kapcsolatban felszínre kerültek különböző nemzetközi együttműködési és társadalmi elvárások (Ürmösi, 2013, 153–154.). Többek között ezen okokból kifolyólag fogalmazódott meg a politikaelmélet konstruktivista iskoláiban a kiszélesített biztonság, illetve biztonságpolitika kutatásának igénye (Rada, 2017, 38–39.).

A kiterjesztett biztonságfogalom megalkotása a konstruktivista irányzaton belül az úgynevezett koppenhágai iskolához tartozik, melynek képviselői a 90-es években határozták meg az alábbi, katonai értelemben vett biztonságpolitikát kiegészítő kutatási területeket: a politikai, gazdasági, társadalmi és környezeti biztonságot (Burgess, 2011). Ez mára kiegészült többek között az informatikai, energetikai, illetve az önállósult kulturális biztonság fogalmával (Ürmösi, 2013, 153.). Mindazonáltal fontos megjegyezni, hogy a koppenhágai iskola a biztonságelméletek kidolgozásakor leginkább az európai térségre helyezte a hangsúlyt, és talán a mai napig az Európai Unió, illetve az európai országok biztonságával foglalkozik leginkább.

A 90-es években a társadalmi értelemben vett biztonság, bár megfogalmazódott, még nem körvonalazódott teljesen. Buzan és szerzőtársai (Buzan et al., 1998, 119–139.) még nemzeti identitást és a nemzetek kulturális értékeinek biztonságát értették ezalatt, a tudományterület tárgyalásával azonban már különvált a kulturális, illetve a társadalmi biztonság kérdése. A Burgess–Mouhleib szerzőpáros (Burgess–Mouhleib, 2007, 1.) szerint az utóbbi értelmezés társadalmi csoportoknak vagy a társadalom egészének a biztonságával foglalkozik. Újabb kérdéseket vet fel, a társadalom biztonsága miben mutatkozik meg, avagy mi nek a fenyegetettségét vagy hiányát értjük alatta. Vajon a társadalom fogalma alatt értékeket, folyamatokat, jogokat vagy intézményeket értünk, illetve ezek

lefedik-e az egyéneket is? A kérdést röviden megválaszolva: mindenképpen csoportok, rétegek, osztályok, nemzetiségek, illetve a lakosság egészével foglalkozunk, amely alatt annak minden vonatkozását (értékek, jogok, folyamatok, intézmények) értjük, viszont semmiképpen sem az egyes állampolgárokat.

Deáknál (2007, 16–17.) nem szerepel a társadalmi szektor, ő a szűkebb értelemben vett közbiztonságot tárgyalja csak. Ennek tartalma szerinte a bűnözés helyzete, a fegyveres erők helyzete, a terrorizmus, az államhatárok védelme, a migráció és a szélsőséges mozgalmak. Ez a definíció helytálló, azonban nem tartalmazza a rendészettudomány leírásához szükséges összes elemet. Ürmösi szerint a társadalmi biztonság tartalma a következő. *„Az állampolgárok érvényesülési lehetőségei, szociális biztonsága, a szociális ellátórendszer, az oktatás és a művelődés lehetősége, az emberi jogok, a jogbiztonság, a bűnözés és a közbiztonság. A szektort leginkább a közbiztonság minősége, illegális (fegyver) kereskedelem, bűnözés, kábítószer, terrorizmus, migráció és nem utolsó sorban az állami intézmények gyengesége fenyegeti.”* (Ürmösi, 2013, 150–151.) A fentiek alapján kijelenthetjük, hogy a biztonságpolitika társadalmi vetülete a szociális folyamatok, értékek, mozgalmak, jogok, intézmények, illetve a társadalomban élő egyes csoportok biztonságával foglalkozik. Ezt a biztonságot négy további dimenzióra oszthatjuk: a kezdetekor már megfogalmazott kulturális (identitás, kulturális javak), gazdasági (oktatás, képzés, művelődés, szociális ellátórendszerek, társadalombiztosítás), szociológiai (társadalmi folyamatok, eszmék, jelenségek és a liberális demokrácia helyzete), illetve jogi (közbiztonság, emberi jogok, terrorizmus, bűnözés, migráció, kábítószer, illegális kereskedelem) kategóriára. Jelen tanulmány szerint ezzel az utolsó dimenzióval foglalkozik a rendészettudomány is. Fontos megemlíteni a társadalmi biztonság kifejezés angol megfelelője kapcsán felmerülő problémát. A helyes terminus a societal security, amely nem azonos a social security-vel, ez utóbbi ugyanis egy szűkebb közgazdaságtani fogalom, amely kizárólag a szociális ellátórendszerekkel, illetve az egyén megélhetésével foglalkozik (Buzan et al., 1998, 120.).

Konklúzió – adalékok egy újfajta megközelítésű rendészettudományi State-of-the-Arthoz

Jelen tanulmány célja, hogy egy eddig még nem alkalmazott nézőpontot szolgáltatson a rendészettudomány értelmezéséhez. A rendészettudomány fogalmának kibővítése fontos és állandóan aktuális téma, mivel folyamatos változáson megy keresztül. Ezen kívül a State-of-the-Art a rendészeti felsőoktatásban való

alkalmazása miatt nagyban befolyásolja a rendőrök kiképzését, felkészítését, valamint a szakmai oktatást is.

A rendészettudomány alapvetően a társadalomtudományokon belül található, összetett tudományelméleti gyűjtőfogalom, rendszere a közigazgatás-tudomány és a jogtudomány határán áll. Korábbi kutatások szintén ezt igazolták: a közigazgatás-tudomány módszereit használták olyan esetekben, amikor a rendészeti szerveket, illetve azok tevékenységét, mint közigazgatási szerveket és tevékenységeket értelmezték. Ellenben amikor jogi problémákat tárgyaltak, akkor a szerzők jogtudományi fogalmakat, kereteket és módszertant alkalmaztak. Eszerint tehát kijelenthető, hogy a rendészettudomány nem önálló, saját módszertannal rendelkező tudományág, hanem olyan tudományelméleti gyűjtőfogalom, amely magában foglal más, a rendészeti szerveket és azok tevékenységét vizsgáló diszciplínákat.

Ezt a rendszert egészítheti ki a biztonságpolitika társadalmi vetülete, azon belül is annak jogi dimenziója. A politikatudomány módszereivel írható le a társadalmi rend, illetve annak kihívásai, a közbiztonsági, emberi jogi konfliktusok, a tömeges migráció és a bűnözés is. Ezek a problémák azonban nem tárthatók fel a közigazgatás-tudomány vagy a jogtudomány rendszerével, ezért fontos a jelen tanulmány által is felvázolt biztonságpolitikai megközelítés. Finszter Géza szerint a rendészet társadalmi rendeltetése a közrend és a közbiztonság fenntartása, tehát a rendészettudomány ennek a társadalmi rendeltetésnek a problémáit is kutatja, és ehhez nyújt segítséget a biztonságpolitika fogalom- és célrendszere. A fentiek alapján konklúzióként levonhatjuk, hogy a rendészettudomány egy olyan gyűjtőtudomány, amely a társadalomtudományokon belül helyezkedik el, azon belül három tudományterületből, a közigazgatás-tudományból, a jogtudományból és a biztonságpolitikából épül fel.

Felhasznált irodalom

- Ambrusz J. – Endrődi I. – Muhoray, Á. (2016): *A Nemzeti Közszerződési Egyetem Közös Közszerződési Gyakorlatának, a VIHAR 2016 összefoglalása, következtetései*. Védelem Tudomány, 1, 241–270.
- Boda J. – Finszter G. – Imre M. – Kerezi K. – Kovács G. – Sallai J. (2016): *A rendészettudományi kutatások elméleti megalapozása és főbb irányai*. Államtudományi Műhelytanulmányok, 1, 17.
- Burgess, P. (2011): *What is societal security? European Security Research Programme: Security research and Europe's societal challenges: What do citizens want?* Oslo: European Commission
- Burgess, P. – Mouhlebl, N. (2007): *Societal Security: Definitions and scope for the Norwegian setting*. PRIO Policy Brief, 2.

- Buzan, B. – Wæver, O. – Wilde, J. de (1998): *Security: a new framework for analysis*. Colorado: Lynne Rienner Pub
- Deák P. (szerk.) (2007): *Biztonságpolitikai kézikönyv*. Budapest: Osiris Kiadó
- Feltes, T. – Fischer, T. A. – Sapezla, R. (2013): *The Advanced Master's Programs in Criminology at Ruhr-Universität Bochum „Criminology and Police Science” and „Criminal Justice, Governance and Police Science”*. Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 96, 252–261.
- Finszter G. (2013): *A rendészet elmélete és a rendészeti eszközrendszer*. Budapest: Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó Zrt
- Gazdag F. – Tóth P. (2008): *A biztonság fogalmának határaitól*. Nemzet és Biztonság, 1, 3–9.
- Göcze I. (2010): *A tudományelmélet és a kutatómódszertan alapjai*. Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem
- Kerecsi K. – Pap A. L. (2015): *Rendészet, tudomány, doktori iskola*. Magyar Rendészet, 15, 67–83.
- Köi G. (2014): *A közigazgatás-tudomány kezdetei és a Polizeiwissenschaft szerepe Magyarországon*. Állam- és Jogtudomány, 15, 27–49.
- Kozáry A. (2012): *A történettudomány és a politikatudomány szerepe a rendőrtisztképzésben*. In: Hautzinger Z. – Verhóczy J. (szerk.): Sodorvonalon. Tanulmányok Virányi Gergely 60. születésnapja tiszteletére. Budapest: Magyar Rendészettudományi Társaság, 179–187.
- Kuti R. (2015): *Vegyimentesítési feladatokra történő kiképzés*. Védelem, 22, 33–35.
- Molnár K. (2019): *A motiválás módszertani lehetőségei a felsőfokú rendészeti képzésben*. In: Hegedűs J. (szerk.): A magatartástudomány helye és szerepe a rendészeti képzésben. Budapest: Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó, 102–114.
- Nemeth, E. (2015): *Cultural Security: Evaluating the Power of Culture in International Affairs*. London: Imperial College Press
- Papp B. (2018): *State-Level Analysis Aspects of Comparative Disaster Management*. Academic and Applied Research in Military and Public Management Science, 1, 34–41.
- Rada P. (2017): *A nemzetközi politika elméleti iskoláinak biztonságfelfogása*. In: Deák P. (szerk.): Biztonságpolitikai Kézikönyv. Budapest: Osiris, 23–41.
- Szikinger I. (2018): *Le lehet-e fordítani a „rendészet” szót angolra?* Belügyi Szemle, 4, 18–29.
- Tamás A. (2013): *A közigazgatás-tudomány helye és szerepe a tudományokon belül*. Pro Publico Bono, 2, 28–34.
- Ürmösi K. (2013): *A biztonság, a biztonság fogalma*. Hadtudományi Szemle, 6, 147–154.

A cikkben szereplő online hivatkozások

URL1: Magyar Tudományos Akadémia: A IX. Osztály bizottságainak folyóiratlistája. http://mta.hu/data/dokumentumok/doktori_tanacs/LX.%20Osztalj/2017/IX.O_folyoiratlistak_2017-OKT.xlsx

Mátyás Szabolcs

Fogvatartotti vélekedés a térfigyelő kamerák használatával kapcsolatban

Prisoners' approach to CCTV

Absztrakt

A tanulmány szerzője egy empirikus felmérés keretében két büntetés-végrehajtási intézet fogvatartotti körében végzett felmérést. A kutatás azt kívánta feltárni, hogy a bűnelkövetők miként viszonyulnak a térfigyelő kamerákhoz, mekkora szerepe van a kameráknak a bűnmegelőzésben, illetve megfigyelhető-e a térfigyelő kamerához való viszonyulásban bármiféle különbség életkor, valamint a büntetés-végrehajtási intézetben eltöltött idő tekintetében.

Kulcsszavak: térfigyelő kamera, biztonság, rendészet, bűnözés

Abstract

The study was made by means of questionnaire with involvement of prisoners of two prisons. The research intended to learn how prisoners relate to CCTV and how big role cameras play in crime prevention. The study also aimed to verify whether there was any difference in the relation to CCTV based on age and time spent in prison.

Keywords: CCTV, security, law enforcement, crime

Bevezetés

A bűnmegelőzés és a bűnfelderítés területén egyre nagyobb szerepet kapnak hazánkban és a világ más országaiban a térfigyelő kamerák (Deák, 2017a, 95.; 2017b, 75.). Technikai fejlődésük sebességére jellemző, hogy bizonyos kameratípusoknál 4-5 év alatt generációváltásról beszélhetünk. Kérdésként merülhet fel, hogy a technikai fejlődés sebességét követik-e a kamerahasználatot vizsgáló tudományos felmérések. Sajnos azt tapasztaljuk, hogy hazánkban a kamerahasználattal kapcsolatos rendészeti témájú írások száma elhanyagolható, de a

külföldi források száma is meglehetősen csekély, amennyiben a technikai fejlődést bemutató tanulmányok számával hasonlítjuk ezeket össze (Csege–Mátyás, 2018, 163.).

Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a rendészet hatékony működéséhez elengedhetetlen a térfigyelő kamerák jelenleginél nagyobb számban történő alkalmazása. Számos területen az egyre inkább felértékelődő emberi munkaerőt nemcsak, hogy kiváltja, hanem sok esetben hatékonyabban is helyettesítheti is a térfigyelő kamera (Sallai et. al., 2016, 89.; Horgos et al., 2018, 3.; Szabó, 2017, 155.). Mindemellett számos kutatás bizonyította **már**, hogy a kamerák jelentősen növelik a lakosság szubjektív biztonságérzetét, ami ugyancsak fontos tényező (Dávid et. al., 2007, 162.; Kovács et al., 2010, 110.; Mátyás, 2015, 161.). A rendészet hatékonyságához nagyban hozzájárul az etikai és szakmai tekintetben kifogásolhatatlan munkavégzés is, amely (belső)ellenőrzésének egyik eszköze a térfelügyeleti és egyéb kamerarendszerek működtetése (Kovács, 2017, 4.; Kovács, 2018, 26.; Szabó, 2018, 180.).

Jelen tanulmány egy kutatássorozat második lépésének tekinthető. Elsőként a Csege Gyula – Mátyás Szabolcs szerzőpáros egy lakossági kérdőíves felmérést végzett annak kiderítése érdekében, hogy a korábbi felmérésben megkérdezett állampolgárok hogyan viszonyulnak a térfigyelő kamerákhoz (Mátyás – Csege, 2019). A kutatás során megállapításra került többek között, hogy a térfigyelő kamerák szerepe a lakosság körében egyre jelentősebb potenciált hordoz a szubjektív biztonságérzet növelésében.

Ezen kutatás során viszont a hazai börtönpopuláció körében került sor kérdőíves felmérésre, amelynek elsődleges célja az volt, hogy a bűncselekmény elkövetése miatt elítélt személyek, hogyan vélekednek a térfigyelő kamerákról, véleményük szerint mennyire van bűnmegelőző hatása.

A kutatás megkezdése előtt számos kutatási kérdés és hipotézis került felállításra. A szerző feltételezte, hogy az életkor, az iskolai végzettség, a családi állapot és a büntetés-végrehajtási intézetben eltöltött idő hatással van a térfigyelő kamerákhoz való viszonyuláshoz.

A kutatás módszertana

A felméréshez szükséges nagyszámú minta beszerzése rendkívül hosszú időt vett volna igénybe a különböző szintű rendőri szerveknél, ezért a leginkább kézenfekvő megoldás a büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott személyek megkérdezése volt. A kérdőíves felméréshez a mintát a Hajdú-Bihar Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben (a továbbiakban: HBMBVI) és a Tököli Or-

szágos Büntetés-végrehajtási Intézetben (a továbbiakban: TOBVI) lévő fogvatartottak biztosították. A kérdőíveket olyan személyek töltötték ki, akik a büntetés-végrehajtási intézetekben jogerős bírósági büntetésüket töltik, vagy előzetes letartóztatásban vannak. A survey jellegű kérdőívek zárt kérdéssorral előnyt jelentenek kutatásmódszertani szempontból, mert kvantifikálhatók és megismételhetők, továbbá reprezentatív adatokat szolgáltathatnak (Ürmösné, 2014, 55.).

A kérdőívek kitöltését a büntetés-végrehajtási intézetek munkatársai végezték, azonban a kitöltés önkéntes volt. A HBMBVI -ben 73 fő, míg a TOBVI-ben 100 fő fogvatartottal töltették ki a kérdőíveket 2019 májusában.¹ A kitöltött kérdőívek alapján egy fő volt az (TOBVI), aki látszólag elbagatellizálta a kérdőív kitöltését, az ő válaszai nem lettek figyelembe véve.

A hazai büntetés-végrehajtási intézetekben közel 18.000 fogvatartott van (Ürmösné, 2018/b, 11.), vagyis a megkérdezettek száma alapján a hazai börtönpopuláció közel 1%-a vett részt a felmérésben.

A szerző folyamatosan figyelte a fogvatartottakat is érintő bűnügyi eseményeket és híradásokat, hogy esetlegesen történt-e olyan cselekmény, amely negatívan befolyásolhatná az adatközlőket. A fenti időszakban azonban semmilyen olyan rendkívüli esemény nem következett be, ami bármilyen módon is hatást gyakorolt volna a kérdőívet kitöltőkre.

A kérdőív szerkesztésénél a szerző felhasználta korábbi büntetés-végrehajtási intézetekben végzett felmérések tapasztalatait, s figyelembe vette, hogy a fogvatartottak körében magasabb az alacsonyabb iskolai végzettségűek aránya, mint a hazai populációban. A kérdések rövidek és tömörek voltak, döntő többsége zárt kérdés volt (mindössze egy skála kérdés volt), illetve a kérdések száma relatíve csekély volt. A könnyebb érthetőség kedvéért a kérdések idegen kifejezést vagy szakzsargont egyáltalán nem tartalmaztak.

A kérdőív összeállításánál a szerző egyaránt figyelembe vette az Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE) Mérési és Módszertani Iroda munkatársainak a javaslatait, és az Országos Rendőr-főkapitányság (ORFK) szakvonalas munkatársának az észrevételeit. A felmérés elsődleges célja az volt, hogy a kutatás feltérképezze a bűnelkövetők térfigyelő kamerával kapcsolatos álláspontját, korábbi tapasztalatait, és az ő szemszövegükből is megismerjük a kamerák bűnmegelőző hatását, amelyek a későbbiekben felhasználhatók ezen eszközök telepítése során.

A kapott eredmények az IBM SPSS² statisztikai program segítségével kerültek elemzésre.

1 Mindkét bv. intézetbe 100–100 db kérdőív lett elküldve. A TOBVI-ben egy kérdőív értékelhetetlen volt, míg a HBMBVI-ben 27 fő nem kívánta kitölteni a kérdőívet.

2 Statistical Package for the Social Sciences. Statisztikai szoftvercsomag a társadalomtudományi kutatások statisztikai adatainak elemzésére.

A kutatás eredményei

A korcsoporti megoszlás alapján megállapítható, hogy a kérdőívet kitöltők között a hazai felnőtt börtönpopuláció minden korcsoportja képviselve volt. A résztvevők átlagéletkora gyakorlatilag megegyezik a két büntetés-végrehajtási intézet között (HBMBVI: 37 év, TOBVI: 38 év), az életkori átlag 37,5 év volt. Az életkor esetében feltételezhető volt, hogy a fiatalabb elkövetők életkorukból, korábbi tapasztalataik hiányából adódóan kevésbé elővigyázatosak, kevésbé tekintik fenyegetőnek a kamera jelenlétét. Ez a kutatás során nem igazolódott be, ilyen jellegű összefüggés nem volt megállapítható.

A kérdőív kérdése a családi állapotra vonatkozott. A megkérdezettek 15%-a elvált, 28%-a házas, 32%-a nőtlen, 25%-a pedig egyéb kategóriába tartozott.

A családi állapot és az elővigyázatosság közötti összefüggés ugyancsak a vizsgált területek közé tartozott, azonban ez nem volt megállapítható.

A megkérdezettek 37%-ának volt 8 általános vagy annál alacsonyabb iskolai végzettsége, 32% rendelkezett szakmunkás bizonyítvánnyal, 6% OKJ-s végzettséggel, 16% nyilatkozott úgy, hogy érettségivel, 9% pedig úgy, hogy felsőfokú végzettséggel rendelkezik. (A két bv. intézet fogvatartottjainak iskolai végzettsége között nem volt érdemleges különbség.)

A kutatás kapcsolatot keresett az iskolai végzettség és térfigyelő kamerák visszatartó ereje között. Megállapítást nyert azonban, hogy iskolai végzettségtől függetlenül visszatartó ereje van a térfigyelő kamerának, így tehát nincs összefüggés a magasabb iskolai végzettség és ezen eszközök visszatartó ereje között.

A kérdőíves felmérésben résztvevők átlagosan 18,5 hónapja voltak büntetés-végrehajtási intézetben (HBMBVI: 14,9 hónap; TOBVI: 22,1 hónap). A kutatás során megállapítást nyert, hogy a büntetés-végrehajtási intézetben eltöltött idő és a térfigyelő kameráktól való félelem között szignifikáns negatív korreláció figyelhető meg, vagyis aki több időt töltött a zárt intézmény falai között, azt kevésbé befolyásolja a kamera a bűncselekmény elkövetésekor.

A fogvatartottak 34%-a vagyon elleni, 19%-a erőszakos, míg 47%-a egyéb jellegű bűncselekményt követett el. Azért a vagyon elleni és az erőszakos bűncselekmények kerültek nevesítésre, mert leginkább ebbe a két csoportba sorolhatók azok a – nagyszámú – jogsértő cselekmények, amelyek elkövetését – az elkövető tudtával akár – térfigyelő kamera rögzítheti. (A fogvatartottak által elkövetett bűncselekményi struktúra között nem volt érdemleges különbség a két bv. intézet között.)

Hipotézisem szerint a vagyon elleni bűncselekményt elkövetők esetében nagyobb a térfigyelő kameráknak a visszatartó ereje, ugyanis ők azok, akik rendszerint előre megtervezetten követik el a bűncselekményt (Simon, 2002). Az

erőszakos bűncselekményt elkövetők esetében gyakrabban fordul elő, hogy alkalomszerűen, pillanatnyi indulattól vezérelve követik el a bűncselekményt (Ürmösné, 2018/a, 12.). A feltételezést jelen kutatás nem igazolta, a megkérdezettek válaszai alapján nincs összefüggés a térfigyelő kamera visszatartó ereje és az elkövetett bűncselekmény típusa között.

A kérdőív második része konkrétan a térfigyelő kamerákkal kapcsolatban tett fel kérdéseket. Arra a kérdésre, hogy *Önt visszatartaná-e a bűncselekmény elkövetésétől az, ha tudja, hogy a helyszín közelében térfigyelő kamera van a közterületen elhelyezve?* – a megkérdezettek döntő többsége igennel válaszolt (82%). A két büntetés-végrehajtási intézet között viszont 10%-os eltérés volt megfigyelhető, eszerint a Debrecenben fogvatartottakat jobban visszatartja a bűncselekmény elkövetésétől a térfigyelő kamera (88%), mint a Tökölön fogvatartottakat.

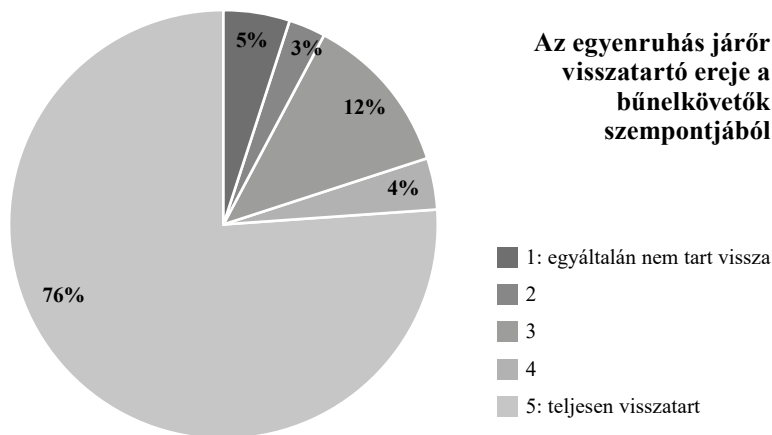
A következő kérdés arra vonatkozott, hogy a megkérdezett követett-e el már úgy bűncselekményt, hogy tudta, egy térfigyelő kamera rögzítheti a bűncselekmény elkövetését. A két bv. intézet esetében jelentős, több mint 20%-os eltérés figyelhető meg. A HBMBVI-ben megkérdezettek 84%-a, míg a TOBVI-ben megkérdezettek 63%-a válaszolt nemmel. Az összesített válaszok alapján a megkérdezettek 72%-a nem követett még el úgy bűncselekményt, hogy tudomása volt arról, cselekményét térfigyelő kamera rögzítette. Még a két bv. intézet közötti jelentős eltérés ellenére is kijelenthetjük, hogy a fenti százalékos értékek is egyértelműen mutatják a térfigyelő kamerák visszatartó és bűnmegelőző hatását, mivel közel 3/4-e a megkérdezetteknek nemmel válaszolt a kérdésre.

A kilencedik számú kérdés csak részben kapcsolódott a térfigyelő kamerákhoz. A kérdés azt próbálta kideríteni, hogy ha a bűnelkövető nem térfigyelő kamerát, csak az annak használatára vonatkozó figyelmeztető táblát lát, úgy elállna-e a bűncselekmény elkövetésétől. A válaszadók 81%-a nyilatkozott úgy, hogy elállna attól. (A két bv. intézet között mindössze néhány százalékos eltérés volt.) Mindenképp örömmel konstatálhatjuk a fenti értéket, hisz ennek a – kameráknál jóval költséghatékonyabb – megoldásnak is akár jelentős bűnmegelőző hatása lehet.

Nem szerencsés egy kutatási kérdőív kérdéseit rangsorolni, azonban jelen esetben az egyik legfajszínűsőbb kérdés az volt, hogy a bűnelkövetők szerint van-e bűnmegelőző hatása a térfigyelő kameráknak. A két bv. intézet válaszai közötti relatíve nagy különbség ellenére is (HBMBVI: 92%, TOBVI: 76%) megállapíthatjuk, hogy a bűnelkövetők álláspontja szerint is igen jelentős a térfigyelő kamerák bűnmegelőző hatása. Az összesített válaszok alapján 83%-uk válaszolt így.

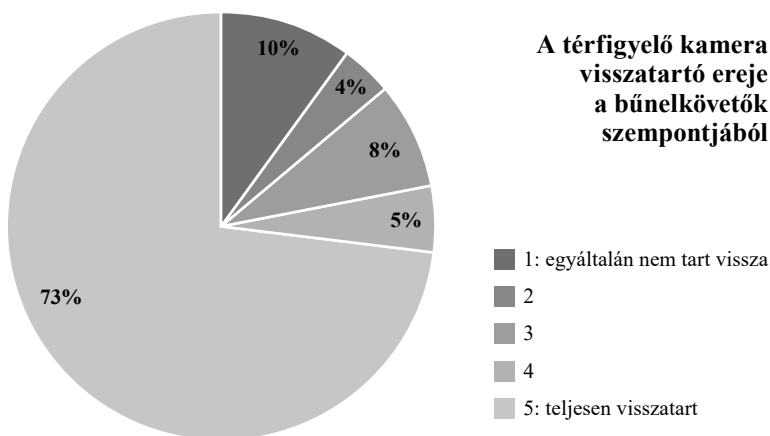
Mindenképp meglepő válasz született a tekintetben, hogy minek van nagyobb visszatartó ereje egy bűnelkövető szempontjából: egy térfigyelő kamerának (amelyet folyamatosan figyelnek), vagy egy egyenruhás rendőrnek. A teljes mintát vizsgálva releváns különbség nem figyelhető meg, mindkettő visszatartó ereje közel azonos. A megkérdezettek 76%-a értékelte ötösrre az egyenruhás rendőr visszatartó erejét, míg a térfigyelő kameráét 74%. (A HBMBVI-ben a két bv. intézet átlagához képest 8%-kal volt magasabb az egyenruhás rendőr, 7%-kal pedig a térfigyelő kamera visszatartó erejét ötösrre értékelők aránya. A Tököli Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben pedig a térfigyelő kamera visszatartó erejét egyesre értékelők aránya volt relatíve magas, 13%. Lásd 1. és 2. számú ábra.)

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a jól láthatóan (figyelem felhívó módon) kihelyezett térfigyelő kamera közel azonos bűnmegelőző hatással rendelkezik, mint egy egyenruhás rendőr.

1. számú ábra: Az egyenruhás járőr visszatartó ereje a bűnelkövetők szempontjából

Az utolsó kérdés arra vonatkozott, hogy a fogvatartott került-e már olyan helyzetbe, amikor azért állt el a bűncselekmény elkövetésétől, mert észrevette, hogy térfigyelő kamera volt kihelyezve. A megkérdezettek 41%-a nyilatkozott úgy, hogy állt már el térfigyelő kamera miatt bűncselekmény elkövetésétől, vagyis a térfigyelő kamerák bűnmegelőző hatása megkérdőjelezhetetlen. (A két bv. intézet fogvatartottjainak igen válasza között releváns különbség volt megfigyelhető; HBMBVI: 34%, TOBVI: 46%.)

2. számú ábra: A térfigyelő kamera visszatartó ereje a bűnelkövetők szempontjából

Feltételeztem, hogy a bűncselekmény elkövetésétől térfigyelő kamera láttán elsősorban a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők állnak el. A feltételezés beigazolódott, ebben az esetben megfigyelhető egy gyengébb, pozitív korreláció.

Összegzés

A tanulmány a fogvatartottak véleményét vizsgálta a térfigyelő kamerákkal kapcsolatban. A kérdőíves felmérés két büntetés-végrehajtási intézet 172 fogvatartottjának véleménye alapján fogalmazta meg főbb megállapításait.

A térfigyelő kamerát illetően az életkor és a családi állapot tekintetében nem figyelhető meg releváns különbség a fogvatartotti vélemények között, továbbá nincs összefüggés a térfigyelő kamera visszatartó ereje és az elkövetett bűncselekmény típusa között sem. A büntetés-végrehajtási intézetben eltöltött idő és a térfigyelő kamerától való félelem között viszont negatív korreláció figyelhető meg, a hosszabb időt a bv. intézetben töltőket kevésbé befolyásolja a kamera a bűncselekmény elkövetésekor. A térfigyelő kamerák bűnmegelőző hatását igazolja, hogy a megkérdezettek több mint 80%-a úgy nyilatkozott, hogy elállna a bűncselekmény elkövetésétől, ha a közterületen kamera van kihelyezve, vagy ha a térfigyelő kamerát jelző figyelmeztető táblát látna. Ugyancsak a fentieket igazolja, hogy a megkérdezettek véleménye szerint közel azonos a visszatartó ereje az egyenruhás rendőrnek, mint a térfigyelő kamerának.

Felhasznált irodalom

- Dávid L. – Molnár I. – Bujdosó Z. – Dereskey A. (2007): *Biztonság, terrorizmus, turizmus*. Gazdálkodás 51, 161–166.
- Csege Gy. – Mátyás Sz. (2018): *Térfigyelő rendszerek hazai szabályozása empirikus kutatások és a biztonsági kihívások tükrében*. Jog Állam Politika, 3, 163–172.
- Deák J. (2017a): *Etnikai-e vagy multikulturális a bűnözés?* Belügyi Szemle, 7–8, 93–107.
- Deák J. (2017b): *Határőrizeti és testületi modernizációtól a mai népvándorlás határrendészeti kezeléséig: a határrendészeti tisztképzés negyedszázada*. Határrendészeti Tanulmányok, 2.
- Horgos L. – Mátyás Sz. – Nyitrai E. – Frigyer L. (2018): *The importance of data compilation in criminalistics*. Часопис Національного університету Острозька академія. Серія Право, 17, 1–14.
- Kovács I. (2017): *Vezetési funkciók egy helyi rendvédelmi szerv életében. Ellenőrzés, mint a kiadott szabályok, és utasítások betartásának (kontroll)feladata*. Államtudományi Műhelytanulmányok, 21, 1–30.
- Kovács I. (2018): *Klasszikus vezetési funkciók a parancsuralmi rendszerben (állományvédelmi) ellenőrzés, és korrupció megelőzés a helyi, és területi rendvédelmi szervek körében*. Budapest: Nemzeti Közszoigálati Egyetem
- Kovács S. – Major R. – Tihanyi M. – Vajda A. (2010): *A nagyvárosi lakosság szubjektív biztonságérzetének javíthatósága*. Belügyi Szemle, 5, 98–133.
- Mátyás Sz. (2015): *Szubjektív biztonságérzet – lakossági vélemény a közbiztonságról és a rendőrségről*. Magyar Rendészet, 5, 159–170.
- Mátyás Sz. – Csege Gy. (2019): *Térfigyelő rendszerek empirikus kutatási eredményei a szubjektív biztonságérzet fényében*. Belügyi Szemle, 10, 71–84.
- Sallai J. – Tihanyi M. – Vári V. – Mátyás Sz. (2016): *A jó rendészet közpolitikai kapcsolódási lehetőségei*. In: Kaiser Tamás (szerk.): *A jó állam nagyító alatt: speciális jelentések A-tól V-ig (az adóbürokráciától a versenyképességig)*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 83–121.
- Simon G. (2002): *Crime against property*. In: Angol szakmai témakörök a közép- és felsőfokú nyelvvizsgára. Budapest: Rendőrtiszti Főiskola Kiadó
- Szabó Cs. (2018): *A magánbiztonsági szektor szakmai felügyeletének és ellenőrzési modelljének vizsgálata a rendőrség hatósági ellenőrzésének vonatkozásában*. Magyar Rendészet, 4, 173–187.
- Szabó Cs. (2017): *Új típusú biztonsági kihívások kezelésének vizsgálata a magánbiztonsági szektor egyes szakterületei vonatkozásában a löfegyvertartási jog kiterjesztése kérdéskörének aspektusából*. Acta Humana, 6, 147–176.
- Ürmösné Simon G. (2014): *Egynyelvűek és görög-magyar kétnyelvűek kommunikációjának összehasonlító elemzése a nemek tükrében*. PhD disszertáció
- Ürmösné Simon G. (2018a): *The portrayal and the attributes of serial killers and some of the most notorious ones*. Internal Security, 10, 1–12.
- Ürmösné Simon G. (2018b): *Amazing Penal Institutions and Dwelling Circumstances of Inmates*. Internal Security, 1, 1–19.

Köllő Dávid

A gyermekek szexuális kizsákmányolása a kibertér felhasználásával

Sexual exploitation of children using cyberspace

Absztrakt

Az internet elterjedésével a korábban jól ismert bűncselekmények átalakultak, és az új elkövetési formák kihívás elé állították a társadalmat, legfőképpen az igazságszolgáltatást. Jelen tanulmányban bemutatásra kerülnek a kibertérhez köthető bűncselekmények, valamint azok a magatartások, amelyek a magyar büntetőjog szerint nem büntetendők, de mégis sértik az alapvető társadalmi normákat. Végezetül egy empirikus kutatáson keresztül betekintést kaphat az olvasó egy folyamatba, amely – fizikai kontaktus nélkül – rendkívül veszélyezteti a kiskorú értelmi, erkölcsi és érzelmi fejlődését.

Kulcsszavak: kibertér, kiberbűnözés, pornográfia, gyermekek, behálózás, pedofília, gyermekpornográfia

Abstract

Well-known crimes have been transformed with the spread of the Internet, and the new forms of crimes challenged the society, especially the justice. This study presents cybercrime-related crimes and behaviours that are not punishable under the Hungarian criminal law, but these still violate basic social norms. Finally, the reader can have a look into a process – through an empirical research – that endangers the minors' intellectual, moral, and emotional development without physical contact.

Keywords: cyberspace, cybercrime, pornography, children, grooming, paedophilia, child pornography

Bevezetés

A számítógépes bűnözés története és fejlődése könnyen nyomon követhető, hiszen egybeesik az internet kialakulásával. Ahogyan a legtöbb technikai fejlesztés úgy

a számítógép és az internet is katonai fejlesztésként indult, de 1990-ben az első előfizethető betárcsázós internetszolgáltatás megjelenésével létrejött a társadalom minden részének elérhető alternatív világ (URL1). Az internet a modernkori kommunikáció legmeghatározóbb eszköze, amely bármilyen emberi tevékenység kiszolgálására alkalmas. A földrajzi határok átívelhetőségével, a kultúrák találkozásával megannyi lehetőség elérhetővé vált számunkra.

„Az internetet, mint a nyílt beszéd, a globális kommunikáció eszközeként üdvözltek. Az online környezet lehetővé teszi az egyének és a csoportok számára, hogy megosszák egymással ötleteiket és tapasztalataikat, az információcserének ezen útja, korábban lehetetlen volt az ezelőtt használt hírközlő csatornákon. Ez a szabad áramlás és a csere, a demokratikus kultúrák életvitelének tekinthető.” (McGonagle, 2001, 21.)

Az internet, mint a neve is sugallja, alapvetően számítógépes hálózat, pontosabban hálózatok hálózata (Castells, 2002, 6.). A hálózat összeköti a számítógépeket, lehetővé téve ezzel a kommunikációt és az információcserét. Ilyen információs és kommunikációs technológiák már évtizedek óta léteznek, amelyeket a katonaságnál, pénzügyi piacokon, kormányzati szerveknél használtak. Az internet az az eszköz, ami biztosítja az összekapcsolást a már létező, sokféle és változatos hálózat között, és ezekből egy olyan hálózatot hoz létre, amely lehetővé teszi bármely hozzá kapcsolódó eszközök (például egyéni számítógép) közötti kommunikációt.

Az internet az ismeretlenségből tört be a hétköznapi ember életébe, nem hagyva időt a rohamosan változó világ kezelésének felhasználószintű elsajátítására, az új környezet teljes mértékben való feltérképezésére. Ennek eredményeként a személyiségünk változására is nagy hatást gyakorol anélkül, hogy azt észrevennénk.

Felhasználóként mi alakítjuk és befolyásoljuk az adott környezetet (Wallace, 2002, 13.). Ekkor jelenhetnek meg azok a tényezők, amely során az internetnek nem csak a pozitív, hanem a negatív oldalát is figyelembe kell venni. Különböző kutatásokból már kiderült, hogy a környezetünk jelentős hatással van a viselkedésünk alakulására, ráadásul ebben az alternatív valóságban, ahol közvetlen, elektronikai eszközökön keresztül érintkezünk másokkal, egy, a valónktól jelentősen eltérő személyiséget veszünk fel álarcként, amelyet alapvetően az offline térben, vagyis a valóságban nem mutatnánk. Ez a jelenség több mint a kibertér által biztosított anonimitás, hiszen itt nem egyszerűen csak a valónkat rejtjük el, hanem attól eltérő magatartást mutatunk.

A technika használatának nehézségei

A digitális szakadék egy olyan társadalmi kérdés, amely a különböző technikai eszközöket használó és nem használó személyek közötti eltérő információ-mennyiségre utal. A különbséget nem feltétlenül az internethez való hozzáférhetőség határozza meg, hanem az információs és kommunikációs technológiák, illetve a média, a társadalom különböző szegmenseihez való hozzáférés. Ami az internetet illeti, a hozzáférés csak egy szempont, a szakadékot meghatározhatja a kapcsolat minősége és a hozzá kapcsolódó szolgáltatás, vagy akár a számítógép teljesítménye. Ezt a problémát leggyakrabban nemzetközi összefüggésben vizsgálják, jelezve, hogy egyes országok sokkal felkészültebbek, mint más fejlődő nemzetek, akik még csak most kezdik kihasználni a gyorsan bővülő internet előnyeit. Nehézségnek számít továbbá a digitális írástudatlanság is. Még mindig probléma, hogy 757 millió felnőtt és 115 millió gyermek él a világon, akik nem tudnak írni vagy olvasni. Tehát a digitális írástudatlanságot eredményezhetik a képességbeli hiányosságok, ezzel előidézve a digitális kompetenciák megszerzésének nehézségeit is. Ez a hiányosság, ha nem is teszi lehetetlenné, de nagyban megnehezíti az internettel való azonosulást, illetve a karrierépítést (URL2).

Régi bűncselekmény új környezetben

Az új környezetben az emberi kreativitás határok nélkül bontakozhat ki, ezzel számtalan előnye mellett jelentős mennyiségű új bűncselekményformát eredményezve. Továbbgondolva ezt a folyamatot, ezeknek az új típusú bűncselekmények kezelésére széles körben változtatásokat kellett alkalmazni, például a jogi-, magánbiztonsági-, közszolgálati-, így a rendészeti területen is. Ebből fakadóan a kriminológusoknak a régi kérdésekre adott válaszokat ki kellett egészíteni a kibertérre. Hogyan lehet a szervezeti, vagy akár az individuális magatartásokat úgy szabályozni, hogy ezzel hosszútávon létrehozzuk és megszilárdítsuk környezetünk biztonságát?

A kriminológia egy különös tudomány, amely különbözik a hétköznapi társaitól, tekintve, hogy témája nem egy objektív jelenség. Megfigyelésekkel a bűnt vizsgálja társadalmi és pszichológiai szemszögből (Freda et al., 1924, 32.). A bűnt mindig is a társadalmi és kulturális konvenciók határozták meg, ennek eredményeképpen a társadalmi berendezkedés változásával régi bűncselekmények tűntek el, és eddig nem ismert, új elkövetési formák jelentek meg. Ebből fakadóan az online életben a régi normasértő cselekményeket vagy akár

bűncselekményeket új elkövetési magatartással követik el, amelyek azonosítására a társadalom, a rendőrség, a politika új szókinccset hozott létre: hackelés, adathalászás, rosszindulatú programok, kalózkodás, grooming, sexting, cyberbullying. A kriminológusok számára az internetes bűnözés értelmének meghatározása jelentős problémát jelent, hiszen józan, kiegyensúlyozott válaszokat kell adni egy valóságtól elszakadt, fantáziavilágban történt eseményekre, amelyek befolyásolják a társadalmat. A kiberbűnözés meghatározásához először az internetet – mint elengedhetetlen eszközt – kell vizsgálni, amely nélkül gyakorlatilag nem lehetne ilyen módon bűncselekményt elkövetni. Nem lehet egy egyszerű technológiának tekinteni, ami önmagában eredményezheti ezeket a destruktív cselekményeket, inkább egy üres lapként kell elképzelni, amit a társadalom tagjai egyénenként töltenek meg tartalommal. Így az internet olyan formát ölt, mint amire használni szándékozzák (Snyder, 2001, 251–256.).

A mit csinálnak az emberek az interneten, és hogyan kérdésre adott válasz megfogalmazásánál az internet létrehozásának célját kell meghatározni. Lényegében társadalmi célú felhasználásokra hozták létre, amelyhez, mint egy új és ismeretlen területhez kapcsolódnak deviáns és büntetendő magatartások. Ilyen magatartás a gyermekpornográf felvétel letöltése, amellyel a letöltő fogyasztóként közvetetten hozzájárul ahhoz, hogy további gyermekek szexuális kizsákmányolás áldozatává váljanak, hiszen a letöltéssel a készítő számára igényt formál további felvételek létrehozására.

Ahhoz, hogy megfelelően csoportosítani tudjuk a kiberbűncselekményeket, a legoptimálisabb lehetőség az, ha a büntetőjogot vesszük alapul, és a már meglévő kategóriákat alkalmazzuk. Így a számítógépes bűnözést négy részre tudjuk osztani:

- Kiber birtokháborítás: átlépve más birtokába tartozó számítógép határát. Hálózaton keresztül vagy egyéb módszerrel a rendszerbe való belépés és/vagy károkozás, például: hackelés, vírus támadás.
- Kiber megtévesztés és lopás: pénz vagy tulajdon jogtalan elsajátítása (lopás), például: hitelkártya-csalás, szellemi tulajdon megsértése (kalózkodás).
- Kiber pornográfia: a törvény megsértése obszcén tartalmakkal, például: gyermekpornográf felvétel.
- Kiber erőszak: lelki vagy fizikai károsodás előidézése, például: gyűlöletbeszéd, titkos megfigyelés (Wall, 2009, 3–7.).

Az első két kategória a tulajdon elleni bűncselekményeket foglalja magába, a harmadik és a negyedik az erkölcs és a személy elleni bűncselekményeket (Wall, 2009, 30.).

Az internetes pornográfia kialakulása és elterjedése

Az első szexuális jellegű képek az őskorszak idejéből származnak. A valaha felfedezett emberi forma egyik legkorábbi ábrázolása, az úgynevezett Willendorfi Vénusz, amelynek keletkezését Kr. e. 24 000–22 000 közé teszik. A forma egy nagy, függőleges mellekkel rendelkező nő alakját ábrázolja, melyen kiemelték továbbá a szeméremajkakat és a gömbölyű hasat, melylyel a termékenységet kívánták szimbolizálni (Lane, 2001, 1–2.). Az ókori görög és római világban a kézműves technológia fejlődése a szexuális képeket ábrázoló termékek kereskedelmének virágzását eredményezte. Ezeket a kézműves termékeket a rajtuk lévő ábrákkal együtt elkápráztatónak találták. Ilyenek voltak az edények, bronz tálak, vázák és még a gyermekek ivócsészéi, tányérjai is (Lane, 2001, 3–4.). A XIX. századtól kezdve a nyomtatás fejlődését gyorsan követte a szexuális tartamú publikációk terjedése, beleértve a könyveket, brosúrákat, poszttereket és egyéb rajzokat (Kutchinsky, 1992, 41.; Lane, 2001, 7.). A viktoriánus korszakot a pornográfia és az erotika virágzó, de nagymértékben titkos kereskedelme jellemezte (Mackie, 2004, 981.). Az 1840-es években az első fényképezőgépek és a mozgóképek megjelenésével a képi ábrázolás fokozatosan kezdte felváltani az írott formát. Ez a lépés a vizuális ábrázolásra terjesztette ki a pornográfia vonzerejét, hogy az írástudó eliten túl a nézők és fogyasztók minden társadalmi rétegből megismerhessék ezeket az új, nyílt szexuális tartalmakat (Kutchinsky, 1992, 41–42.; URL3). A XX. században a pornográfia népszerűsége tovább nőtt a nyugati világban, fokozatosan elterjedtek a felnőtt filmszínházak és magazinok, mint például a Playboy, Penthouse, Hustler és még sok más hasonló tartamú médium. Ezt követően 1970-ben egy újabb mérföldkőhöz ért a pornóipar, melynek okozója a tömegpiaci videomagnók elterjedése volt. Ez lehetővé tette, hogy a nézők pornográf filmeket nézhessenek a magánéletet és biztonságot biztosító otthonaikban. Ezt követte a pornográf anyagok rendelkezésre bocsátása dedikált kábeltévén és műholdas előfizetési csatornákon keresztül (Lane, 2001, 15.).

A fentebb bemutatott történeti leírás két fő szempontot illusztrál: először is, hogy a szexuális tartamú anyagok iránti érdeklődés növekedése az emberi kultúrák fejlődésének mindenkori jellemzője. Másrészt, hogy a kommunikációs technikák fejlődése a pornográf tartalmak nagyobb hozzáférhetőségét eredményezte a közösség számára. Ezért nem meglepő, hogy a pornográfia az internet kezdete óta annak kiemelt jellemzője. Az 1970-es évek végén egyetemi hallgatók olyan szoftvereket fejlesztettek, amelyek lehetővé tették a képek átvitelét az Usenet rendszereken keresztül. 1996-ban a tíz legnépszerűbb

Usenet csoport közül öt pornográf tartalmak közzétételére orientálódott, és naponta körülbelül 500 000 fogyasztót vonzott (Lane, 2001, 66–67.). Az 1990-es évek közepén a számítástechnika fellendülése az internet nagymértékű bővülését, s ezzel egyidejűleg az internetes pornográfia tényleges megjelenését jelentette. Az online pornográfia – a problémaként való elkönyvelése mellett – számos technikai fejlődést is eredményezett. A pornográf oldalakat üzemeltetők voltak az első internetes vállalkozók, akik ténylegesen profitot termeltek az e-kereskedelem megvalósításával. Ezen kívül számos olyan kulcsfontosságú technológia fejlesztését kezdeményezték, amelyek a digitális tartalmak internetes vásárlóknak történő átadását eredményezték, ilyen például a biztonságos hitelkártyás fizetési rendszer. Ezzel lehetővé tették, hogy további hagyományos tartalmakat is bevonjanak az e-kereskedelembé, és kizárólag internetes vásárlásra alkalmas oldalakat hozzanak létre, mint például az ebay.com vagy az amazon.com (Bennett, 2001, 381.).

A pornográfia hatása a fiatalokra nézve

A kritikus kriminológiai kérdés az, hogy mi a határ az obszcén pornográfia, az erotikus (művészi) tartalom, vagy azon pornográf tartalmak között, amelyek büntetőjogi szankciót vonnak maguk után. Fontos tudatosítani, hogy nem csak azok a tartalmak a károsak, amelyeket a jog büntetni rendel. Ezen kívül számos olyan tartalommal szembesülhetünk, melyek gyökeresen befolyásolhatják a személyiségünket, azonban nem vonnak maguk után túlzott informális elítélést. Ez leginkább a fiatalokat veszélyeztetheti (Parti, 2008, 42.). Az obszcenitás meghatározását a történelmi és kulturális változások is befolyásolták.

A pornográfia a liberálisabb jogi rendszerekben megengedhetőbbnek tekinthető, és ezek annak túlszabályozásában látják a valós problémát, míg más országok jogrendszerében teljességgel elfogadhatatlan. Ez a kérdés különösen akkor releváns, amikor a pornográf tartalmú anyagot transznacionális médiumokon keresztül, államhatárok átlépésével tekintik meg. A jogi pluralizmus annál kézzelfoghatóbbá válik, minél inkább a nyugati nemzeteket vizsgáljuk, amelyek általában engedékenyebbek a szexuális képviselés tekintetében. Ezzel szemben számos olyan ország van, ahol az obszcenitást sokkal szigorúbban veszik, mint például Szaúd-Arábiában, ahol az internetes hozzáférést a kormány által vezetett ellenőrző központon keresztül engedélyezik, így lehetővé téve a hatóságok számára, hogy a pornográf oldalakhoz való hozzáférést megakadályozzák, ezzel is biztosítva a nyilvános tisztességhez/illetemhez fűződő társadalmi és jogi érdek érvényesülését (URL4). Ez azonban a szaúdi kormány

által nem felügyelt olyan földalatti iparhoz vezetett, amely hozzáférést biztosít az ország állampolgárai számára.

Problémát jelent továbbá, hogy a fiatalok (akár tudatosan vagy véletlenül) ki vannak téve a szexuális tartalmú, felnőttorientált oldalakkal való találkozásnak. Az ártalmatlannak tűnő webes keresések is a gyermekekre nézve nem megfelelőnek tartott tartalmak felbukkanását eredményezhetik (Thorburgh et al., 2004, 8., 43., 47.), de a tömegesen érkező marketing e-mailek (spam levelek) is hordozhatnak ilyen tartalmakat, vagy akár a különböző weboldalak szélén megjelenő hirdetések is. Továbbá a gyermek kíváncsisága is előidézheti a célzott keresést. Az Internet Filter Review által végzett 2004-es kutatásból kiderült, hogy az online pornográfia legnagyobb fogyasztóit a 12–17 éves korosztály képezi. Ebből következik, hogy a szexuális felvilágosítást az interneten szerzik meg, nem pedig a szülőktől vagy intézményes felvilágosítás keretén belül, így megnő az esélye a helytelen érzelmi, értelmi, erkölcsi fejlődés végbemenetelének. Az internet előtt erre korlátozottan volt lehetőség, hiszen a pornográf tartalmú magazinok hagyományos módon való megszerzése és megtekintése jogszerűen tilos volt.

Szexuális erőszak

Az erőszakos cselekményeket három részre lehet bontani: agresszióból generálódó, reaktív erőszakra; haszonszerzés céljából alkalmazott erőszakra; szexuális erőszakra. Az utóbbi kapcsolódik leginkább tanulmányom témájához, amelynek motivációja a szexuális szükségletek kielégítése.

A szexuális erőszak olyan átfogó kifejezés, amely magába foglal bármely szexuális cselekményt, nem kívánt szexuális cselekményre utaló magatartást, ezt magába foglaló megjegyzést vagy olyan cselekményt, mely szexualitásra kényszerít bármely körülmény között, beleértve a munkahelyi, illetve családon belüli eseteket is (Krug et al., 2002. 149.).

A szakemberek, akadémikusok és az áldozatok által használt szexuális erőszak fogalma, mint cselekmény, nem kizárólag fizikai sérelem okozására alkalmas, hanem sok esetben súlyosabb és nehezebben gyógyítható pszichikai sérelemre is. Ebből fakadóan azonosíthatjuk a kibertérben elkövetett szexuális erőszakot, mint olyan cselekményt, amelyet – súlyos pszichés traumát okozva – számítástechnikai eszköz felhasználásával követnek el.

A gyermekek sérelmére elkövetett szexuáliskizsákmányolás-bűncselekmény összetettsége

A gyermekek szexuális kizsákmányolásával összefüggő esetek azt mutatják, hogy minden korosztály – társadalmi és gazdasági háttértől függetlenül – ugyanúgy sebezhető és érintett lehet a kizsákmányolás összes formájával. A gyermekek szexuális kizsákmányolásának online eleme azt jelenti, hogy van egy másik dimenzió is, amelyet figyelembe kell venni az áldozatokra gyakorolt hatása miatt.

Ha büntetőjogi terminológiát használunk, akkor nincs hierarchia. Maximum a belső struktúrájában, amikor a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekményeket súlyosabban rendeli büntetni. Abban az esetben, ha gyermekvédelmi paradigmában gondolkodunk, akkor az online térben, gyermek sérelmére elkövetett bántalmazás is gyermekbántalmazásnak számít. Ez az egyik leg súlyosabb dolog, amit a felnőtt világ elkövethet, hiszen a gyerekkorban elkövetett bántalmazás és abúzusélmények óhatatlanul is mélyre hatnak. Így nemcsak a gyerekkort határozzák meg, hanem nagyon sok esetben a felnőttkorra is hatást gyakorolnak. A definíció is úgy fogalmaz, hogy a gyerekkorban elszenvedett abúzus az erkölcsi, érzelmi, értelmi fejlődést veszélyezteti. Az online térben elkövetett visszaélés ugyanolyan hatásokat gyakorol, mint az offline térben elkövetett cselekmény, ezt különböző kutatások is alá tudják támasztani. Ha poszttraumás stressz-szindrómáról beszélünk, ott nincs különbség a kettő között. Ebből a szempontból, ha azt mondjuk a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekményeket kiemelt figyelemmel kell kezelni, akkor nem morális pánikkeltésről van szó, hanem egy régóta fennálló probléma megfelelő helyzetfelismeréséről (Gyurkó, 2018).

Beichtman írja le az iskolásokon és serdülőkön elkövetett szexuális bántalmazások különböző, rövid távú hatásait. A szexuálisan bántalmazott serdülőknél depressziót, alacsony önbecsülést, viselkedési zavarokat és önkárosítással, illetve öngyilkossággal összefüggő gondolatok megnövekedését fedezték fel (Beichtman et al., 1992, 101–118.). Az iskoláskorú sértettek egyértelműen nem megfelelő szexuális magatartásokat mutatnak, például túlzott maszturbáció, szexuális aggodalom és agresszió. Ezek a serdülő fiatalok a szexuális életükben több, szexuális zavarra utaló magatartást tanúsítanak, illetve több homoszexuális kapcsolatban vesznek részt (Neumann et al., 1996, 6–16.). A gyermekbántalmazások hosszú távú hatásait vizsgálva a tanulmányok azt mutatják, hogy azoknál a felnőtteknél, akiket gyerekkorukban szexuális bántalmazás ért, nagyobb valószínűséggel fognak megnyilvánulni a depresszióval, öngyilkossággal kapcsolatos gondolatok, szorongás, elszigetelődés, megbélyegzés érzése, rossz önbecsülés, másokban való megbízással kapcsolatos problémák,

disszociáció, poszttraumás stressz-szindróma, rögeszmék és kényszerek (Putnam, 2003, 269–278.). Mindezt befolyásolhatja a bántalmazás módja, gyakorisága és időtartama (Beichtman et al. 1992, 101–118.).

Traumatogén dinamika

A szexuális bántalmazások hatásaiban szerepet játszó dinamika szisztematikusabb megértéséhez Finkelhor és Brown felállította a négy részből álló traumatogén dinamikát, melyet a visszaélés által okozott pszichológiai kár magjaként azonosítanak. E dinamikán keresztül a szexuális bántalmazáson átesett gyermekek érzelmi és viselkedési problémákat mutathatnak.

1. *„Traumás szexualizáció: ez a dinamika egy olyan folyamatra utal, amelynél a gyermek szexualitása nem megfelelő, diszfunkcionális módon alakul ki a szexuális bántalmazás következtében. Ez történhet többféle módon is, például ha a szexuális magatartásra többször pozitív visszajelzést ad az elkövető. A szexuális viselkedés iránti pozitív visszajelzés, az arra kapott szeretet, figyelem, kiváltságok és az általa kapott ajándékok következtében a gyermek megtanulja használni a szexuális magatartást, mint olyan stratégiát, amellyel másokat manipulálhat, hogy megfeleljen a különféle elvárásoknak.*
2. *Cserbenhagyás: A dinamika révén a gyerekek felfedezik, hogy valaki, akiről azt hitték, hogy létfontosságú az életükben, kárt okozott nekik. Ez sokféle módon fordulhat elő a molesztálási cselekmény következtében, például amikor a gyermek észreveszi, hogy egy megbízható ember manipulálta őt a hazugságaival vagy az erkölcsi normákkal kapcsolatban. A gyermekek nem csak az elkövetővel szemben érzik magukat cserbenhagyottnak, hanem azokkal a családtagokkal szemben is, akik nem tudták megvédeni őket a visszaélésektől, vagy akiknek a magatartásuk megváltozott a visszaélés nyilvánosságra hozatalát követően.*
3. *Tehetetlenség: Ez a dinamika azt a folyamatot jelenti, amelyben a gyermek akaratát és a hatékonyság érzését folyamatosan figyelmen kívül hagyják. A szexuális zaklatás sok szempontból hozzájárul a dinamikához, kezdve azzal, hogy a gyermek személyes terét – testét – a gyermek akaratával szemben támadják, használják. Ez a gyengeség érzése erősödik, amikor megpróbálják újra és újra megakadályozni a visszaélést, vagy amikor rájönnek, hogy a függőség körülményei mennyire csapdába ejtette őket.*
4. *Stigmatizáció: A rosszra, szégyenre és büntudatra utal, amely a gyermek önképébe illeszkedik, az elkövető, a gyermek környezete vagy a társadalom által, amelyben él. A megbélyegzés megerősödik, amikor a nyilvánosságra hozatal*

után az emberek sokkal vagy hisztériával reagálnak a történetekre, vagy hibáztatják a gyermeket a történetek miatt.” (Finkelhor–Brown, 1985, 66–77.)

Pedofilok az online térben

Parafilíák alatt a nem szokványos szexuális izgalmat értjük tárgyak, dolgok, személyek iránt, amelyek nem kapcsolódnak a normális szexuális viselkedésmintához, vagy zavarhatják a normális szexuális kapcsolatok kialakulását (URL5). Lényegében ez egy olyan állapot, melyet a társadalom kellemetlennek, szokatlanul vagy rendellenesnek találhat. A DSM (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) nyolcféle parafilíát különböztet meg: exhibicionizmust, fetisizmust, frotteurizmust, szexuális mazochizmust, szexuális sadizmust, transzvesztizmust, voyeurizmust és a pedofilíát (First, 2014, 191–201.). A pedofil kifejezésnél azt a személyiségzavart értjük, amelynek során a felnőtt a serdülőkorban lévő gyermekek iránt tanúsít szexuális érdeklődést. A magatartás megnyilvánulása szorosan kapcsolódik a szexuális bűncselekményekhez. Fontos megemlíteni, hogy a pedofília akkor számít büntetendőnek, ha olyan magatartást követ el, amely a Btk. szerint büntetendő.

Az 1990-es évektől – köszönhetően az internet elterjedésének – a pedofil cselekmények többségét online környezetben követik el. Az internetorientált pedofil cselekmények legtöbbször a gyermekekről készült obszcén tartalmak – képek, videó felvételek – megtekintésével jellemezhetők. Ezen változás tényként való elfogadásakor rengeteg kérdés felmerült, melyekről szervezetek és kutatók tanulmányokat és felméréseket készítettek. Az egyik ilyen kérdés, hogy az internetre áttért pedofília az elkövetőkben milyen mértékben fokozza a vágyat további cselekmények offline térben való elkövetésére. Az FBI felmérése alapján a gyermek pornográf tartalmakat gyűjtők 50%-a nem határolódik el attól, hogy további szexuális bűncselekményeket kövessen el gyermekek sérelmére (NCIS, 1999, 38–40.). Parti Katalin szerint az internet hajnalán óriási viták folytak erről a kérdéstről. Kezdetben nem voltak közösségi oldalak, és nem voltak meggyőződve arról, hogy az online gyermekpornográfia-fogyasztás következtében az elkövető nem fog vágni a továbbiakban más, fizikai kapcsolatra, vagyis megmarad az online térben, ahol mindenféle feszültségét levezetheti, ezzel kihúzza ilyenén hajlaminak méregfogát. Később azonban a kutatók arra jutottak, hogy ez lényegében egy kondicionális folyamat, amely során a fogyasztó minél több pornót néz, annál extrémebb ingerre van szüksége ugyanazon érzelmi többlet eléréséhez. A végén az extrémítás addig jut el, hogy durvább változatok felé fordul – itt jön képbe a gyermekpornográfia –, és amikor már ez sem

elég, akkor bekövetkezik az, amikor már fizikailag is sérelmet fog okozni. Ezt a folyamatot úgy kell elképzelni, mint a kábítószer-függőséget, vagyis ez is egy addikció (Parti, 2018).

Gyermekpornográfia

Amíg a kibertérben elkövetett gazdasági bűncselekmény kézzelfogható dolgainkban, szellemi termékeinkben okoz kárt, addig az erkölcs és a személy ellen elkövetett bűncselekmények – mint a gyermekpornográfia – a társadalmi normák egészét befolyásolják. Ebben az esetben nem egy tárgy sérül, ami pótolható, hanem egy emberi entitás, egy létező lény teste és lelke.

Ha a felvételt, melyet a gyermek szexuális kizsákmányolásáról készített az elkövető, megosztják az interneten, annak terjedését lehetetlen lesz szabályozni. Ennek következtében a traumatizáló faktor is megváltozik (Hatvani, 2010, 5.). Ennél a bűncselekménytípusnál a viktimizáció örökké fog tartani, mely a felvételek újbóli megtekintésével megy végbe (Klain, 2001, 187.). Az internet elterjedése előtt a kiskorúak sérelmére elkövetett szexuális jellegű bűncselekmények elkövetőit az akkor hatályban lévő törvények enyhébben rendelték büntetni. A mindenki számára elérhető kibertér következtében viszont ezek a bűncselekmények jobban elszaporodtak, ennél fogva feltűnőbb bűnelkövetési magatartásnak is számított, aminek következtében a jogalkotók sikeresen tettek javaslatot a súlyosabb büntetésre (URL6). Azonban az internet megjelenése előtt is létezett a gyermekpornográfia.

A történészek a viktoriánus korszakból is dokumentáltak gyermekpornográfiára és gyermekprostitúcióra utaló anyagokat (Brown et al., 2002, 180.). A nemek megjelenése a gyermekpornográf anyagokon országonként eltérő. Az Amerikai Egyesült Államokban az elkobzott anyagok több mint 50%-a fiúkat ábrázol, Kanadában ez az arány 75%-os. Ezzel ellentétben, Japánban a gyermekpornográf anyagok többségén lányok jelennek meg. Összességében, ha globálisan nézzük az arányokat, a sértettek alig több mint 50%-a nőnemű, túlnyomóan kaukázusiak vagy ázsiaiak. Az afroamerikai gyermekekről kevés kép található (ECPAT, 1997, 2.).

Cybersexploitation

Az online pedofília kategóriájába tartozó további magatartás a cybersexploitation, mely során felnőttek, akik szexuálisan érdeklődnek fiatalok iránt, online

kommunikációt használnak annak érdekében, hogy a potenciális áldozatokkal barátkozzanak (O'Connell, 2003, 2.). Ez a cselekmény olyan, elsősorban a gyermekeknek feltett kérdésekből áll, amik a szexualitáshoz kapcsolódnak, mint például „*Szexeltél-e már valaha? Fantáziálsz-e szexről?*” (O'Connell, 2003, 7.) Ez azzal járhat, hogy kényszerítéssel és fenyegetéssel a gyermeket arra ösztönzik, hogy részt vegyen a bántalmazó által elgondolt forgatókönyv megjelenítésében. Ezt több módszerrel is megvalósíthatják, s legtöbbször valódi személyiségük elrejtésével, a kibertér által biztosított anonimitás kihasználásával, magukat serdülőkorúnak kiadva próbálják elnyerni az áldozat bizalmát (Feather, 1999, 7.). A gyermek így könnyebben elfogadja az erőltetett témát, hiszen abban a tudatban van, hogy egy vele egyidős fiattal beszélget, nem pedig egy felnőttel. O'Connell felmérése szerint a csevegőszobák 8-11 éves tagjai közül több mint a fele beszélgetett már szexualitáshoz kapcsolódó témáról olyan partnerrel, akit az online térben ismert meg (O'Connell, 2004, 5.). Azonban a felmérésből nem derül ki, hogy a beszélgetőpartnerek felnőttek vagy fiatakorúak voltak, ami szintén a kibertér nyújtotta anonimitásnak köszönhető (O'Connell, 2004, 6.).

Grooming

A grooming az a behálózó magatartás, amivel az elkövető az érettségéből adódó értelmi fölényt kihasználva, egy látszólagos barátság, bizalom kialakítására törekszik a függőségi viszony megteremtése érdekében. A NSPCC szerint „*a szexuális bántalmazás vagy kizsákmányolás céljából valakinek először érzelmi kapcsolatot kell létrehoznia az áldozattal*” (URL7).

Ez a folyamat több fázisból áll, melyet Rachel O'Connell törvényszéki pszichológus fogalmazott meg. Az elkövető először – általában az életkorát vagy nemét eltitkolva – felveszi a kapcsolatot a kiszemelt áldozatával, ez a barátságképző szakasz. Ebben a szakaszban a ragadozó igyekszik felmérni a gyermek érettségi szintjét, amiből következtetni tud arra, hogy mennyire fogékony egy idegennel való ismerkedésre. Ezt követi a kapcsolatépítő szakasz. Az érettségéből fakadó szellemi fölényét kihasználva úgy alakítja a beszélgetést, hogy megismerje a gyermek hobbját, szokásait, problémáit, így tudni fogja, hogy mire van szüksége, például egy barátira, szerelemre, vagy csak egy személyre, aki meghallgatja. Az elkövető gyakran alkalmazza a copycat módszert, amely azt jelenti, hogy a ragadozó az áldozat mondanivalójával azonosulást és elfogadást színlel annak érdekében, hogy a gyermek azt érezze, kettejük között van valami közös. A harmadik szakaszban az elkövető kockázatértékelést végez, amely során megbizonyosodik arról, hogy a kettejük között lévő beszélgetés

titokban marad-e, ebből pedig arra tud következtetni, hogy a gyerek számára ez a kapcsolat valóban többet jelent, mint egy egyszerű beszélgetés. Ennek a technikának jobban kiszolgáltatottak az érzékenyebb, elszigetelt, önbizalomhiányos fiatalok. A negyedik szakasz a kizárólagosság, ahol a ragadozó közli az áldozatával, hogy ez a kapcsolat valóban különleges, biztosítja a gyermeket afelől, hogy mindig számíthat a barátságára, segítségére, ezzel elérve azt a szintet, amikor a pedofil a gyermek kizárólagos barátja lesz. Ezt követi a szexuális szakasz, ahol a pedofil olyan szexualitáshoz kapcsolódó kérdéseket tesz fel, mint például érintettek-e már meg, vagy tetszene-e, ha az idősebb emberek vonzóknak találnák. Ezzel a ragadozó érzékenyíti a célpontját mind fizikailag, mind érzelmi téren, így feloldva a gátakat a szexuális tartalmú témák iránt. Fokozatosan eljutnak oda, hogy az elkövető obszcén tartalmakat küld a gyermeknek, és cserébe hasonló felvételeket kér a testéről. A végső szakasz a záró rész, amelyben a ragadozó célja a fizikai kapcsolat létrehozása. Megbeszélnek egy időpontot az offline térben való találkozásra, illetve azt, hogy mit fognak csinálni akkor, amikor találkoznak. Ez a szakasz nemcsak a gyermek számára jelent kockázatot, hanem az elkövetőre nézve is, hiszen különböző gyermekvédő, pedofilokra vadászó szervezetek, illetve a rendőrség is irányíthatja azt a profilt, amelynek a ragadozó a célpontja. A találkozó megszervezését a hely, dátum vonatkozásában az elkövető szervezi le. A gyermek sérülékenysége miatt ennek az eseménynek a létrejötte kifejezetten veszélyes. A ragadozó gyakran biztosítja a találkozó titkosságát azzal, hogy a gyermeknek többször azt javasolja, hogy ne mondja el, illetve hazudjon a szüleinek vagy bárki másnak arról, hogy kivel, miért és hol fog találkozni (Owen, 2015, 17–31.).

Élő online szexuális zaklatás

Az elkövetők általában a gyermekek szexuális kizsákmányolását egy másik felhasználón keresztül követik el. Ritkább esetben egy családtag vagy barát kényszeríti vagy manipulálja a gyermeket a cselekmény véghezvitelére, hogy mit, milyen módon csináljon a webkamera előtt. A cselekmény előtt a kényszerítő és a fogyasztó fél között megegyezés jön létre, hogy mikor, milyen formában fogja megosztani az élő kapcsolatot (streaming). Ehhez szükség van egy olyan felületre, amely engedélyezi az élőképes kapcsolat megosztását. Ezért a szolgáltatásért – meghatározott módon – egy bizonyos összeget juttatnak el a felvett készítő személyhez. Ennek a cselekménynek az elkövetési gyakoriságánál az adott közösség elfogadási szintje nagymértékben meghatározó. Meghatározó tényező továbbá a közösségre jellemző szegénység, a gyermekek szexuális

zaklatása, valamint az internet erejének meg nem értettsége is. A gyermekek szexuális kizsákmányolásának élő közvetítése kezdetben Délkelet-Ázsiára volt jellemző, azonban ez fokozatosan más régiókra is áttért (URL8). A hollandiai Terre des Hommes¹ a következőképpen határozza meg a webkamerás gyermekszexturizmust: az a folyamat, amikor felnőttek fizetnek vagy más ellenszolgáltatást nyújtanak azért, hogy megtekinthessék a más országban élő, szexuális visszaélést elkövető által közvetített (stream) élő videofelvételeket. Ez a jelenség a gyermekpornográfia és a gyermekprostitúció fogalmainak a kombinációja (Terre, 2013, 12.).

Sexting

A sexting azt a folyamatot jelenti, amikor valaki megosztja a magáról készített szexuális tartalmú üzeneteket, vagy az ilyen, technikai eszközzel rögzített felvételeket. Ennek egy speciális fajtája a nem kívánatos sexting, amikor a készítő személy akaratán kívül, más személy osztja meg, teszi közzé a nyilvánosság számára ezeket a tartalmakat. Különböző kutatások azt mutatták meg, hogy a gyermekek saját maguk által generált felvételeik 88%-át más személy töltötte fel az internetre, legtöbbször úgy, hogy a gyermek ezzel a történéssel nem volt tisztában (URL9). Ennek a cselekménynek lényeges eleme, hogy a kiskorú által létrehozott képek, és a továbbítás cselekménye köthető a groominghoz is, azonban a kiskorú legtöbbször ezt saját akaratából teszi, tehát tette nem a felnőtt fél vagy mások kizsákmányolásának az eredménye. Ettől függetlenül a későbbi kizsákmányolás veszélye jelentős mértékben nő. Ebben az esetben viszont a felelősség a kizsákmányoló felet terheli, aki letölti, vagy harmadik fél számára továbbítja ezeket a tartalmakat.

A sextinget felhasználó szexuális zsarolás: Sextortion

A szexuális zsarolás egyik új formája. Ebben a speciális helyzetben az áldozat sexting cselekmény során hozzájutott felvételek szülőknak, barátoknak, tanároknak való továbbküldésével, vagy közösségi oldalakon való megjelenítéssel zsarolja az elkövető a sértettet. Leggyakrabban további felvételek küldésére, pénz vagy egyéb juttatás megszerzésére törekszik.

1 Terre des Hommes. Svájc legismertebb gyermekvédő szervezete. Legfőbb céljuk a legsérülékenyebb gyermekek körülményeinek folyamatos javítása.

Gender swapping

A sex angol kifejezés, meghatározzuk az egyén biológiai nemét az ő sajátos génei alapján. A gender kifejezés szintén a nemiséget határozza meg, ebben az esetben viszont az egyén döntheti el, hogy melyik nemhez szeretne tartozni. Napi szinten mind a két nem különböző üzenetekkel, elvárásokkal és lehetőségekkel szembesül (Jane, 2010, 53.). Az internet az anonimitás mellett lehetőséget ad arra, hogy valami mást, újat próbáljunk ki. Ilyen a gender swapping, amellyel a kibertérben kipróbálhatjuk a másik nemet azzal, hogy megfigyelve az ellenkező nem viselkedését, profilját, mi is hasonló beállításokat hajtunk végre az adatlapunkon. Ez történhet nevünk megváltoztatásával, vagy olyan profilkép választásával, amelynek láttán az emberben – főleg a gyermekben – sztereotíp következtetést eredményez. Kérdésként felmerülhet, hogy ez miért olyan elterjedt az interneten. Az egyszerű kíváncsiság mögött mélyebb pszichológiai okok is állhatnak. A kulturális sztereotípiák nyomása miatt egyes emberek számára nehéz lehet azonosulni saját nemük szerepével. A társadalmi szerep a viselkedés és a hozzáállás átfogó mintázatát jelenti, amelyhez szükséges, hogy ismétlődő szituációkból álljon, mely társadalmilag többé-kevésbé azonosítható, ezzel kategorizálva, hogy milyen magatartások, cselekedetek tartoznak a nemekhez (Turner, 1990, 87.). Ennél fogva a kibertér anonimitására támaszkodva kifejezhetik és megtapasztalhatják azt, amit az offline térben nem tudnának, vagy nem mernének. A kibertér zajos környezetében, chatszobákban nem mindenki tudja észrevenni magát, képtelen érvényesülni. Ebből kifolyólag például egy férfi nagyobb figyelmet kaphat egy női név vagy egy vonzó női fotó avatárként való használatával, mint esetleg saját személyiségének felvállalásával. Ellenkező neműnek álcázva magukat olyan intimitást, romantikát, cyberszexet tapasztalhatnak meg, amelyet a saját, biológiai nemük felvállalásával nem tudnának. Ezzel kiélhetik tudatos vagy rejtett homoszexualitásukat is. Ritkább esetben a nemek közötti váltás annak a jele lehet, amit nemi zavartsággként diagnosztizálnak, vagyis egy olyan pszichikai zavar, amelynél a férfi vagy a nő identitása nem teljesen alakult ki (URL10).

Empirikus kutatás

A hollandiai Terre des Hommes az elmúlt években a gyermekek szexuális kizsákmányolásának új formáját figyelte meg és vizsgálta. Megállapításuk szerint az online gyermek szexturizmus kialakulásának legjellemzőbb okai a gyors technológiai fejlődés, amely elősegíti a globális kapcsolatokat, továbbá a sze-

génység, illetve az erőforrások növekvő egyenlőtlen eloszlása. A szervezet riasztó jeleket kapott a Fülöp-szigeteki projektpartnereitől, amely szerint a globális internethozzáférési lehetőségek növekedésével arányosan növekszik a gyermekek kizsákmányolásának és kereskedelmének mértéke is.

A gyermekprostitúció központokat és a Fülöp-szigeteken üzemelő offline gyermekkizsákmányolási formákat az internet modernizálta. Ez azt is eredményezte, hogy az ilyen anyagok még inkább hozzáférhetővé, a gyermekek pedig névtelenebbé válnak. Utcákon, éttermekben és internetkávézókban lezajló cselekményeket jelentettek, miszerint elszaporodtak azok az események, amikor gyermekek szexuális interakciókat folytatnak külföldiekkel webkamerán keresztül. A webkamerás gyermekszexturizmusnak a népszerűsége rendkívül gyorsan nő. Az interneten keresztül felnőttek pénzt vagy egyéb juttatásokat kínálnak a gyermekek élő streaming felvételeinek megtekintéséért. Ennek a cselekménynek a súlyosságát gyakran alábecsülik, hiszen nincs fizikai kontaktus a szolgáltatásért fizető fél és az áldozat között, azonban – ahogy tanulmányom korábbi részében már kifejtettem – ez a cselekmény pszichikailag rendkívül traumatizáló. Kutatásuk során az általuk tapasztalt eredmények azt mutatják, hogy az áldozatok között a fiúk és lányok egyenlő arányban oszlanak meg. Annak érdekében, hogy szemléltetni tudják ennek a problémának a súlyosságát, elindították a Sweetie-kísérletet, amely során tíz hét alatt az általuk bekategorizált 20.172 ragadozó közül több mint 1.000 főt tudtak azonosítani (Terre, 2013, 3–6.).

A Sweetie-kísérlet során használt módszereket alapul véve a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar oktatóinak mentorálásával elindítottam saját kutatásomat. A kutatás során egy általam létrehozott 13 éves fiú karakteren keresztül olyan magatartásoknak a természetét és mértékét vizsgáltam, amelyek befolyásolják a gyermek értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését. Magyarországra koncentráltam elsősorban, mint földrajzi területre, ennek érdekében magyar társkereső oldalakra, és magyar vonatkozású Facebook-csoportokba léptem be. Ezekből a területekből feltérképeztem és dokumentáltam minden esetet, amelyet ártalmasnak vagy veszélyesnek ítélt meg. Tekintve, hogy az internet az egész világot összeköti, nem lehetett azt kivitelezni, hogy – mint fókuszterületen – kizárólag egy ország területén kutassak, ebből fakadóan a kísérlet során feldolgozott 39 esetből 28 magyarral és 11 külföldivel sikerült kapcsolatot teremtenem magyar és angol nyelven. Az életkörülmények és a társadalmi háttér szempontjából igyekeztem úgy felépíteni a személyemet, hogy egy tipikus kulcsos gyerek látszatát keltsem. Egy olyan fiatalat akartam láttatni, aki a 20. század végén használt fogalom szerint csellengő gyereknek számított. A szülők elfoglaltsága miatt napközben nem tudtak megfelelő mennyiségű és

minőségű időt tölteni a gyermekkel, ezért kapott a lakáshoz egy kulcsot, és egyedül kellett megoldania az ingázást az iskola és otthona között. Ezt a kifejezést modernizálva tovább lehet vinni a kibertérre, vagyis a fiatal nem felügyelik a szülők a számítógép és az internet használata során, ezzel lehetőséget adva annak, hogy bármilyen tartalmat megtekintsen, így jelentősen fokozva a veszélyt, hogy olyan személlyel találkozik online, aki ártalmas lehet számára. Tovább növelve karakterem kiszolgáltatottságának látszatát, legendámban ragaszkodtam a nehéz gyerekkorhoz, vagyis a szülők válásához, és a személyem általános iskolán belüli kiközösítéséhez. Tekintve, hogy a kizsákmányolás e formája még viszonylag új és ismeretlen jelenség, a kutatásom célja az volt, visszajelzést kapjak arról, hogy egy általam, széria laptopon üzemeltetett profilon keresztül milyen gyorsan tudok kapcsolatot teremteni másokkal úgy, hogy én passzív jelenlévőként ugyan ott vagyok a térben, de nem kezdeményezek. Továbbá mennyire magas a normasértő magatartásokat elkövetők száma a nyilvános, online közösségi oldalakon. Ezt követően a képeim alapján hányan érdeklődnek további – esetleg a nemi vágy felkeltésére alkalmas – képek után, mielőtt jobban elmélyülnék a beszélgetésbe. Az életkoromról nem tudva hányan küldenek nekem intim képeket, vagy beszélgetnek velem szexuális tartalmú témákról, illetve elhívnak-e találkozóra. A kapott eredmény azt mutatja be, hogy mennyire kockázatos egy fiatal számára a felügyelet vagy tudatos biztonság nélkül használt internet, hiszen a beszélgetőpartner figyelmetlenség okán nem vette észre, hogy valójában egy gyerekkorúval kommunikál.

Ezt követően, akik megkérdezték az életkoromat és tudatosult bennük, hogy egy 13 éves gyerekkel beszélgetnek, hányan folytatják a beszélgetést, milyen intenzitással, át akarnak-e menni más platformokra, webkamerán vagy telefonon szeretnének-e velem tovább kommunikálni, kérnek, illetve küldenek-e a nemi vágy felkeltésére alkalmas tartalmakat, és ezek után hányan szeretnének velem találkozni a való életben. Az internet által biztosított anonimitás miatt a beszélgetőpartnereim által közölt, vagy adatlapjukon megjelenített adatok valódiságáról nem tudok véleményt alkotni.

Kutatás tervezése

A hat hónapos kísérlet során közel 400 órát töltöttem el online annak érdekében, hogy kellő mennyiségű és minőségű eredményt kaphassak a tanulmány elkészítéséhez. Az általam megcélzott platformok mind nyilvánosak voltak, mindenki által látogathatók, vagyis nem igényeltek meghívást más tagok részéről. A csevegőszobákban alapvetően szöveges kommunikációt lehetett megvalósí-

tani, azonban lehetőség volt webkamerás társalgásra, illetve fényképek, videók megosztására, de tekintve, hogy nem volt webkamerám és mikrofonom, élőképes kapcsolatot nem tudtak velem létesíteni. Az előfordulás gyakoriságának méréséhez hat hónapon keresztül, hét közösségi oldalon voltam jelen az általam létrehozott karakterrel.

Kutatási környezet

A hét nyilvános közösségi oldal közül öt oldal kizárólag Magyarországra koncentráldott, kettő nemzetközi volt, ahol angolul kommunikáltam. Legelőször a Facebookra regisztráltam, amellyel a kiberszemélyemet is hitelesítettem, továbbá a Google-keresőmotorban társkereső oldal címszóra keresve, az öt legnépszerűbb oldalon hoztam létre profilt. A legutolsó oldalra a Facebookon lévő hirdetés alapján találtam rá. Igyekeztem olyan oldalakon jelen lenni, amelyeket egy átlagos 13 éves fiú a kibertérben végzett mélyebb kutakodás nélkül is meg tud találni.

Módszerek

A Kornél profilnévvel megalkotott személyként eltöltött 400 óra során 39 személlyel volt kapcsolatom. Ehhez szükségem volt egy legendára, amelyhez ragaszkodtam, hogy a több partnerrel való kommunikáció egységes legyen. A legenda alapjához gyermekkorom emlékeit használtam fel abban a tekintetben, hogy melyik általános iskolába járok, hova szeretnék felvételizni, milyen sporttevékenységet folytatok, és további részletnek tűnő, lényeges dolgokat, amelyek erősítik azt az érzetet, hogy egy valódi kisfiúval kommunikálnak. A beszélgetéseket kizárólag pénteken, szombaton és vasárnap, általában 21:00-tól 01:00-ig folytattam. Azt, hogy nem tudok minden nap online lenni, azzal indokoltam legendámban, hogy szüleim elváltak, hétvégén a szüleim azon tagjával töltöm az időt, akinél van olyan számítógép, amit felügyelet nélkül használhatok. Továbbá azért csak az esti órákban vagyok elérhető, mert akkor már mindenki alszik, így látogathatok olyan oldalakat, amelyeket alapvetően nem engedne meg egy felelős szülő. A beszélgetések során igyekeztem passzív lenni abban a tekintetben, hogy elkerüljem a tanulmányomban feltüntetett veszélyes vagy normasértő magatartások elkövetésének tudatos előidézését. Ha kérdeztek, én válaszoltam, illetve ugyanazt a kérdést számára is feltettem. Ez viszont csak a kezdeti időszakban volt lehetséges. Ahhoz, hogy egy normális beszélgetést ki-

alakítsak, később magamtól is érdeklődtem a másik életéről és hétköznapi szokásairól, kerülve a szexualitással kapcsolatos témákat.

Saját kommunikációmát igyekeztem gyerekesen előadni, helyesírási hibákkal, hangulatjelek túlzott alkalmazásával és egyszerű kifejezések használatával. Tekintve, hogy más gyermek képeit nem használhattam fel, illetve nem volt meg a lehetőségem olyan eszközök, programok használatára, amelyeket a Terre des Hommes is alkalmazott a Sweetie-karakter megalkotásánál, saját fiatalkori képeimet kellett használnom. Négy darab képet osztottam meg partnereimmel, amelyek minősége gyenge volt, az arcom így kevésbé felismerhető. A képeket 18 évesen készítettem, azonban könnyen eladható volt egy 13 éves gyermek képeinek. Ezt alátámasztja az is, hogy volt olyan beszélgetőpartner, aki 11 évesnek nézett, továbbá az elittárs.hu társskereső oldal moderátorai letiltották a profilomat, hivatkozva arra, hogy fiatalkorú vagyok.

Beszélgetések kezdeményezése

Fontosnak tartom kiemelni, hogy jelen voltam a térben, de senkivel sem kezdeményeztem kapcsolatot. A 39 személy mindegyike magától vette fel velem a kapcsolatot. A Facebook adatlapomon fel volt tüntetve, hogy 13 éves vagyok, viszont a társskereső oldalakon nem volt lehetőségem erre, tekintve, hogy 18 éven aluliak nem regisztrálhatnak. Ebből fakadóan a társskereső oldalakon nem lehetett egyből leszűrni az életkoromat, így az sem mondható el, hogy a gyermek profil vonzotta a beszélgetőpartnereket, attól függetlenül, hogy a fényképek áruklodók lehettek.

A szituációk veszélyesnek minősítése

A 39 beszélgetőpartnerem közül 11 személy Facebookon vette fel velem a kapcsolatot. Ezen a közösségi hálón többségében külföldiek írtak rám. Nyolc filippínó egy török, egy indiai és egy magyar nemzetiségű. Adatlapomon fel volt tüntetve az életkorom, illetve mindegyikük rá is kérdezett a beszélgetés során. A magyar férfi – miután tudatosult benne, hogy hány éves vagyok – megkért, hogy szüntessem meg vele a kapcsolatot. A külföldiek mind folytatták a kommunikációt, közülük a török, az indiai és a három filippínó beszélgetett velem szexuális tartalmú témákról, kért meztelen fényképet, illetve invitált találkozóra, attól függetlenül, hogy több ezer kilométer választott el bennünket, azonban egyikük sem küldött magáról intim felvételt.

A társkereső oldalak ettől eltérő eredményt mutattak. A Google által keresett öt legnépszerűbb társkereső oldalon senki nem kezdeményezett velem beszélgetést, továbbá az elittárs.hu oldalról letiltották a profilomat. A Facebookon egy hirdetésben találtam meg a planetromeo.com nemzetközi társkereső oldalt, melyre 2017. november 11-én regisztráltam, s ezt követően – már a profilom szerkesztése közben – hét valós személy vette fel velem a kapcsolatot. Attól függetlenül, hogy ez egy nemzetközi társkereső oldal, 28 személlyel kommunikáltam, és csupán egy személy volt német, a többi 27 magyar volt. Ezen az oldalon a 28 személy közül kilenc úgy beszélgetett velem szexuális tartalmú témákról, hogy nem érdeklődött az életkorom iránt, mindegyikük küldött meztelen képet, és kért tőlem hasonlót, közülük három invitált személyes találkozóra. További kilenc személy érdeklődött az életkorom után, közülük egy azonnal letiltott, a többi nyolc viszont izgatottan folytatta a beszélgetést szexuális tartalmú témákkal, mindegyikük küldött és kért tőlem meztelen képeket, köztük az egy német is. A nyolc személy közül csupán egy magyar és a német szeretett volna velem találkozni. A 39 személy közül 17-en voltak, akik normasértő magatartás nélkül kommunikáltak velem.

Tapasztalatok feldolgozása

A karakteremet biszexuálisnak állítottam be, vagyis olyan személynek, aki mind a két nemhez vonzódik. Több homoszexuális személlyel készítettem interjút, elmondásuk szerint 9-11 évesen már tudták, hogy a másik nemhez vonzódnak, ezzel az információval életszerű lehetett a karakterem is. A legendámban erre a részletre azért volt szükség, hogy mind a két nemnél fenn tudjam tartani az érdeklődést. Ettől függetlenül, mind a 39 beszélgetőpartnerem magukat férfinak valló, homoszexuálisnak beállító, valós személyek voltak. Azonban ez nem azt jelenti, hogy valóban homoszexuális férfiakkal beszélgettem. A gender swapping miatt megvan rá az esély, hogy nők változtatták meg nemüket férfivá, karakteremmel egyidősek voltak, de még annak is, hogy egy másik kutató személlyel kommunikáltam. Mindez az anonimitást biztosító kibertér miatt lehetséges.

A közösségi oldalakon való részvétel során a fizikai bántódás lehetősége ugyanúgy fennállt, mint ahogy a pszichikai sérelem, tekintve, hogy a rendszer elsősorban a lakhelyemhez közeli, ugyanazon nemzetiségű felhasználókat jelenítette meg. A társkereső oldalon senki sem használta a valódi nevét, kitalált felhasználónevekkel regisztráltak, s ez lehetőséget biztosított arra, hogy az anonimitásérzet által nyújtott biztonságból fakadóan felvegyenek egy olyan

magatartást, amelyet csak akarnak, hiszen valódi személyükre, ha nem akarják, akkor az átlag felhasználó nem talál rá.

Társkereső oldalon három felhasználót ítélt meg rendkívül veszélyesnek. A harmadik, általam legveszélyesebbnek ítélt beszélgetőpartnerem elmondása szerint 39 éves volt. A beszélgetés elején nem hitte el, hogy valóban 13 éves vagyok, de a kommunikációt folytatva, annak fokozatos elfogadásával a lelkesedése is nőtt karakterem iránt. A kommunikáció során vágyakozását fejtette ki a 13 éves fiú iránt, illetve beszélt családi problémáiról, gyermekeiről, és a válófélben lévő feleségéről. Az, hogy ez a felnőtt férfi, akinek felsége van és gyermekei, egy társkereső oldalon karakteremnél keresett lelki vigaszt, beleillik Cooper, Scherer, Soies, és Gordon által, az MSNBC weboldalán készített kutatásba, amely szerint ez a magatartás magyarázható azzal, hogy az internetes függőség jelentős szakmai, szociális, családi vagy pszichológiai problémákhoz vezethető vissza. Az egyik legnagyobb online szexualitást vizsgáló tanulmányban az MSNBC weboldalán közzétett online kérdőívet 9.777-en töltötték ki, ennek 86%-a férfi volt. A tanulmány megállapította, hogy a felhasználók 8%-a szexuálisan kényszeres viselkedés jeleit mutatta online (Cooper et al., 1999, 30., 33–35.). A legproblematisabb kommunikációk is online csevegőszobákban történtek (Kimberly, 2011, 54.). Jelen esetben az én beszélgetőpartneremnek is családi problémái voltak.

A második, általam legveszélyesebbnek ítélt beszélgetőtársam egy német nemzetiségű személy volt, akivel angolul kommunikáltam. Ő már a beszélgetés elején megtudta, hogy 13 éves vagyok. Ezt tudomásul vette, majd közölte, hogy tisztában van azzal, hogy bűncselekményt követ el, de nagyon szeretne velem személyes kapcsolatot teremteni. Ennek érdekében 2018 januárjára tervezett repülőjegyet venni Budapestre, hogy találkozhatson velem. Küldött magáról meztelen képet, és kért is tőlem ilyet. Legendámban hobbiként hivatkoztam a versenytáncra, aminek ismeretében megkért, hogy személyesen táncoljak neki, meztelenül.

Az általam legveszélyesebbnek ítélt személlyel olyan eredményt értem el, amely nem volt előre tervezve. A kísérlet kezdetén az NKE RTK oktatóival abban állapodtunk meg, hogy a legsúlyosabb eredmény, aminél meg kell állnunk, az a találkozóra invitálás. A kutatás során, egy általam Andrásnak elnevezett személlyel beszélgettem a leghuzamosabb ideig. András a különböző beszélgetések közben rendszerint hirtelen váltott át hétköznapi témából szexuális tartalmú témára. Nemcsak rólam érdeklődött, hanem iskolatársaimról is. Rengeteg utalást tettem arra, hogy fiatal vagyok, azonban nem értette, vagy tudatosan kerülte az erre vonatkozó reakciókat, és az életkoromra való rákérdezést. A beszélgetésünk eljutott addig, hogy találkozóra invitált. Ezt követően

felmerült bennem a kérdés, hogy vajon András valóban hajlandó lenne-e kijönni az offline térbe. Mentoraim engedélyével folytattam a kommunikációt, és elkezdődött András részéről a találkozó megszervezése. Ennél a pontnál már muszáj volt vele egyértelműen közölnöm az életkoromat, amelyre szintén nem reagált. András kávézni hívott el, és közölte, hogy a beleegyezésemmel orálisan kielégíthetem a mosdóban. A szervezés közben áttértünk más platformra is, így megtudva a nevét, illetve a számomra elküldött képei alapján, az interneten könnyen beazonosíthatóvá vált. Egyedül nála lehet kijelenteni, hogy a társkereső oldalon, a nevének és életkorának kívül – amely különbözött az adatlapján feltüntetett, illetve a chaten leírt számtól – teljes mértékben magát adta egyetemi végzettségei, munkahelye, illetve saját képei tekintetében.

Találkozó megszervezése

Oktatóim tanácsát kikérve készültem fel a találkozóra, amely 2017. december 22-re lett kitűzve. A célom a dekonspiráció nélküli, kriminalisztikai fényképes csapda alkalmazása volt, vagyis a célszemélyem optikai úton való rögzítését követően elhagyni a helyszínt, a készített felvételt pedig eredményként felhasználni a kutatásomban, ezzel szemléltetve, hogy egy egyszerű beszélgetés során hova juthat el egy 13 éves gyermek.

A váci vasútállomás várótermét választottam a találkozó helyszínéül. A találkozó megfelelő módon megtervezésre került: a helyszín, útvonalak, járókelők létszáma és egyéb részletek vonatkozásában, elkerülve a dekonspirációt, és a célszemélyem részéről erre reakcióként adható érzelmet terhelő extrém impulzust. András a megbeszéltek alapján megjelent a váci vasútállomáson, amit – dekonspiráció nélkül – fényképfelvételekkel dokumentáltam.

Összegzés

Az empirikus kutatás során karakterem kilépett a kibertér fizikailag biztonságot nyújtó, határtalan világából abba a világba, ahol internetes ismerőse várta. A kutatással bizonyosságot nyert az, hogy egy 13 éves gyermek 400 óra alatt eljuthat egy beszélgetéstől egészen addig, hogy egy idegen személlyel személyesen találkozzon. A két pont között pedig megtapasztalja a grooming folyamatának minden pontját, amelynek megcélzott eredménye András részéről orális szex kérése lett volna, amit a Büntető Törvénykönyv szexuális visszaélésként rendel büntetni.

Etikai iránymutatás

A kriminológiai kutatásokat az 1949-ben megalkotott Nürnbergi Etikai Kódex szabályozza. A legfontosabb kitétele az önkéntesség, hogy a kísérlet résztvevője kényszermentesen, saját akaratából vegyen részt abban. A Nemzetközi Statisztikai Intézet (ISI) több mint hét évet szentelt a kutatásokhoz kapcsolódó szakmai etikai kódex kidolgozásának. A kódex iránymutatásaiban megemlíti azon kutatásokat, amelyek eredményességét és valóságát veszélyeztetnék a kutatás alanyainak tájékoztatása, illetve az előzetes beleegyezés elnyerése érdekében megtett lépések. Bizonyos esetekben technikai vagy gyakorlati megfontolások korlátozzák ennek a tájékoztatásnak és beleegyezéskérésnek a megtételét. Azonban elengedhetetlen a kutatási alanyok érdekeinek védelme. Olyan esetekben, amikor a kutatás célja kizárja a lényeges információ előzetes feltárását a kutatás alanyai előtt, a kutatónak kötelessége az esetleges megtévesztésre adott valószínűsíthető következményeknek a mérlegelése. A lényeges információ elhallgatás, illetve a kutatás alanyainak szándékos vagy hanyagságból elkövetett, átmeneti vagy állandósult félretájékoztatása csalásnak minősül, amely jogos megbélyegzést vonhat maga után, feltéve, ha nem indokolható. A kutatónak így kötelessége, hogy a maximális mértékben megvédje a kutatás alanyát a részvétel lehetséges káros következményeitől. A kutatónak meg kell kísérelnie minimális mértékűre szorítani maguknak a kutatás alanyainak okozott, illetve a környezetükkel fennálló viszonyban létrejött esetleges zavart. Így például elengedhetetlen, hogy a kutató megfelelő figyelmet fordítson arra, hogy a kutatás alanyainak a személyazonossága ne kerüljön nyilvánosságra, és ne legyen kikövetkeztethető (ISI, 1985, 1.3, 3.1, 4.3c, 4.5, 4.6). Tekintve, hogy empirikus kutatásom lényege az volt, hogy olyan magatartásokat térképezzek fel, amelyeket kizárólag akkor tapasztalhatok meg, ha a résztvevők nem tudják, hogy egy kísérlet részesei, András – tekintve, hogy az offline térbe kihívtam – a kísérlet befejezését követően e-mailben értesítettem a kutatás tényéről.

Következtetések

Gyurkó Szilvia szerint a pornográf jellegű gyermekfelvételeket, animációkat, fotókat, és ezzel párhuzamosan a felnőtt pornográf felvételeket tartalmazó profilokat a közösségi média területén nagyon nehéz megtartani, mivel hamar törlésre kerülnek a felhasználók részéről. Közösségi oldalakon a chatfelügyelők egy óra alatt több száz posztot távolítanak el. Ez egy visszajelzés a szolgáltató felé, hogy az adott profilt töröljék, azonban nincs arra garancia, hogy pár óra

múlva ugyanezt a tevékenységet – a profil mögött húzódó személy – ne folytathatná. Ez a fajta anonimitás megmutatja azt, hogy mennyire könnyedén lehet migrálni az online személyiséget egyik profilból a másikba. Azt a kérdést, hogy hogyan lehet gyermekünket megvédeni az interneten, nem szabad felületesen kezelni. Ez nem safer internet vagy szexuális kizsákmányolás kérdése, ez egy teljesen önálló jelenség. Azokban az országokban, ahol ezt önállóan kezelik, látszik a volumene. Az Egyesült Királyságban a Child Exploitation and Online Protection Comman (CEOP) szervezet kifejezetten az ilyen típusú, gyermekek sérelmére elkövetett online szexuális visszaélésekkel foglalkozik, és elképesztő hatékonysággal derítik fel az ügyeket. Azokat a kérdéseket és magyarázatokat nagyon komolyan kezelik, amelyek Magyarországon még meg sem jelentek. A gyermek akkor is áldozattá válik, ha például a szülő készít róla egy képet, amely később egy pedofil oldalon kerül megosztásra, amire valaki önkielégítést végez, lényegtelen, hogy a gyermek tud-e róla vagy sem. Azonban komoly kérdés az is, hogy hol húzzuk meg a határt. 2016 novemberében a CEOP felderítése során annyi elkövetőt fogtak el az Egyesült Királyságban, hogy fizikailag nem lehetett a jogszabályban megadott jogkövetkezményeket kiszabni, mert nem volt hely, ahol ezt végre tudták volna hajtani. 2017-ben a CEOP derítette fel azt a hálózatot, akik az Instagramon keresztül csábították el azokat a gyerekeket, akikre rászabtak egy algoritmust, amely olyan felhasználókat keresett, amelyekre ráillik, hogy magányos vagyok, sokat vagyok egyedül, ki vagyok szolgáltatva, vagyis azokra a paraméterekre keresett rá, amelyek az érzelmi elhanyagolás abúzusára utalnak. Ezeket a gyerekeket manipulálták, és így csábították prostitúcióval és pornográfiával összefüggésbe hozható cselekményekre. Ha túl hatékonyan működik az online felderítés, akkor egyszerűen nem tudják felhasználni a rendszer kapacitását. Fontos lenne, hogy azok, akik ilyen érdeklődést tanúsítanak, kapjanak egy visszajelzést arról, hogy magatartásuknak milyen jogkövetkezményei lehetnek. Az, hogy a gyermekek tudatosabbak legyenek, csupán a prevenciónak egy része. Magyarországon nincs struktúra, intézményrendszer arra, hogy ezekkel az ügyekkel foglalkozzanak, ami egy hanyag hozzáállás. Egy brit típusú alegység, szervezet létrehozása, amely kifejezetten az online térben, felnőttek által, gyerekek sérelmére elkövetett visszaéléseket vizsgálja, nagyon fontos lenne, mert ahol erre van apparátus, ott komoly eredményeket lehet elérni. Természetesen ehhez megfelelő jog- és ítélkezőrendszer is szükséges. A megoldás az lenne, hogy már akkor jogkövetkezménnyel járjon a cselekmény, amikor az elkövető még nem találkozik a gyerekkel, csak meztelen képet kér vagy küld az áldozatnak. Az új Btk. szerint Magyarországon a sexting tényállási eleme lehetne a szexuális zaklatásnak abban az esetben, ha rendszerszerűen, nem konszenzuális alapon köve-

tik el, azonban a joggyakorlatban ilyen ügyre nem volt példa, ellenben az angolszász jogrendszerrel. Nem megfelelő a kérdés, amikor azt vizsgáljuk, hogy az internet káros-e a gyerekekre vagy sem. A mai fiatalok körülbelül harmada előbb tanulja meg kezelni a technikai eszközöket, mint hogy beszélni tudna. A gyerekek, akár csak a játszótéren, jelen vannak a kibervilágban is, vagyis azon kellene gondolkodni, hogyan védjük meg őket a rájuk nézve káros tartalmaktól. Ezeknek a közösségi oldalaknak a struktúráját megváltoztatni nagyon nehéz, tekintve, hogy az üzemeltető cégek többsége Amerikában, amerikai szabályrendszerek szerint van bejegyezve, így a területi hatály alapján az ott hatályos Btk. alkalmazható velük szemben. Tehát a védelem felépítését a gyermekek téma iránti érzékenyítésénél kell elkezdeni. Ez elsősorban a szülők feladata, hogy mennyire tudatosan nevelik utódaikat. El kell fogadni, hogy az 1995 után születettek digitális gyerekkorban nőttek fel, így, ha akarjuk, ha nem, a gyerek ott van a kibertérben. Azonban alapvető emberi attitűd az, hogy nem szeretünk tudomást venni komoly problémákról. El kell fogadni azt, hogy ha a gyerek tudja működtetni a technikai eszközt, az még nem azt jelenti, hogy érti és tudja annak a működését (Gyurkó, 2018). Parti Katalin szerint problémát jelent az, hogy a magyar iskolákban nincs intézményes szexuális felvilágosítás, amely alkalmas lenne arra, hogy a tudatosságot elmélyítsük a gyerekekben. Az interneten óhatatlanul találkozhatnak olyan tartalmakkal – zaklatással, szexuális ragadozókkal –, amiket nem tudnak egyedül feldolgozni. Az sem megoldás, ha otthon korlátozzuk az internethasználatot, hiszen az iskolában, a könyvtárban, egy osztálytárs technikai eszközén ugyanúgy jelen lehetnek a kibervilágban. Edukációkkal védelmi mechanizmusokra kellene oktatni a fiatalokat, hogyan ismerjék fel a veszélyeket, mi az a pont, amikor már nem várhatnak tovább, amit már jelenteni kell egy felnőttnek, illetve, hogy ők hova tudnak fordulni ezzel a problémával. Az internettől való eltiltás nem vezet eredményre, hiszen a kíváncsiság, dacreakció miatt úgy is módot fog találni arra, hogy kielégítse kíváncsiságát. Továbbá, ha elveszük a használatától a jogot, azzal nem fog becsatlakozni az önállósodási folyamatba, ami azt eredményezné, hogy felnőttként felelős és tudatos döntéseket hozzon. Az egyik leggyakoribb veszély a közösségi médián keresztül éri a gyerekeket, általában saját közösségéből, ez a cyberbullying. A veszély nem csak a gyakoriságból adódik, hanem abból is, hogy a felnőttek nem tudnak ezekről, és az ebből kifejlődhető szexuális zaklatás eshetőségéről. Ezenkívül nincs olyan közösség, amihez olyan szenzitív kérdésekkel fordulhatnak emberek, mint például a pedofília. Ha valaki érzi magában, hogy vonzódik a gyerekekhez, de még nem követett el bűncselekményt, és érzi, hogy kezelésre lenne szüksége, akkor nem tud olyan fórumhoz fordulni segítségért, ahol hasonló emberekkel beszélgethet személyesen, vagy

terapeuták segítségével egy kognitív terápiás folyamaton végig tudna haladni. De ha működne is ilyen, akkor annyira titkosnak kellene lennie, hogy nem tudna eljutni a célközönséghez. Ez – állami támogatással – újabb védőhálót jelenthetne társadalmunk érdekében. Korábban a Ne Bánts Világ Alapítvány keretén belül volt arra lehetőség, hogy a börtönből szabadult szexuális bűncselekményt elkövetők regisztrációjukkal részt vehettek egy kognitív pszichológiai kezelésen a visszaesés megelőzése érdekében. Azonban az alapítvány – pénzügyi támogatás hiányában – nem tudta sokáig végezni ezt a fajta prevenciós feladatot. Prevenciós programként meg lehet említeni továbbá a Good Lives Model-t, amely elfogadottan, eredményesen működik nemzetközi szinten (Egyesült Királyság, Skandinávia, Benelux államok). Alkalmazása során nemcsak a visszaeséstől való megoldás valósul meg, hanem a társadalom érzékenyítése, hiszen önkéntesekkel működik a program (Parti, 2018).

Befejezés

Az empirikus kutatás végén kapott eredmény, amely során technikai eszközzel rögzítettem az Andrással való találkozást, átlépett egy láthatatlan határt. Mentoraimmel való egyeztetést követően informálisan jelzést tettünk a Nemzeti Nyomozó Iroda munkatársai felé, amely során közölték velünk, hogy az aktuális, szóbeli ügyészi állásfoglalás az, hogy rendőr illet nem csinálhat, amennyiben civil hajt végre hasonló cselekményt, az beugratásnak minősül, így az ügyészség el fogja utasítani a feljelentést. A kutatás során több valós személy fejtette ki vágyait, amelyek szexualitástól fűtött vágyak voltak kiskorúak iránt. Továbbá András tudattartalma átfogta azt, hogy egy kiskorúval fog találkozni, akit orális közönsülésre invitált, amely a magyar Btk. szerint büntetendő. Ezen valós személyek közül senki sem lett megszólítva vagy figyelmeztetve hivatalból, illetve nincs Magyarországon olyan intézményrendszer, ahová ezek a személyek segítségért tudnának fordulni. Azonban a megfelelő intézményrendszer felállításán kívül védekezésként további lehetőségek is adóttak a társadalom számára, ez pedig a prevenció. Vagyis a fiatal tudatosságának fejlesztése, hogy képes legyen felismerni a veszélyt és képes legyen arra megfelelően reagálni. Ezt a tudást a fiatal nem csak a hatóság bűnmegelőző programjain és az oktatási intézményeken keresztül kaphatja meg, hanem a társadalom legkisebb egységében, a családban is, a szülői gondoskodás révén. Ehhez viszont szükséges a fenti cselekmények társadalomban való meglétét tudomásul venni, amely lelkileg rendkívül terhelő, így az emberek a megismerés helyett hajlamosak tőle elzárkózni.

Felhasznált irodalom

- Adler, F. – Muller, G. O. W. – Laufer, W. S. (1924): *Kriminológia*. Budapest: Osiris Kiadó
- Beichtman, J. H. – Zucker, K. J. – Hood, J. E. – DaCosta, G. A. – Akman, D. – Cassavania, E. (1992): *A review of the long-term effects of child sexual abuse*. *Child Abuse & Neglect*, 16, 101–118.
- Bennett, D. (2001): *Pornography-Dot-Com: Eroticising Privacy on the Internet*. *The Review of Education/Pedagogy/Cultural Studies*, 381.
- Brown, A. – Barrett, D. (2002): *Knowledge of evil: child prostitution and child sexual abuse in twentieth century*. Cullompton: Willan Publishing
- Browne, A. – Finkelhor, D. (1986): *Impact of Child Sexual Abuse: A Review of the Research*. *Psychological Bulletin*, 66–77.
- Cooper, A. – Scherer, C. – Boies, S. C. – Gordon, B. L. (1999): *Sexuality on the Internet from sexual exploration to pathological expression*. *Professional Psychology: Research and Practice*, 2, 154–164.
- ECPAT (End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking of Children for Sexual Purposes) (1997): *Child Pornography: An International Perspective*. Bangkok: ECPAT International, 2.
- Feather, M. (1999): *Internet and Child Victimisation*. Brisbane: Australian
- First, M. B. (2014): *DSM-5 and paraphilic disorders*. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 2, 191–201.
- Hatvani A. (2010): *A trauma lélektana a korai pszichoanalízis tükrében*. https://uni-eszterhazy.hu/public/uploads/hatvani-andrea-a-trauma-lelektana-a-korai-pszichoanalizis-tukreben_56a-727c41e0db.pdf
- International Statistical Institute (1987): *Szakmai Etikai kódex*. Tokyo: International Statistical Institute
- Klain, E. J. (2001): *The Global Victimization of Children: Problems and Solutions*. New York: Springer
- Krug, G. E. – Dahlberg, L. L. – Mercy, A. J. – Zwi, B. A. – Lozano, R. (2002): *World report on violence and health*. Geneva: WHO
- Lane, S. F. (2001): *Obscene Profits: The Entrepreneurs of Pornography in the Cyber Age*. London: Routledge Books
- Mackie, G. (2004): *Publishing Notoriety: Piracy, Pornography and Oscar Wilde*. *University of Toronto Quarterly*, 4, 980–990.
- Neumann, D. A. – Houskamp, B. M. – Pollock, V. E. – Briere, J. (1996): *The Long-Term Sequelae of Childhood Sexual Abuse in Women*. *Child Maltreatment*, 1, 6–16.
- O’Connell, R. – Price, J. – Barrow, C. (2004): *Cyber Stalking, Abusive Cyber Sex and Online Grooming*. University of Central Lancashire, Cyberspace Research Unit
- O’Connell, R. (2003): *A Typology of Cyberexploitation and Online Grooming Practices*. University of Central Lancashire, Cyberspace Research Unit

- Owen, T. – Owen, J. A. (2015): *Virtual criminology: Insights from geneticsocial science and Heidegger*. The Journal of Theoretical and Philosophical Criminology, 7, 17–31.
- Parti K. (2008): *Az eladók már rég hazamentek. A büntetőjog, mint az online pornográfia szabályozásának eszköze*. Pécs: PhD doktori értekezés
- Putnam, F. W. (2003): *Ten-Year Research Update Review: Child Sexual Abuse*. Journal of American Academic Child Adolescent Psychiatry, 42, 269–278.
- Schmallegger, F. – Pittaro, M. (2009): *Crimes of the Internet*. New Jersey: Prentice Hall
- Snyder, F. (2001): *Sites of criminality and sites of governance*. Social & Legal Studies, 10, 251–256.
- Swanson, J. L. – Fouad, N. A. (2010): *Career Theory and Practise*. California: Sage Publications
- Terre des Hommes (2013): *Webcam Child Sex Tourism* https://www.terredeshommes.nl/sites/tdh/files/uploads/research_report.pdf
- Terre des Hommes Netherlands (2013): – *Becoming Sweetie, A novel approach to stopping the global rise of Webcam Child Sex Tourism* https://www.terredeshommes.nl/sites/tdh/files/uploads/research_report.pdf
- Thorburgh, D. – Lin, H. (2004): *Youth, Pornography and the Internet*. Issues in Science and Technology, 8, 43–47.
- Turner, R. H. (1990): *Role Change*. Annual Review of Sociology, 16, 80–87.
- Wall, D. F. (2009): *Crime and Deviance in Cyberspace*. London–New York: Routledge
- Wallace, P. (2002): *Az internet pszichológiája*. Budapest: Osiris Kiadó
- Yar, M. (2013): *Cybercrime and Society*. London: Sage Publications
- Young, K. (2011): *Virtual Sex Offenders: A Clinical Perspective*. London: Taylor & Francis

A cikkben szereplő online hivatkozások

URL1: Az internet rövid története. <https://hvg.hu/tudomany/20041203interhist>

URL2: Internet World Stats – The Digital Divide, ICT, and Broadband Internet. <https://www.internetworldstats.com/links10.htm>

URL3: Internet Filter Effectiveness: Testing Over and Underinclusive Blocking Decisions of Four Popular Filters. http://www.copacommission.org/papers/filter_effect.pdf

URL4: Internet Censorship: Law and Policy Around The World'. <http://www.efa.org.au/Issues/Censor/cens3.html#sau>

URL5: Paraphilias. <https://www.psychologytoday.com/conditions/paraphilias>

URL6: How are pedophiles treated in prison. <https://www.quora.com/How-are-pedophiles-treated-in-prison>

URL7: Grooming. <https://www.nspcc.org.uk/what-is-child-abuse/types-of-abuse/grooming/>

URL8: How child sexual abuse became a family business in the Philippines. The Guardian, 31 May 2016, accessed 4 June 2016. <https://www.theguardian.com/world/2016/may/31/live-streaming-child-sex-abuse-family-business-philippines>

URL9: Study on the Effects of New Information Technologies on the Abuse and Exploitation of Children. https://www.unodc.org/documents/Cybercrime/Study_on_the_Effects.pdf

URL10: Do boys and girls just wanna have fun? In Gender Communication. <http://users.rider.edu/~suler/psycyber/genderswap.html>

Bogdány Gyula

Kutyatámadás bizonyításának lehetőségei

Opportunities to proof dog attacks

Absztrakt

Az állati viselkedést vizsgáló kutatások bebizonyították, hogy az emberre irányuló háziállat-támadások okai az ember magatartásában keresendők. A legrégebbi és legközvetlenebb állati társ, a kutya, még inkább kitett e kapcsolat ember általi alakításának. A hétköznapokban előforduló kutyatámadások közül tanulmányomban olyan mutatókat be, amely ritka következményként halálesethez kapcsolódik. Kriminálisztikai szempontú elemzésem kiterjed a történetek tisztázására, a támadó állatok és rajtuk keresztül a tulajdonos azonosítására, a büntetőjogi felelősség kutatására. A kiszámíthatatlan gyakorisággal előforduló és ezért alacsony határfokban megelőzhető esetípus bemutatott példaügyében a nyomozó hatóság olyan módszereket alkalmazott, amelyek ötvözik a hagyományos, anyagkeresztződés elve mentén kimunkált bűnügyi technikai-szakértői szakismeretet, és a genetikai kutatások állati faj- és egyedazonosítás felé tekintő irányzata által kínált lehetőségeket. Bízom benne, hogy a leírt tapasztalatok hozzájárulnak a jövőben bekövetkező hasonló esetek hatékonyabb felderítéséhez, a bizonyítás irányának, mélységének és terjedelmének könnyebb meghatározásához.

Kulcsszavak: kutyatámadás, kriminálisztikai szakértés, állat genetika, büntetendőség

Abstract

Researches of animal behaviour have proved that the reasons for attacks of house animals on men can be found in human behaviour. The oldest and closest animal companion, the dog is even more dependent on human formation of this connection. From dog attacks happening in everyday practice I present those with the seldom consequence of death. My analysis under criminalistic aspects includes clearing of events, identification of the attacking animals and through them also of their owners and the research of criminological responsibility. In case of the presented examples with incalculable frequency, and therefore only preventable with low-efficiency, the investigating authority applied methodism mixing traditional

forensic-professional methods based on the principle of material intersection and the opportunities of genetic researches for identification of animal races and individuals. I trust to contribute through the experiences described to a more effective clearance of similar events in the future and to easier determination of direction, depth and volume of evidence.

Keywords: dog assault, criminalistic skills, animal genetics, culpability

Bevezetés

A háziasított állatok közül a kutya az, amelyik a leggyakrabban érintkezik a tulajdonoson, gondozón kívül más emberrel. Az állatok emberekhez, illetve fajtársaikhoz való szocializációja a gondozást végző személy feladata (Csányi, 2012, 323–331.). Azok az ebek, amelyeknek fejlesztik valamely speciális (például rendvédelmi szolgálati, vakvezető, kutató) feladatokhoz szükséges tulajdonságait, a képzésük során a társas viselkedés tanulására is kellő odafigyelésben részesülnek (Bíró–De Pott, 1997, 168.). Ugyanez általában nem mondható el a zárt helyen, őrzési céllal, vagy háztartásban kedvtelésből tartott kutyákról. Magatartásuk megismerésének, biztonságossá tételének elhanyagolása mindig okot képez az agresszív megnyilvánulásaikban (Janza, 1998, 108.).

A kutyatámadások váratlanságuk és sérülésgyakoriságuk miatt általában riadalmat és felháborodást keltenek az érintettben és a környezetben. A súlyosabb esetek, melyeknek sértetti körét általában az életkoruknál vagy állapotuknál fogva védekezésre, vagy a támadás elhárítására korlátozottan vagy egyáltalán nem képes személyek alkotják (URL1), a polgári jogiak mellett büntetőjogi következményeket is kiváltanak.

Ritka kivételként előfordul, hogy állatot szándékosan használnak eszközként – kihasználva a sérülés okozására alkalmas testi jellemzőit – az élet vagy testi épség elleni támadáshoz. A kutyatámadás révén megvalósuló bűncselekmények többségének bűnösségi alakzata azonban – az elkövető által előre látott sérülésveszély következményeinek elmaradásába vetett könnyelmű bizodalom vagy a veszélyhelyzet lehetőségének elhanyagolása miatt – gondatlan, és mint ilyen, fogalmilag kizárt a kísérleti stádiuma. (Balogh, 2014, 68.) A büntetőjogi felelősséget a jogsértő cselekmény nyomán bekövetkezett eredmény, azaz a sérülés és annak súlyossága tekintetében kell vizsgálni (Vaskúti, 2018, 29.).

A kutyatámadások többségében az állatról, az azt vezető, arra felügyelő személyről vagy a tartási helyről rendelkezésre álló információkból azonosítható a támadó egyed vagy csoport. Nehezséget képez, ha ezen előismeretek

hiányában pusztán az eredményből visszakövetkeztetve kell és lehet azonosítani az állatot és a magatartásáért felelős személyt. Néhány évvel ezelőtt, a Bács-Kiskun megyei Kecelen, közterületen, holtan talált férfi rendkívüli halála ügyében a Kiskőrösi Rendőrkapitányság a halál okának és körülményeinek tisztázása érdekében indított közigazgatási hatósági eljárást, amelyet röviddel később – a megyei rendőr-főkapitányság bűnügyi osztálya szoros szakirányítása mellett –, az okozó ebek tulajdonosának felderítése és cselekményének megítélése céljából büntetőeljárásban folytatott.

Az eset azért is bizonyult tanulságosnak, mert a különleges szakértelmet igénylő kérdések megválaszolásához rendkívül ritkán kerül kirendelésre állatgenetikai szakértő és az állati fog- és lábnyomok vizsgálatára nyomszakértő. Az orvosszakértői véleménnyel kiegészült szakértői tevékenység eredményeként tisztázódott a tényállás és a büntetőjogi felelősség kérdése. Külön figyelmet érdemel a cselekmény büntetőjogi értékelése és minősítése, melyekről már a sértett sérüléseinek, illetőleg a halál okának orvosszakértői véleményezése előtt szükséges volt dönteni.

Az eljárás kezdeti szakasza, elsődleges adatok, intézkedések

2016. október 23-án 10.30 órakor, a kisváros lakott területének határán, egy homokút közelében lévő parlagföldön hiányos öltözetű férfi holttestét találta meg egy autós, aki azonnal értesítette a mentőket, rendőröket.

A holttestet a nála lévő iratok alapján és a helyszínre érkező helybéliek révén hamar azonosították a közelben lakó, 47 éves, S. Vincéként. A rendkívüli halál miatt megindított közigazgatási hatósági eljárásban a helyszínen szemlét tartottak a rendőrkapitányság munkatársai.

Ennek keretében rögzítették, hogy a hason fekvő holttest testfelszíne homokkal szennyezett, kezei a feje fölé emelve, csupasz lábai terpeszben voltak. Altestéről két réteg nadrágja a jobb lábfejig le volt húzva. Felsőruházata mellig felcsúszva, nyilvánvalóan vonszolás következményeként. Mindkét lábán számos, felületestől 3 cm mélységig hatoló harapás nyoma látszott. Az orvos a halál idejét az elmúlt éjjelre, 12 órán belül bekövetkezettnek vélelmezte, az okát pedig a kutyatámadás során elszennvedett sérülések és a kutyákkal való küzdelemben szerzett kimerülés miatti kihülésben valószínűsítette.

A holttest ruházatában az okmányai mellett pénzt találtak. Néhány méterrel belül voltak a cipői és eldőlt kerékpárja.

A homokos talajon jól kivehető, 7 méter hosszan kanyargó vonszolásnyom látszott a kerékpártól a holttest felsőtestéig. A kerékpár környezetében az elhaltaknak

tulajdonított cipő járófelületének a nyomával azonosított, eltérő irányú, dinamikus (fordult, csúszott) lábbelinyom-töredékek, e helyütt nagyobb számban állati talp- vagy mancsnyomok, és néhány kaparásos jellegű nyomtöredék képeződött le a laza talajban.

A több kutyától származtatott nyomok a holttest és a homokút közötti többszöri ki-be járásra utaltak. A szűkebb helyszínről kiindulva a bizottság szántóterületen és szőlőültetvényben, kilométerhosszan haladva a Liszt Ferenc utca, Eötvös utca kereszteződéséig követte az errefelé irányuló állati nyomokat (Barta, 2004, 251–252.). Ott a közlekedés egyéb nyomai rájuk rétegződtek.

A szemlén metrikus fényképek készültek a holttest sérüléseiről, a lábbeli- és állati talpnyomokról. Utóbbiak közül többet térfogati megmintázással is rögzítettek (Nagy, 2014, 38.).

A közigazgatási hatósági eljárásban tanúként meghallgatták az elhunyt személy élettársát, aki elmondta, hogy S. Vince gyakran italozott. Az előző napon a déli órákban beszéltek egymással utoljára. A férfi egy munkatársát készült meglátogatni. Az asszony éjjel dolgozott, s reggel nem találta a lakásukon a párját, de nem is kereste, lefeküdt aludni. Egy ismerős értesítette a férfi haláláról, ezután sietett a helyszínre. Az ott talált kerékpár az ő tulajdona.

A helyszíni intézkedések és az elsődleges adatgyűjtés eredményeként megalapozottan feltehető volt, hogy S. Vince sérülései és halála kutyatámadással álltak összefüggésben. A támadó ebek és azok tulajdonosának azonosítása azonban ezen a napon nem történt meg.

A haláleset felfedezésének napján a megyei rendőr-főkapitányság bűnügyi osztálya szakirányító feladatkörében értékelte az addig beszerzett adatokat, és a következő feladatok sürgős végrehajtását határozta meg a helyi rendőri szervnek:

- nyomozást kell elrendelni foglalkozás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetés vétség (alapeset) gyanúja miatt ismeretlen tettes ellen,
- el kell rendelni a holttest igazságügyi boncolását,
- adatgyűjtést, tanúkutatást és kihallgatásokat kell végezni a sértett utolsó óráira, haladási útvonalára vonatkozóan,
- a megállapított útvonal mentén fekvő ingatlanokon tartott vagy arra kóborló ebekről adatokat kell beszerezni,
- az adatgyűjtést ki kell terjeszteni minden olyan személyre (például állatorvos, mezőőr, postás), aki a munkájánál, közfeladatánál fogva értesül vagy tudomással bír a településrészen található nagytestű, agresszív, a tartási helyről esetleg elszabaduló ebekről,
- a sértett ruházatának és kerékpárjának lefoglalása,
- további szakértői tevékenység (Balláné, 2004, 361–362.), így

- genetikai szakértés:
 - állati DNS kutatása, rögzítése a holttesten, a ruházaton, a kerékpáron,
 - humán DNS (vér) kutatása, rögzítése a számításba vehető állatokon,
- orvosszakértés (szőrképlet morfológia):
 - kutyaszőr kutatása, rögzítése a holttesten, a ruházaton és a kerékpáron,
- nyomszakértés:
 - harapás- és karmolásnyomok kutatása, előhívása, rögzítése a holttesten, a ruházaton, a kerékpáron, az okozó eszköz felmerülése esetén összehasonlító vizsgálatok elvégzése,
 - az okozó eszköz (állat) felkutatása esetén harapás- és talpmintavétel a fog- és talpnyomokhoz.

A tett intézkedésekről aktuálisan szóban és rövid határidőre írásban jelentést kért a megyei szakirányító. A Kiskőrösi Rendőrkapitányság a közigazgatási hatósági eljárást végzéssel megszüntette, és azonnal megkezdte a meghatározott feladatok végrehajtását.

Személyi bizonyítékok

Az adatgyűjtés eredményeként azonosítottak egy helyi férfit, L. Zoltánt, aki S. Vince holttestének felfedezésekor éppen a Liszt Ferenc utcai ingatlanáról elkóborolt, három rottweiler fajtájú kutyáját kereste, mi több, kiderült, hogy a szintén a kutyák keresésére riasztott fia volt az az autós, aki a holttestet felfedezte.

A széles körben felkutatott és kihallgatott tanúk vallomásai alapján az alábbiak szerint voltak felvázolhatók S. Vince utolsó óráinak történései és az L. Zoltán kutyái és S. Vince sérülései közötti lehetséges összefüggések.

2016. október 22-én a déli órákban, mielőtt munkába indult, élettársa, a közös lakásukon találkozott utoljára S. Vincével, aki egyedül maradt otthon. 14:30 óra körül L. Tibor gépkocsival kukoricaszárat hozott S. Vincének. Az ismerős nem ivott, de a házigazda kb. 6 cl pálinkát fogyasztott el ekkor, és közölte, hogy egy munkatársához készül látogatóba. Az említett munkatárs, M. Dániel lakására S. Vince 16:00 óra körül érkezett meg egy női kerékpárral. Kb. 20:00 óráig beszélgettek, fröccsöztek, miközben a vendég kb. 5 dl fehérbort fogyasztott el. Nem látszott különösebben ittasnak, amikor kerékpárján hazaindult.

Sz. Tibor évtizedek óta üzemeltette a keceli Vadász Csárdát. Jól ismerte S. Vincét, aki ritkán, évente egy-két alkalommal tért be a csárdába, de október 22-én 21:00 óra körül megjelent ott. Kólával megivott 3 dl bort és evett két hot dogot. Senkivel nem állt szóba. Nem tűnt ittasnak akkor sem, amikor kb. 22:00

óra tájban a kerékpárjára ülve távozott. Ruházata ép és rendezett volt, abban az összeállításban, amelyet másnap a helyszínen találtak.

A felkutatott tanúk közül halála előtt utolsóként egy tizenhat éves szomszéd leány találkozott S. Vincével. A vele távoli rokonságban álló férfi október 22-én, 22:13 óra után néhány perccel, az utcájukban szembe jött vele. Imbolygó járása és a lehelete alapján ittas volt. Köszöntek egymásnak, miközben S. Vince megállás nélkül tolt a kerékpárját a lakása irányába. A további útszakasz mentén fedezték fel másnap a holttestet.

L. Zoltán gazdálkodó a feleségével és két felnőtt gyermekével élt a település szélén lévő családi házában. Nagy kiterjedésű bekerített ingatlanán értékes gépeket tárolt. A terület őrzésére rottweiler kutyákat tartott, melyek a kerítésen belül szabadon mozogtak. Rocky, a kan és Lili, a szuka, egyaránt háromévesek és negyven kilogramm testsúlyúak voltak. Szuka kölykük kilenc hónapos, kisebb testmértetű. További négy kölykük nyolchetesek. Az ebek orvosi felügyelet alatt álltak.

A házigazda október 22-én 22:00 óra körüli időben megetette a kutyákat, majd a családjával nyugovóra tért.

Másnap, 8:15 órakor az utcáról autókürtölésre lett figyelmes. Egy közelben lakó autós, Gy. Miklós kiabált be hozzá, hogy az egyik kutyája felügyelet nélkül az utcán bóklászik. L. Zoltán Rockyt a zárt kapun kívül, az utcán találta, de Lili és a kölyök ismeretlen helyen voltak. Ellenőrizte az ingatlan kerítését és ekkor észlelte, hogy a hátsó udvaron egy helyen 30x30 centiméteres méretben a drótháló alul fel volt hajtva.

Gépkocsival a kutyáinak keresésére indult, és előzőleg erre kérte fiát is, aki külön kocsival kezdte meg a kutatást. L. Zoltán felkereste a település ebrendészt, B. Istvánt. Tudatta vele a kutyák hiányát, megadta telefonos elérhetőségét. Elgurult a holttest felfedezésének helyére, ahová akkor még nem értek ki a mentők, rendőrök. Itt találkozott a fiával, s értesült a halálesetről. Innen továbbment, majd a lakásához érve ott találta a két hiányzó kutyáját. Szőrükbe bogáncsok voltak ragadva, amiből arra következtetett, hogy az állatok csavarogni voltak. A megrongált kerítésrész kijavításáról azonnal gondoskodott.

L. Zoltán elmondta továbbá, hogy hónapokkal korábban a három felnőtt kutya a kerítés más szakaszán felnyomott drót alatt átszökött a szomszéd telkére, ahol több baromfit elpusztítottak.

A szomszéd, V. József vallomásában elmondta, hogy L. Zoltán kutyái nemcsak egy alkalommal nyomták fel a határoló drótkerítést és okoztak kárt a baromfikban, hanem később ismét behatoltak és a macskáját is megfojtották (URL2).

Szemlék, lefoglalások

2016. október 24-én a helyi halottasházban szemle alá vonták S. Vince holttestét. Tétélesen lefoglalták a ruházatát. Steril mintavételi pálcákon törletekkel mintákat (Bozó, 2014, 74–75.), fóliákon letapogatással mikroanyag maradványokat rögzítettek a sebek környezetéről.

Még ezen a napon S. Vince lakásán, az élettársától – esetleges nyom- és anyagmaradvány-kutatás céljából – lefoglalták a férfi által, a halála előtt használt kerékpárt.

Annak ismeretében, hogy L. Zoltán kutyái ugyanabban az időszakban kóborolhattak el, mint amikor S. Vince kapatosan hazafelé tartott, a rendőrkapitányság – a kísérő okmányokkal együtt – a három állatot a tulajdonostól lefoglalta és az ebrendészeti telepen helyezte el.

Másnap, a kórház kórbonctanán ismételt szemlét tartottak (Katonáné, 1996, 108–110.), melyen a halott testfelszínéről történt további mintavételek mellett metrikus fényképeken rögzítették az állati fognyomoknak tűnő elváltozásokat, melyek közül hármat térfogati nyomként szilikonnal is megmintáztak (Nagy, 2014, 42–43.).

A szemlék sorát ezen a napon az L. Zoltántól lefoglalt kutyák megtekintésével folytatták a keceli ebrendészeti telepen.

A maga nemében különleges összetételű szemlebizottságban a nyomozó hatóság részéről négy nyomozó, két bűnügyi technikus, szakértelmük és érintettségük folytán pedig a nyomszakértő, az állatorvos, a fogműves és a szakasszisztense, az ebrendész, a polgármesteri hivatal képviselője, valamint az állatok tulajdonosa vett részt (Katonáné, 1996, 124.).

A három kutyát egyenként vonták szemle alá. Az előkészítés során az állatorvos altatószert injektált az egyedekbe, majd alélt testüket egy vizsgálóasztalra helyezték. A Rocky és Lili nevű ebek azonosítása a bőrük alá ültetett transzponder révén történt. Ennek hiányában, a kölyküket leírással különböztették meg, és azonosításához a daktiloszkópiában alkalmazott megfestéssel orrnyomatot, orrtükröt rögzítettek.

Előbb a bűnügyi technikus vett szájnyalkahártya-törleteket, majd a fogműves műveletsora következett (Balláné, 2004, 353.). Az általa, erre a célra és az állati testrészek – sőt a rottweiler fajtára külön jellemző (URL3) –, sajátosságainak megfelelően kialakított mintavételi kelyheket helyeztek az ebek alsó és felső fogsoraira, melyekben hőre szilárduló alginátban¹ képeződtek le a fogazatok mintázatai (Luczai et.al., 1999, 129.).

¹ Viszkózus, gumyszerű anyag, melyet egyebek közt a fogászatban lenyomatvételre alkalmaznak.

Ezt követően, a még mindig altatásban lévő állatok négy talpának benyomatait mintázták meg speciális nyomrögzítő anyagban, úgynevezett oázisban², illetve biztosították metrikusan fényképezve.

Végül minden kutyáról kitépéssel szőrzetmintát rögzítettek a fej, a hát és a has tájékáról, illetve az elkülönítetten tartott ebek kenneljeiből ürülékmintákat vettek.

Az egyes ebekről készült fényképeket, testrészeik megmintázását, szőrzetük mintáit, a DNS-üket hordozó mintavevő eszközöket nyomon követhetően, azonosításra alkalmas számozással látták el. Jegyzőkönyvi leírásuk mellett a bűn-jelek csomagolása is hitelesítetten történt.

L. Zoltán ingatlanának udvarát október 26-án vonta szemle alá a rendőrkapitányság, annak megállapítása céljából, hogy található-e az ingatlan határain olyan részek, amelyek a tulajdonos kutyáinak kiszökése helyeként azonosíthatók. Két helyet találtak, amelyen a drótháló utólagos javítása látszott. Az egyik az utcát, a másik a V. József telkét határoló kerítésszakaszon.

A szemléken és lefoglalásokon rögzített bűnjelek megteremtették annak lehetőségét, hogy a rendőrkapitányság a bizonyítás érdekében fog- és lábnyomataik, valamint DNS-mintájuk alapján egyedileg is azonosíthassa az S. Vince testén sérüléseket okozó kutyákat.

Szakvélemények

Nyomszakértés

A Nemzeti Szakértői és Kutató Központ által kirendelt és a szemlén is részt vett nyomszakértő számára digitális adathordozón átadták a szemléken készült fényképeket, a lefoglalt kutyák alsó és felső fogsorainak mintáit, a holttestről rögzített harapásnyomok térfogati megmintázásait, a kutyák valamennyi lábáról készült mintákat és a helyszínen gipsszel megmintázott állati lábnyomokat.

A nyomszakértőtől az alábbi kérdésekre kértek választ:

- Az S. Vince holttestén található harapási nyomok származhatnak-e a lefoglalt kutyák fogaitól?
- A helyszíni szemle során rögzített állati lábnyomok származhatnak-e a lefoglalt kutyák lábaitól?
- A holttest ruházatán és a közelében talált kerékpáron fellelhetők-e a lefoglalt kutyáktól származó nyomok?

2 A virágkötészetben használatos tűzőhab, melyet a legnagyobb gyártó cég neve alapján általánosan így neveznek. Szárazon alkalmazva – méret- és formatarthatósága miatt – kiváló térfogati mintarögzítő eszköz.

A nyomszakértő a sértett testéről lefényképezett tizenegy darab, harapástól származtatott nyom közül nyolcat méret- és formabeli csoportmeghatározásra, kizárásra alkalmasnak minősített, és a szemfogak közötti távolság alapján megállapította, hogy azok háromféle állati fogsortól jöhettek létre.

A három kutya alsó és felső fogsorai belső és külső szemfogainak egymáshoz viszonyított távolságát összehasonlítva a fényképekről osztályozott harapásnyomokkal megállapította, hogy a Rocky nevű kutya esetében öt nyomtöredék, a Lili nevű kutya esetében kettő nyomtöredék, a név nélküli kutya esetében szintén két nyomtöredék mutat alak- és méretbeli hasonlóságot az egyes kutyák alginátban rögzített foglenyomataival, ezáltal azok származhatnak a megjelölt egyedektől.

A helyszínen, a talajon leképeződött, állati lábnyomoknak tetsző térfogati nyomok közül fényképekről tízet – ezek közül gipszben megmintázottan kettőt is – méret- és formabeli csoportmeghatározásra, kizárásra alkalmasnak vélemé-nyezett a szakértő, mely nyomtöredékeket három állat hozhatta létre.

A három vizsgált kutya négy-négy lábának gipsszel megmintázott lenyomatairól a szakértő szélesség és hosszúság méreteket vett fel, melyeket táblázatban rögzített. Megállapította, hogy a Rocky és a Lili nevű kutyák lábnyomatainak méretei és alakjai nagymértékben hasonlóak és csak igen kismértékben térnek el egymástól. A név nélküli kutya lábnyommintái méretben nagyobb mértékben térnek el a másik két kutya lábnyommintáitól, de alakbeli hasonlóságuk nagymértékű, tekintettel arra is, hogy azonos kutyafajta-*hoz tartoznak.*

A helyszíni szemle során fényképen rögzített és gipszben megmintázott állati lábnyomok a rajtuk látható alak-, forma- és méretbeli hasonlóság miatt származhatnak a lefoglalt kutyák lábaitól. A lefoglalt kutyák lábnyomainak kizárására azonban nincs lehetőség (Katonáné, 1996, 128.).

A sértett hat tételből álló ruházatát előbb az állatgenetikai szakértő vette vizsgálat alá. Ezt követően került a nyomszakértőhöz, aki megállapította, hogy a zoknin öt, a farmernadrágon öt, a farmernadrág darabon két darab tépéses, szakadásos anyagfolytonosság megszakadást fedezett fel. Ezek az elváltozások nem rendelkeznek olyan sajátosságokkal, amelyek alapján az azokat létrehozó eszköz azonosítása megkísérelhető lenne. Ugyanakkor nem zárható ki, hogy az anyagfolytonosság megszakadásokat a lefoglalt kutyák fogazata okozta, és azok származhatnak azonos eszköztől is.

(Állat)genetikai szakértés

A genetikai szakértő igénybevétele – költséghatékonysági szempontból – szoros egyeztetés és szakmai irányítás mellett, szakaszoltan történt.

Előbb a rendőrkapitányság átadta a szakértő számára a holttest ruházatát, a halottszemlén a sértett testéről, valamint a harapásnyomok környezetéből rögzített törleteket, mikronyomrögzítő fóliákat azzal a kérdéssel, hogy az átadott bűnjeltárgyakon található-e kutyáktól származó, azonosításra alkalmas biológiai anyagmaradványok.

A szakértő a vizsgálatra bocsátott tizennyolc darab bűnjeltárgyról huszonegy darab mintát (szórképleteket, kivágás- és törletmintákat) rögzített, melyekről azt véleményezte, hogy azokból a kutya-egyedazonosításra irányuló DNS-vizsgálatok megkísérelhetők.

A szakirányítás javaslata és engedélye alapján a ruházatból, a vélelmezett kutyaharapások következtében keletkezett anyagfolytonosság megszakítások mentén kivágással biztosított nyolc minta vizsgálatára rendelték ki a szakértőt.

A nyolc mintából a szakértő kettőben egymással megegyező, kutyaeredetű DNS-profilokat, egy mintából kutyaeredetű, részleges DNS-profilot mutatott ki, amely nem egyezik meg az előzőkből kimutatott DNS-profillal. Mindhárom mintából kimutatott DNS-profilok összehasonlító genetikai vizsgálata elvégezhető, a szóba jövő kutyaegyedek DNS-mintáinak birtokában.

Az S. Vince halálának okát megállapító orvosszakértői vélemény időközben történt beérkezése folytán a rendőrkapitányság – a fenti megállapítások véleménybe foglalása mellett – tevékenységének megszakítását kérte a szakértőtől, ezért az L. Zoltán lefoglalt kutyáiról vett DNS-mintákat sem vizsgálta a szakértő.

Az állatgenetikai szakértést kevés mintaszámmal és korlátozott mértékben vette igénybe a kirendelő hatóság. Ennek ellenére megállapítást nyert, hogy a sértett ruházatának vélelmezett kutyaharapásoktól megsérült részeiről kimutathatók voltak két kutyaegyedtől származó, összehasonlító vizsgálatra alkalmas DNS-profilok (Pádár, 2006, 92.).

Orvosszakértés

S. Vince holttestének hatósági boncolását a Nemzeti Szakértői és Kutató Központ Kecskeméti Intézetének két orvosszakértője hajtotta végre.

A boncolás során – döntően az alsó végtagokon – mintegy százötven darab, kisebb-nagyobb bőrszövet, bőr alatti kötőszövet, izomrészlet anyagihiányos területet észleltek. Ezek közül a félkörívben elhelyezkedő, a bőr zúzódásos, illetve áthatoló sérülései keletkezhetnek kutyaharapásoktól.

Az anyagihiányos területekről vett minták kórszövetteni vizsgálata csak részben igazolta a bőr és a bőr alatti kötőszövet bevezését. Ennek megfelelően a sérülések egy része még élő állapotban jött létre, döntő többségük azonban a halál után.

Az élőben keletkezett sérülések büntetőjogi értelmezése szerinti gyógytartama nyolc napon belüli. Nevezett olyan betegségben nem szenvedett, mely a halál bekövetkezését elősegíthette vagy gyorsíthatta.

S. Vince vérében az alkoholkoncentráció mértéke 2,93 ezrelék volt, amely a halál idején fennálló súlyos fokú alkoholos befolyásoltságnak felelt meg.

S. Vince halálát súlyos fokú alkoholos befolyásoltság, kihülés okozta.

A kutyaharapások döntő többsége felületes. A kiharapott sérülésekből érdemi vérvesztés nem következett be. A kutyaharapások és a halál közötti összefüggés nem állapítható meg. Nevezett halála már a kutyatámadás kezdetekor bekövetkezett, tehát halála nem sérüléssel eredetű.

A szakértők kifejtették, hogy a súlyos fokú alkoholos befolyásoltság nem eredményezett feltétlenül halált, de a mozgáskoordináció összeomlása miatt önmentésre képtelen állapot során következett be a halálos okfolyamat, a kihülés.

A szakértők megjegyezték továbbá, hogy a kihülésnek nincs klasszikus bonctani vagy kórszövettani jele (Sótonyi, 2011, 236–237.). A laboratóriumi vizsgálattal igazolt súlyos fokú alkoholos befolyásoltság mintegy alkoholmérgezés-ként is megjelölhető lett volna a halál okaként.

Az eljárás befejezése

A nyomozást felügyelő járási ügyészség időközben észrevételezte, hogy a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján nem foglalkozás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetés vétsége, hanem gondatlanságból elkövetett súlyos testi sértés gyanúja merült fel. Álláspontjához a Kúriának, egy hasonló tényállásban hozott végzését mellékelte.

A végleges orvosszakértői vélemény megérkezését követően a cselekmény büntetőjogi minősítése kérdésében világossá vált, hogy a felderített tényállás szerinti cselekmény nem minősül bűncselekménynek, hiszen S. Vince halála előtt nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett el a kutyák harapásai során. Kihülés eredményezte halála és a kutyatámadás között nem állapítható meg összefüggés. A testen lévő további sérülések holt állapotban keletkeztek.

Tekintettel arra, hogy a sérülések eredménye alapján a könnyű testi sértés vétsége gyanúja merül fel, ugyanakkor e bűncselekménynek nincs gondatlan alakzata (Balogh, 2014, 65; Vaskúti, 2018), ezért a cselekmény nem bűncselekmény ok miatt a nyomozás megszüntetéséről kellett dönten.

A Kiskőrösi Rendőrkapitányság a területileg illetékes szakhatóságnál kezdeményezte L. Zoltán lefoglalt kutyáinak veszélyes ebbé nyilvánítását (Jámbor, 2013, 138.; URL4). A hatóság szakvéleményt kért a két idősebb állat (időközben

a név nélküli egyed betegség miatt elhullott) minősítésére. A szakvélemény összességében a két kutyát nem minősítette veszélyesnek, de mindkét eb esetében megállapította, hogy az emberekhez és a fajtársaikhoz való szocializációjuk hiányzott. A Lili nevű szuka minősítése a veszélyt jelentő kategória határán volt. Nem jelent veszélyt minősítése kizárólag ivartalanítása, azt követően a félelmi agresszió ellen kondicionálása, tréningje, terápiája és biztonságos, zárt életteremben való tartása esetén lett volna megvalósítható.

A döntés meghozatalában figyelembe vették azt a körülményt is, hogy a kutyák falkában támadtak emberre és okoztak sérülést, ezért a minősítést, minkét kutyára vonatkoztatták.

Mivel a tulajdonos az ebek tartásáról lemondott, és a fajtamentő egyesület sem tudta azokat fogadni, a szakhatóság a két kutyát veszélyes ebbé nyilvánította, és elrendelte az életük kioltását.

Összegzés

A halállal végződő keceli kutyatámadás ügyében számos nyomozási tapasztalattal gazdagodtunk.

S. Vince rendkívüli halála miatt indított – a bűncselekmény gyanújának megállapítását vagy kizárását célzó – közigazgatási hatósági eljárás kereteit rövid idő alatt túlfeszítették azok a kérdések, amelyeket megnyugtatóan csak büntetőeljárásban lehetett megválaszolni. A helyi rendőri szerv elsődleges intézkedései nem nyújtottak garanciát arra, hogy az időmúlás mellett feltárható lesz a sértett és a támadó állatok találkozásának előzményei, egyáltalán azonosíthatók lesznek-e a kutyák.

E helyzet elkerülése érdekében a szakirányítás határozott és feszes tempójú feladattervet adott a rendőrkapitányságnak, melyet a rendőri szerv fegyelmezett szakmaisággal hajtott végre. Nagyarányú tanúkutatás és a tárgyi bizonyítási eszközök széleskörű beszerzése révén megállapíthatóvá vált a cselekmény előzménye, lefolyása, utótörténete.

A büntetőjogi minősítés problémája az analógiák ritkaságának tudható be, de semmiféle hátrányt nem okozott sem a felderítésre, sem a bizonyításra, sem valamely személy jogaira nézve.

Külön kiemelendő a rendkívül összetett nyomszakértői tevékenység, amely a kirendelő és a szakértő szoros információcseréjén, a bizonyítandó tények közös értelmezésén alapult. Az állati harapás- és lábnyomok szakszerű felkutatása és rögzítése lehetővé tette a lehetséges nyomképzőkről történő mintavételeket követően az eredményes azonosításokat. A nyomatrögzítések unikális eljárásokat

és az érintett szakemberek nagyfokú összeműködését kívánták. Megismerhetjük, hogy a harapásnyomok nagyobb arányban és pontossággal azonosíthatók, mint a lábnyomok, ugyanakkor a ruházat sérülései és az okozó eszköz kapcsolata csak valószínűséggel véleményezhető.

Szintén különlegességet hordozott az állatgenetikai szakértői vizsgálat, hiszen képet alkothattunk arról, hogy a holttesttel kapcsolatos többféle hordozóanyag vagy felület közül melyek a leginkább alkalmasak az állati DNS eredményes kimutatására, azonosítására.

Döntően a szakértői tevékenység alapján sikerült azonosítani azt, az L. Zoltán ingatlanáról kiszabadult három nagytestű kutyát, amelyek megtámadták az ittas állapotban a kerékpárját hazafelé toló S. Vincét. Bár nem volt bizonyítható, hogy a sértett halálát eredményező szívmegeállás mi okból (kihülés, alkoholos terhelés, ijedtség) következett be, az eljárást kriminalisztikai szempontból teljesnek értékeltük.

Felhasznált irodalom

- Balláné Füsztér E. (2004): *Nyomtan (traszológia)*. In: Bócz E. (szerk.): *Kriminalisztika 1*. Budapest: BM Duna Palota Kiadó, 333–376.
- Balogh Á. (2014): *Az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények*. In: Tóth M. – Nagy Z. (szerk.): *Magyar büntetőjog. Különös rész*. Budapest: Osiris Kiadó, 41–77.
- Barta E. (2004): *Ajánlások néhány nyomfajta, tárgy és anyagmaradvány felkutatásához*. In: Bócz E. (szerk.): *Kriminalisztika 1*. Budapest: BM Duna Palota Kiadó, 250–257.
- Bíró A. – De Prott Gy. (1997): *Kutyakiképzők kézikönyve. Szoktatás-nevelés-kiképzés*. Budapest: Mezőgazda Kiadó
- Bozó Cs. (2014): *Biológiai eredetű anyagmaradványok*. In: Gárdonyi G. (szerk.): *Módszertani útmutató 1. Bűnügyi technikusok részére*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, 62–88.
- Csányi V. (2012): *A kutyák szőrös gyerekek*. Budapest: Libri Kiadó.
- Janza F. (1998): *A kutya viselkedése*. In: Zöldág L. (szerk.): *A kutya tenyésztése és egészségvédelme*. Budapest: Mezőgazda Kiadó, 92–108.
- Jámbor A. (2013): *A veszélyes eb fogalmának változásai (a magyar jogban)*. In: Stipta I. (szerk.): *Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium, Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai*. 12. Miskolc: Gazdász Elasztik Kft., 138–155.
- Katona G. (1996): *Nyomtan*. In: Illár S. (szerk.): *Krimináltechnika*. Budapest: Rejtjel Kiadó, 75–158.
- Luczai-Pénzes A. – Döry L. – Tódor L. (1999): *Krimináltechnikai oktatási segédlet*. Budapest
- Nagy T. (2014): *Személyek és tárgyak nyomai*. In: Gárdonyi G. (szerk.): *Módszertani útmutató*

1. Bűnügyi technikusok részére. Budapest: Nemzeti Közszerológai Egyetem Rendészettudományi Kar, 34–49.
- Pádár Zs. (2006): *Kutya eredetű anyagmaradványok igazságügyi genetikai vizsgálata*. PhD értekezés. Budapest: SZIE, Állatorvostudományi Doktori Iskola
- Sótonyi P. (2011): *Hőártalmak és hidegártalmak*. In: Sótonyi P. (szerk.): *Igazságügyi orvostan*. Budapest: Semmelweis Kiadó, 227–238.
- Vaskuti A. (2018): *Az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények*. In: Filó M. – Nemes A. (szerk.): *Büntetőjog. Különös rész*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 15–38.

A cikkben szereplő online hivatkozások

- URL1: A Kúria tájékoztatója az Emberi Jogok Európai Bírósága Georgeta Stoicescu és Georgel Stoicescu Románia elleni ügyéről (9.718/03.) <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/georgeta-stoicescu-es-georgel-stoicescu-romania-elleni-ugye-971803>
- URL2: A Kúria tájékoztatója a Bhar.I.384/2014. számú ügyhöz. <https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/tajekoztato-bhari3842014-szamu-ugyhoz>
- URL3: Hírös Magyar Rottweiler Egyesület. <http://www.rotweiler-hungary.hu/hu/a-rottweiler/anatomia/tanulmanyabrak/>
- URL4: Kutyakötelesség - NÉBIH. Útmutató a felelős kutyatartás jogszabályi előírásaihoz. https://portal.nebih.gov.hu/documents/10182/1055767/kutyatartasi_kezikonyv_2018_2kiad_ON.pdf/6139612a-1f45-305d-93f5-9e103cc3a970

Felhasznált jogszabályok

1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről
1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
- 282/2007. (X. 26.) Korm. rendelet a szakterületek ágazati követelményeikért felelős szervek kijelöléséről, valamint a meghatározott szakkérdésekben kizárólagosan eljáró és egyes szakterületeken szakvéleményt adó szervekről
- 351/2013. (X. 4.) Korm. rendelet a halottvizsgálatról és a halottakkal kapcsolatos eljárásról
- 51/2007. (OT 31.) ORFK utasítás a Rendőrség bűnügyi tevékenységének szakmai irányításáról
- 24/2014. (VII. 11.) ORFK utasítás a rendkívüli halál esetén követendő rendőri eljárásról

Dulai Péter

A médiaerőszak által belobbantott tűz – egy szexuális indítékból elkövetett sorozatgyilkosság kriminálpszichológiai szemszögből

**Fire blazed up by violence in media – a serial killing with sexual
emotion from the perspective of criminal psychology**

Absztrakt

A sorozatgyilkosságok rendkívül ritkák, viszont annál nagyobb figyelmet kapnak. Különösen igaz ez a szexuális jellegű esetekre. Magyarországon kis számban fordulnak és fordultak elő ezek a sorozat-bűncselekmények, ezért a figyelem még a szokásosnál is nagyobb. Esettanulmányunk alanya a tiszaföldvári Kovács Péter, aki az egyik legsúlyosabb, bizonyíthatóan szexuális indítékból gyilkoló elkövető volt az 1950–1960-as években, s a martfői rém néven híresült el. A szocializmus korában magát a sorozatgyilkosság fogalmát sem ismerték, de az ideológiai keretek is szűkek voltak ahhoz, hogy egy bizonyos elkövetőhöz több bűncselekményt is kapcsoljanak. A martfői rém által elkövetett bűntetteket végül részletesen felderítették. Vallomásai és a bizonyítékok alapján pontosan tudjuk bűncselekményeinek körülményeit, az elkövetés módszereit. Gyermekkori sérüléseivel, traumáival, erőszakos jellegű film- és könyvélményeivel eddig azonban nem foglalkozott a szakirodalom. Kovács Péter életpályáját nézve nyomon követhető, hogyan alakította egy súlyos gyermekkori trauma a nőkhöz való viszonyát, valamint azt, hogy agressziója és erőszakos viselkedése bizonyos filmek és könyvek hatására öltött testet. A 21. században, ötven-hatvan évvel az események után különösen érdekes megvizsgálni, milyen jelenetek erősítették fel az elkövetőben azt a számára ellenállhatatlan érzést, hogy erőszakos bűncselekményeket kelljen elkövetnie a nőkkel szemben.

Kulcsszavak: sorozatgyilkosságok, médiaerőszak, kriminálpszichológia, martfői rém

Abstract

Serial killings are extremely rare, but on the contrary they are attracting great attention. It is especially true for cases with sexual background. In Hungary are these serial crimes very seldom, therefore they draw even more attention than usual. Subject of our case study is Péter Kovács from Tiszaföldvár, who was one of the gravest killing perpetrators with certifiable sexual background in the 1950s, 1960s, and who became famous under the name the “monster of Martfű”. In the socialist era was earlier even the term „serial killing” unknown, and the ideological framework was too tight to connect several crime cases with a certain perpetrator. The criminal cases committed by the „monster of Martfű” were finally solved in detail. Based on his confession and on the evidences are the circumstances of the crimes and the methods of perpetration exactly known. Violations and traumas in his childhood, his experiences with violent films and books have not been proved in the professional literature yet. Examining the course of life of Péter Kovács is traceable how a grave trauma of his childhood formed his relation to women, and how his aggression and violent behaviour was personified under the influence of certain films and books. In the 21st century, fifty-sixty years after the occurrences is it particularly interesting to proof what kind of scenes strengthened in the perpetrator the for him irresistible feeling that he must commit violent crimes against women.

Keywords: serial killing, violence in media, criminal psychology, monster of Martfű

Bevezetés

A sorozatgyilkosságok elkövetőinek nagy részénél szexuális motiváció áll a hátterben (Geberth, 1996). A szexuális sorozatgyilkosokról sok mindent tudunk, de a kép nem teljes. Jelen tanulmányban egy olyan, Magyarországon történt esetet vizsgáltunk meg, amely rávilágít az elkövető motivációira. Gyermekkori traumák, szexuális zaklatás következtében kialakult felnőttkori szexuális zavarok, nőgyűlölet, ezek mind-mind fontos szerepet játszhatnak az ilyen motivációjú elkövetőknél. Az ismert okok mellett vajon milyen befolyása van, vagy van-e egyáltalán jelentősége a média erőszakos oldalának a szexuális sorozatgyilkosokkal kapcsolatban? Ezt a kérdést azért fontos kiemelni, mert a több emberen elkövetett emberölés miatt halálbüntetésre ítélt Kovács Péter vallomása alapján úgy tűnik, hogy esetében a médiaerőszak igen jelentős szerepet játszott abban, hogy erőszakos bűncselekményeket kövessen el. A képernyőn át adagolt erőszak az 1950–1960-as évek Magyarországon természetesen egészen más

jellegű volt, mint napjainkban, de ilyen jellegű jelenetekkel a televízióban és mozifilmeken keresztül a kor embere is találkozhatott.

A Jász-Nagykun-Szolnok megyében történt sorozatgyilkosság kapcsán eddig nem tanulmányozott, de rendkívül fontos körülmény azért teszi egyedivé Kovács Péter – egyébként a szexuális jellegű sorozatgyilkosságokat vizsgálva tipikusnak mondható – erőszakos bűncselekményeit, mert eddig nem sikerült közvetlen összefüggést kimutatni a médiaerőszak és a szexuális sorozatgyilkosságok között. Megbízható, vagy a többség által elfogadott döntés még nem született a kérdésben (Haller, 2009). Jelen tanulmányban ezt a lehetséges kapcsolatot vizsgáljuk meg egy konkrét eseten keresztül. Mint az látható lesz, ennek az igen súlyos bűncselekmény-sorozatnak van egy olyan aspektusa, amely rendkívül fontos, de más még nem mutatott rá.

A Magyarországon martfői rémként elhíresült sorozatgyilkos történetét számos könyvben és egy filmben is feldolgozták (A martfői rém, 2016). A tettes elfogása és büntetőpere után a Belügyi Szemlében is elemezték a nyomozások során elkövetett súlyos hibákat (Garamvölgyi–Darvas, 1968; Szabó, 1968). Gyermekkorával, erőszakos jellegű film- és irodalmi élményeivel kapcsolatban magának az elkövetőnek a 160 oldalas vallomása a leghitelesebb forrás. Az esettanulmány elkészítéséhez ezért a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltárban fellelhető, Kovács Péter bűnügye című aktát használtuk fel. Az elkövető motivációinak megismerésében nagy segítséget nyújtott a Barna Bálint nyugalmazott nyomozóügyésszel folytatott személyes beszélgetések sora. Ő volt Kovács Péter egyik kihallgatója, és óriási szerepe volt abban, hogy a férfit meg tudták gyanúsítani utolsó emberölésével, majd visszafelé haladva a korábbi bűnesetekkel is.

Az esetek

1957 és 1967 között négy női holttestet találtak a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Tiszaföldvár pár kilométeres vonzáskörzetében. Az első esettel kapcsolatban emberölésért jogerősen életfogytiglanra ítélték Kirják János tiszaföldvári lakost, a további két esetben öngyilkosságot állapítottak meg, a legutolsóban pedig emberölés miatt kezdték meg a nyomozást.

A nyomozás menete

A négy nő halála között a hatóságok nem találtak összefüggést, a hasonló körülmények először Barna Bálint nyomozó ügyésznek tűntek fel. Másfél hónappal az utolsó haláleset után őrizetbe vették Kovács Péter 34 éves tiszaföldvári

gépkocsivezetőt. Perdöntő bizonyítékok vele szemben csak az utolsó bűncselekmény vonatkozásában voltak, ám kihallgatása során végül mind a négy nő megölését beismerte. Kovács Péter – aki három áldozatához hasonlóan ekkor a martfői Tisza Cipőgyárban dolgozott – vallomásának köszönhetően kegyelmet kapott az 1957-es emberölésért elítélt Kirják János, aki ekkor már több mint tíz éve ült ártatlanul börtönben. Kovács Péter a négy emberölés mellett két támadást is beismert. Egy 1955-ben, Szolnokon megölt 19 éves nő halálával is kapcsolatba hozták, de beismerés hiányában ezzel végül nem vádolták meg. Utóbbi ügyben is született egyébként jogerős ítélet: a szolnoki ifj. Bulyáki Istvánt közvetett bizonyítékok alapján (Bodor, 1955) ítélték életfogytiglani szabadságvesztésre, amelyet később tizenöt évre módosítottak.

A büntettek

1957. július 22-én este Kovács Péter a tiszaföldvári moziból a martfői cipőgyár közelébe, egy kisvasút sínjeihez kerékpározott és ott várakozott. 22 óra után 10-15 perccel látta meg a gyárból az esti műszak után hazafelé, Tiszaföldvára gyalogló, számára ismeretlen 23 éves Szegedi Margitot. Kovács felvett a földről egy, a sínek mellett heverő vasdarabot, amikor pedig a nő elment mellette, felült a kerékpárjára, és néhány száz méteren át követte. Ezután megelőzte, leugrott a bicikliről és szemből a fejére sújtott a vassal. Szegedi Margit az ütés következtében összeesett, ekkor Kovács az út menti kukoricásba vonszolta, fojtogatni kezdte, ruháit letépte, majd a részben lemeztelenített test látványának hatására onanizálni kezdett. Később a megfojtott nő holttestét a közeli vizes árokba dobta, letépett ruháit pedig a testre hajította. A vasdarabot eldobta, és hazatért tiszaföldvári lakására. Áldozata nevét másnap reggel tudta meg.

1962. március 5-én este ismét a tiszaföldvári moziba indult, de útközben találkozott az általa ismert, 20 éves Sipos Ilonával. A cipőgyárban dolgozó nő megkérte Kovácsot, hogy vigye el motorkerékpárjával a szomszédos Martfűre. Mindketten benne voltak a szexuális együtt létben, ezért egy mezőgazdasági földterületre mentek. Kovács Péter képtelen volt a közösülésre, de a meztelen test látványának hatására elkezdte letépni a nő ruháját, melltartóját áldozata szájába tömte és megfojtotta. Az elernyedtestről végül minden ruhát letépett, majd önkielégítést végzett. Ezután követ kötött áldozata nyakába, s a közeli Tiszába dobta a testet. A szakértői vélemények szerint a nő halálát nem fojtogatás, hanem vízbe fulladás okozta, vagyis még élt, amikor a folyóba került. Kovács a letépett ruhákat is a vízbe hajította, majd hazatért.

1963. november 13-án az esti órákban az akkor már nős, saját házzal rendelkező Kovács, otthon magához vett egy kalapácsot, amelyet az építkezéshez

használt, és motorral a közeli vasútállomásra hajtott, ahol a sorompón túl megállt és várta a Martfű felől érkező szerelvényt. A 33 éves Szabó Istvánné a cipőgyárból érkezett haza a vonattal. Kovács látta, hogy a nő az ő rejtkehelye felé tart, megvárta, amíg elhalad mellette, majd leütötte az otthonról hozott kalapáccsal. Szabóné azonnal eszméletét veszítette, Kovács megtépte a földön fekvő áldozata ruháját, majd a részben lemeztelenített nő mellett onanizált, de megzavarhatták. Ezután hazatért a motorkerékpárjával. Áldozata később magához tért, ám nem tudta megnevezni támadóját.

1964. március 21-én este Kovács ismét a lakásáról indult el egy kőműveskalapáccsal, de ebben az esetben már abban az utcában végrehajtotta a támadást, amelyben lakott. Követni kezdte a járdán egyedül haladó 42 éves Sinka Józsefnét. A nő észlelte, hogy valaki halad mögötte, s egy másik járókelő is megjelent, de Kovács kivárta a megfelelő pillanatot. Hátról sújtott le a kalapáccsal, ám áldozata arrébb lépett, s így el tudott menekülni. Kovács ezután kerülő úton tért haza.

1965. március 20-án este Kovács egy tiszaföldvári kútnál mosta szolgálati tehergépkocsiját, amikor találkozott az általa csak látásból ismert 14 éves Mészáros Évával, aki megkérte őt, hogy vigye el a tanásházáig. Kovács beültette maga mellé a lányt, de nem a megbeszélthelyen, hanem a települést elhagyva megállt. Rögtön utasához fordult, tépni kezdte a sikoltozó lány ruháit, végül megfojtotta. Ezután teljesen lemeztelenítette a testet és önkielégítést végzett felette. A holttestet továbbvitte a kocsijával, majd a letépett ruhákkal és a lány kerékpárjával együtt a Tiszába dobta.

1967. június 18-án este Kovács a tehergépkocsijával a martfűi cipőgyár előtti vasútállomáson várakozott. Az esti műszak befejeztével ekkor jelent meg a 38 éves Szekeres Károlyné, akivel előző este beszéltek meg, hogy Kovács várni fog rá a cipőgyár egyik kijárata előtt. A nő beült mellé a tehergépkocsiba, elindultak, majd Kovács egy dűlőúton leállította a járművet, tépni kezdte áldozata ruháit, és megfojtotta. Ezután egy késsel a nő felsőtestét a mell részénél megcsönkította, majd a szeméremrész fölött is vágást ejtett. A csönkítés közben onanizált. A holttestet és annak darabjait az öcsödi hídról a Körös folyóba dobta, az áldozat ruháit és táskáját pedig egy közeli búzatáblába hajította.

Kovács Pétert előre kitervelt módon, több ember sérelmére elkövetett emberölés miatt ítélte halálra a bíróság 1968-ban, majd az év december 1-jén ki is végezték. Az 1957 és 1967 között elkövetett hat bűncselekmény jellegzetességei:

- Mindet néhány kilométeres körben követte el.
- Valamennyi bűncselekmény sértettje nő volt. Áldozatait egy kivétellel – ekkor megzavarhatták támadás közben – lemeztelenítette, vagy ruhájakat a mell és az alsóruha táján megszagatta.

- Egyetlen sértett értéktárgyai sem tűntek el, így nyereségvágyból elkövetett bűncselekményekről tehát szó sem lehetett.
- Valamennyi büntett szexuális jellegű volt, a tettes azonban egyik áldozatával sem közösült, hanem onanizált a holttestek felett, nemi szervét pedig áldozatai nemi szervéhez érintette.
- Három áldozatát a fejre mért (vagy arra irányuló) ütéssel ártalmatlanította (vagy próbálta meg ártalmatlanítani), hármat megfojtott.
- Kovács Péter mind a négy halálos áldozatát vízbe dobta.
- A hatból öt támadás a késő esti, illetve éjszakai órákban történt, teljesen vagy viszonylag elhagyatott helyen, a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Tiszaföldvár, vagyis az elkövető lakhelyének vonzáskörzetében.

Kovács Péter életéről

Kovács Péter 1934. január 11-én született Szolnokon. Születésének körülményeiről, esetleges komplikációkról nincs információ. Paraszti családban, nehéz körülmények között éltek Tiszaföldváron. Édesapja nem jött haza a frontról 1944-ben, halálhírért egy bajtársa közölte a családdal. Kovács gyakorlatilag apa nélkül nőtt fel. Nagypja ebben az évben öngyilkos lett. Az általános iskolát Tiszaföldváron végezte. Először katolikus iskolába járt, ahol az ötödik osztályt a front átvonulása, és egy betegség miatt meg kellett ismételnie. A gimnáziumba ugyan beiratkozott, de tanulmányait azért nem kezdte el, mert segítenie kellett anyjának a földművelésben. Ingerszegény környezetben élt, amit az is bizonyít, hogy Tiszaföldvárt húsz éves koráig, 1954-ig nem hagyta el, ekkor is csak azért, mert besorozták katonának. A katonaság után gépkocsivezetőként helyezkedett el, amelynek köszönhetően egyrészt beható helyismeretre tett szert, másrészt könnyen és gyorsan tudott mozogni. 1962-ben ismerkedett meg az elvált P. Juliannával, akit nem sokkal később feleségül vett. Mint az öt évvel később, az elfogása után kiderült, ekkor már legalább két emberölést elkövetett. Feleségével – akinek előző házasságából volt egy kamasz fia – 1964-ben kislányuk született. Családi ház építésébe fogtak, így amikor Kovács Péter nem dolgozott, az otthoni munka kötötte le az idejét. Kovácsra tisztességes, dolgozó családapaként tekintett a környezete.

A felnőttkori karrierbűnözők a kamaszkor lezárulása után magányossá válnak, és/vagy alkoholisták lesznek, esetleg valamilyen mentális zavar befolyásolhatja viselkedésüket. Kovács Péternél az utóbbit kell kiemelni, a bűnözői pályára egy igen súlyos gyermekkori trauma állította őt rá, amely aztán alapjában határozta meg a nőkhöz fűződő viszonyát. 14 éves volt, amikor szexuális zaklatás érte. A szexualitásról addig semmit sem tudott, szülei nem világosították fel. 14 éves korában került kapcsolatba a homoszexuális Bodócs Mihállal,

aki úttörővezetőként foglalkozott gyerekekkel. A férfi elcsalta a fiút, orálisan kielégítette, majd megtanította neki, hogyan kell onanizálni. Iránymutatásként hozzátette, hogy ha később ilyet csinál közben gondoljon nőkre. Ezután még egyszer, egy hét múlva találkoztak, és ekkor újra megisméltődtek a korábbiak. Kovács vallomásában úgy emlékezett vissza, hogy ezután az élmény után rabjává vált az önkielégítésnek. Sajátos kukkolásról is beszámolt a kihallgatásán. Be kellett érnie azzal, hogy az utcán sétáló nőket képzeletben elmeztelenül, és erre a gondolatra végzett önkielégítést. Rendkívül vizuális típus lévén nagyon szeretett volna meztelen nőt látni, de feleségével mindig sötétben, a takaró alatt közösködtek, így maradt a fantáziálás.

Kovács Péter már kényszeres önkielégítésére is betegségként tekintett. A gyermekkorban történt szexuális zaklatás és az önkielégítés miatt érzett büntudat következtében igen gyorsan gyökeret vert benne az a rögeszme, hogy nem érdemes közelednie a nőkhöz, mert úgyis kudarcot vallana. Bár az úttörővezető által okozott trauma igen súlyos volt, Kovácsban már a valós, nővel átélt kudarcélmény előtt kialakult ez a kisebbségi érzés. Szüzességét feleségével, egy hónappal a házasságkötésük után veszítette el, de az asszony elmondása szerint ezután sem mindig sikerült a behatolás. Előfordult, hogy egy ilyen eset után a férje sírva fakadt, amire az asszony azt mondta, menjen el orvoshoz. Kovács ezt nem tette meg, de valószínűleg nem a betegségtudat hiánya miatt, hanem azért, mert egyszerűen szégyellt volna szakemberhez fordulni a problémával. A kisebbségi érzést és a betegségtudatot igen nagymértékben erősíthette az is, ahogyan az önkielégítésről és a homoszexualitásról vélekedtek a szocializmusban. Bár Kovács nem tett említést homoszexuális hajlamokról, első szexuális élménye ilyen jellegű volt.

Műtéti beavatkozáson nem esett át, de számos baleset érte gyermekkorában. 8-10 éves lehetett, amikor fürdés közben a fejére esett egy vasvályú. Nem tudni, elvesztette-e az eszméletét, de orvosi kezelést nem kapott. Nem sokkal később vérmérgezés miatt látta el az orvos, majd vérszegénység miatt egy évet kimaradt az iskolából. 1947-ben vagy 1948-ban leesett a lóról egy tornaórán, beütötte a homlokát, és fél órán keresztül nem tudott beszélni. Orvosi kezelést ekkor sem kapott. Elmondása szerint ekkortájt paralízis tüneteit észlelték nála, ami miatt sokáig feküdt és orvosi kezelés alatt is állt.

Erőszak filmvászonon, televízióban, könyvben

Kovács Péter a nyomozati és a bírósági szakasz alatt is az elmebetegség elismertetésére játszott, hiszen szerette volna elkerülni a halálbüntetést. Azt állí-

totta, valamilyen lila köd ereszkedett rá, amely gyilkolásra készítette. Lenyűgöző, elemi erővel ható filmélményeket – máskor bűnügyi témájú könyveket – is említett, amelyek hatására elindult vadászni. Az általa említett filmek némelyikét valóban vetítették olyan napokon, amelyeken bűncselekményt követett el. Ezeket a nyomozás során be is szerezték, és meg is nézték a gyanúsítottal. A bírói indoklás szerint azonban több mint furcsa, hogy ezek a filmek mindig sötétedés után, és mindig akkor váltották ki nála azt a bizonyos hatást, amikor a felesége nem volt otthon, és kevésbé kellett tartania a lelepleződéstől.

Nagyrészt bűnügyi könyveket kölcsönzött ki, külön kérte is a könyvtárost, hogy ilyen témájú műveket tegyen félre neki. Mint azt vallomásában összefoglalta a könyvekből az erőszakos cselekmények, a kéjgyilkosságok és a megtorlások ragadták meg a figyelmét.

Első bizonyított, 1957 nyarán történt emberölése estéjén a Visszaélés (*Abuso di confianza*) című, 1950-ben készült argentin filmet vetítették a tiszaföldvári moziban. Beült megnézni a filmet, amelynek egyik jelenetében vetkőző fiatal nő volt látható, akivel egy másik jelenetben egy férfi kezdett el erőszakoskodni. Kovácsra olyan erővel hatott ez a jelenet, hogy felpattant és elhagyta a termet. A mozi elől azzal a céllal indult el kerékpárral, hogy valami hasonlót csináljon, mint amit a filmben látott.

Mint azt az elkövetett bűncselekmények rövid ismertetésénél említettük, második emberölése előtt is ugyanebbe a moziba tartott, amikor összetalálkozott későbbi áldozatával. Arra azonban már nem emlékezett a kihallgatásán, hogy mit vetítettek aznap a moziban.

1963-ban történt támadása előtt nevelt fiával tartózkodott otthon, felesége éppen dolgozott. A televízióban Dosztojevszkij *Bűn és bűnhődés* című regényének színházi változatát vetítették. Annak a jelenetnek a hatására, amelyben a főhős, Rogyion Romanovics Raszkolnyikov baltával öli meg az uzsorásaszszonyt (Polgár, 1989), Kovács ismét leküzdhetetlen vágyat érzett arra, hogy erőszakos cselekményt hajtson végre.

1964-ben történt támadása előtt is otthon tévézett. A Tenkes kapitánya című népszerű magyar filmsorozat *Fogságban* című részét vetítették. Ebben az epizódban van egy jelenet, amelyben egy kocsmáros erőszakoskodik egy fiatal nővel. Kovács Péter ezt látva úgy érezte, valami hasonlót kell tennie, majd a kőműveskalapácsot magához véve elindult, hogy áldozatot keressen magának.

Kovács említ még egy filmet, amelyet moziban látott és erőszakos jelenetek láthatók benne. Az 1960-ban bemutatott *Egy asszony meg a lánya* (*La ciociara*) című Sophia Loren főszereplésével készült filmre gondolt. Ennek egyik jelenetében afrikai katonák egy templomban erőszakolják meg anyát és lányát, akikről a ruhát is letépi. Kovács Péter nem tudta pontosan felidézni, mikor és melyik

moziban látta ezt a filmet, de emlékei szerint ez valamikor a harmadik emberölése előtt történt. Önkielégítései során többször is gondolt az említett jelenetre.

Az utolsó gyilkossága előtti időszakból erőszakos témájú könyvekre is hivatkozott, amelyeket a könyvtárból kölcsönzött ki. Ezek között említett egy Halálgyár címűt, amely minden bizonnyal a náci koncentrációs táborokat megjárt Ota Kraus és Erich Kulka a lágerek szörnyűségeiről beszámoló könyve lehet (Kraus – Kulka, 1958). Vallomásában külön kiemeli Alekszandr Fagyjev – magyarul először 1948-ban megjelent Az ifjú gárda (Fagyjev, 1948) című, megtörtént események alapján íródott regényét. Kovács emlékei szerint többször is elolvasta azt a részt, amikor bányászokat és bányászlányokat kínoznak, majd levágják a nők mellét. Ilyen jelenet sem a könyvben, sem az azonos című filmben nem szerepel, az utóbbihoz kapcsolódó cikkekben, visszaemlékezésekben azonban gyakran írnak az áldozatok megkínzásáról, és egy nő mellének levágásáról. A könyv és a nem sokkal utána készült film megjelenése idején sokat foglalkozhatott az eredeti eseményekkel a sajtó. Kovács inkább az újságban olvashatott a csonkításról, de később már nem emlékezett a forrásra. Mint ismertettük, utolsó áldozatának mindkét mellét levágta.

Diszkusszió

Arra máig nincsen ellentmondásmentes bizonyíték, hogy a médiaerőszaknak van-e közvetlen szerepe a társadalomban. Biztosan csak az állítható, hogy valamiféle indirekt kapcsolat létezik, vagyis bizonyos médiareprezentációk bizonyos emberekre, bizonyos körülmények között, bizonyos hatást gyakorolnak, azonban az is bizonyos, hogy ugyanezek a reprezentációk más emberekre semmiféle tartós benyomást nem tesznek (Császi, 2009). Azt azonban látjuk, hogy Kovács Péterre milyen hatást gyakoroltak az erőszakos filmjelenetek és a hasonló jellegű olvasmányok. Életpályáját nézve – különös tekintettel az őt 14 éves korában ért szexuális zaklatásra – egyfelől egyet kell értenünk a bíróság indoklásával, amely kétségbe vonta azt, hogy bűncselekményeit erőszakos filmjelenetekkel és erőszakos könyvekkel magyarázta. Az általa elkövetett emberöléseket is azért ismertettük részletesebben, hogy lássuk az eset ennél jóval összetettebb. Sokan rendelkeznek agresszív fantáziával, de nem válnak sorozatgyilkossá (Knight, 2007). Ezek az erőszakos élmények nem önmagukban vezettek bűncselekményekhez, de mintegy szikraként működhetek. Ez olyan aspektus, amit más korábban nem vett észre, pedig nagyon fontos.

Lehetséges, hogy a médiában megjelenített erőszak, és az azt körülvevő morális pánik szándékosan kelti életre és teszi láthatóvá a társadalomban potenciálisan

mindig ott lappangó agressziót azzal, hogy az emberek ennek hatására megrettenjenek saját destruktív hajlamaiktól (Császi, 2009). René Girard értelmezése szerint ezek a történetek azt a tilalmat játsszák mimetikusan újra, amelyet megszeretnének előzni (Girard, 1979). Lehetséges, hogy a médiának kettős szerepe van az erőszakkal kapcsolatban, megjeleníti és közvetíti, de ezen keresztül aktívan hozzá is járulhat az erőszakot elutasító érzések és gondolatok megszületéséhez (Császi, 2009). Kovács Péter esetében azonban azt kell mondanunk, hogy utóbbiról szó sincsen. Ez azonban egy konkrét eset, ami egyben vizsgálatunk korlátait is jelenti.

A kettős szereppel, az erőszakot elutasító érzésekkel kapcsolatban főleg a már említett Bűn és bűnhődést, azon belül is a Kovács Péternél a lángot belobbanató jelenetét, Raszkolnyikov gyilkosságát érdemes kiemelni. Ha az elkövető azt olvassa vagy látja, hogy nőekkel erőszakoskodnak, majd ő is ezt teszi, azzal egy mintát követ. Kovács Péter az őt ért gyermekkori trauma hatására fogékony volt a nemi erőszakra, ezért a mintára is. Nem volt képes arra, hogy érzékelje Dosztojevszkij valódi mondanivalóját, hiszen Raszkolnyikov története végül az emberélet kioltását elítélő morál győzelmével zárul. Kovács ebből semmit sem fogott fel, és itt érhető tetten az ő beszűkült gondolkodása. Csak az erőszakot látta, de azt már nem, hogy az egy teljesen más erőszak, mint az övé. Az, hogy nem mindig emlékezett a megnézett filmek címekre, amelyek után nőket támadott meg, vagy erőszakoskodásról fantáziált, akár az eltelt idő számlájára is írható. Logikusabbnak tűnik azonban az a magyarázat, hogy ezek a filmek önmagukban egyáltalán nem voltak fontosak és érdekesek Kovácsnak, csak azok a bizonyos jelenetek számítottak, amelyek mintát szolgáltattak neki. Ezeknek a képei ragadtak meg benne, ezeket vitte magával, hogy bármikor elővehesse őket. Az egyéb jelenetek, a mondanivaló csak felesleges és indifferens körítés volt számára.

Már katonaként is rengeteget fantáziált, a képzelgés pedig rendkívül gyakori a szexuális bűncselekmények elkövetőinél, különös tekintettel a szexuális sorozatgyilkosokra (Brittain, 1970). Utóbbiak *„olyan tipikus álmodozók, akik nagyon gazdag és aktív fantáziával rendelkeznek. Elképzelik a szadisztikus jeleneteket, és ezeket próbálják meg végrehajtani a gyilkosságoknál.”* (Meloy, 2000) Kovács Péter vallomásában említette, hogy amikor feleségével közöszült, akkor is az ölési cselekményeire gondolt, de önkielégítés közben is korábbi áldozatairól fantáziált. A képekhez társultak a mai szemmel nézve szinte átlagos, de abban az időszakban a lehető legerőszakosabbnak számító filmjelenetek, amelyekhez aztán már kifejezetten brutális írásos élmények adódtak hozzá.

Nem tudhatjuk, milyen hatást váltott volna ki Kovács Péterben a Bűn és bűnhődés, vagy a Tenkes kapitánya nézése abban az esetben, ha korábbi élete nem úgy

alakul, mint ahogyan alakult, de azt nyugodtan kijelenthetjük, hogy nem olyat, mint amelyet végül kiváltott. Az világos, hogy nem kizárólag az őt ért médiaerőszak hatására támadott meg nőket, de több esetben az ilyen típusú, egyfajta mentális triggerként működő jelenetek közvetlenül indították be nála a nőekkel szembeni erőszakos cselekmény vágyának motorját. A nőekkel szemben elkövetett erőszak láttán belobbanhatott nála az a tűz, ami a hétköznapiakban takarékon égett benne. Az elkövető pszichikai torzulásait a médiaélmény formálta tette.

Felhasznált irodalom

- Bodor E. (1955): A közvetett bizonyítékok alkalmazása egy bűnügy vizsgálata során. *Rendőrségi Szemle*, 12, 1111–1120.
- Brittain, R. P. (1970): The sadistic murderer. *Medicine, Science and the Law*, 10, 198–207.
- Császi L. (2009): A médiaerőszak, mint társadalmi erőszak szimbolikus helyettesítője. In: Stachó L. – Molnár B. (szerk.): *A médiaerőszak – tények, mítoszok, viták*. Budapest: Mathias Corvinus Collegium, Századvég Kiadó
- Fagyjev, A. (1953): *Az ifjú gárda*. Budapest: Athenaeum Kiadó
- Garamvölgyi Z. – Darvas J. (1968): Szexuális jellegű emberölési sorozat tettesének felderítése. *Belügyi Szemle*, 11, 94–99.
- Geberth, V. J. (1996): *Practical homicide investigation tactics, procedures, and forensic techniques*. Boca Raton: CRC Press
- Girard, R. (1979): *Violence and the Sacred*. Baltimore–London: Johns Hopkins University Press
- Haller J. (2009): A médiaerőszak a neurobiológus szemével. In: Stachó L. – Molnár B. (szerk.): *A médiaerőszak – tények, mítoszok, viták*. Budapest: Mathias Corvinus Collegium, Századvég Kiadó
- Knight, Z. G. (2007): Sexually motivated serial killers and the psychology of aggression and „evil” within contemporary psychoanalytical perspective. *Journal of Sexual Aggression*, 1, 21–35.
- Kraus, O. – Kulka, E. (1958): *Halálgyár*. Budapest: Kossuth Kiadó
- Meloy, J. R. (2000): The nature and dynamics of sexual homicide: an integrative review. *Aggressive and violent behaviour*, 1, 1–22.
- Polgár A. (1989): *A kéjgyilkos*. Szekszárd: Babits Kiadó
- Szabó Z. (1968): Egy súlyos élet elleni bűncselekmény sorozat nyomozásának idő előtti lezárása. *Belügyi Szemle*, 11, 100–107.

KÖNYVISMERTETÉS

Éberhardt Gábor

**A bűnüldözés és a bűnmegelőzés
rendészettudományi tényezői
című tudományoskonferencia-kötetről**

Amikor a kezembe fogtam A bűnüldözés és a bűnmegelőzés rendészettudományi tényezői című könyvet, újra az az érzés kerített hatalmába, mint amikor gyerekkoromban először léptem a nekem a tudás szentélyét jelentő könyvtárba. Volt egy hely, annak kisebb nagyobb helyiségei, ahol a polcokon rengetek könyv csak arra várt, hogy az olvasó magához vegye, és az írója átadhassa a gondolatait. Átélttem magamban ezt a pillanatot megint. Hogy mi váltotta ki?

Az említett tudományoskonferencia-kötet, amely egy igazi, nagybetűs könyv, a szó klasszikus tipográfiai értelmében. A külső, a tudomány tiszteletét mutató hófehér, fényes papír borító, amely magába foglalja a 357 számozott lapoldalt, ami szintén azt erősíti az olvasóban, hogy ebben lesz mit olvasni. A fedőlapon szinte kiált a határőr-zöld színű feliratozás, a határőrség emblematisztikus figurája a turulmadár, a karmai közt fogott karddal, amely már utal a kötet készítőire. A kiadás helyeként megjelölt Pécs a megszűnt Határőr Igazgatóság központja volt 2007 végéig. A rendszerváltozás időszakában létrejött Magyar Hadtudományi Társaság 1991-től működő Határrendész, később Határőr Szakosztályának keretein belül 2000-ben alakult meg nyolc lelkes határőr tiszttel, a tudományt tisztelő és művelő szakemberekkel a pécsi szakcsoport. Ez a jövőre két évtizedes múltra visszatekintő gárda az alapító, Szent László ünnepéhez kapcsolt konferenciáját a következő évben szervezte meg először. Az első tudományos kötetét 2002-ben adta ki, a jelenlegi a XXI. számot viseli.

A sorozat első könyve a Határőrség és rendészet című konferenciához kapcsolódó tanulmányokat mutatta be. A szervezők törekedtek arra, hogy a következő években megrendezésre kerülő tudományos, nemzetközi szimpóziumok tematikájában – a rendészet prioritása mellett – újabb és aktuális témák jelenjenek meg. Ez a szándék meg is valósult. A jelenlegi kötet bűnmegelőzési tevékenységhez kapcsolódó tartalmi hátterét a még 2002-ben kiadott második kötet előzi csak meg. A bűnmegelőzés és bűnüldözés rendészeti feladatai aktuális helyzetének

vizsgálata, az elmúlt 17 év során bekövetkezett jelentős változásokra is tekintettel, jó döntés volt a szervezők részéről.

A könyv tartása, kezelhetősége, olvashatósága jó, a tájékoztató információk kiemelték, a publikált anyagok szerkesztése a két évtizedes szerkesztői, kiadói tapasztalat profizmusát tükrözi vissza. A Pécsi Határőr Tudományos Közlemények sorozatának XXI. számában került kiadásra.

A befogadó műbe 39 magyar és külföldi szerző tanulmánya került. A szerzők között aktív és nyugállományú rendőrök, határőrök, büntetés-végrehajtási tiszt, külföldi egyetemi tanárok, bíró, ügyész, kormányzati képviselő, rendészeti szakértő tanulmányait olvashatjuk. A bűnmegelőzés, bűnüldözés, rendészet kapcsolatrendszerének, hatásmechanizmusának összefüggéseit, fejlesztési lehetőségeit a tudományos világ képviselői is figyelemmel kísérik. Ennek eredményeként a Pécsi Tudományegyetem, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, a Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola oktatóinak munkái mellett 11 PhD-hallgató publikációját is olvashatjuk. Ebből az összegző felsorolásból is kitűnik, hogy milyen széles spektrumban és milyen sok irányból, eltérő gondolkodásmóddal, alapképzettséggel lehet megközelíteni azt a rendészeti feladatrendszert, amelynek az eredményessége viszont társadalmi szintű visszacsatolásokat generál.

A kötet a belügyminiszter úr fővédnöki köszöntőjével, a tudományos munkásság elismerésével, a vizsgált terület fontosságának megerősítésével és miniszteri ajánlásával kezdődik. A tartalmi elemek, a bázis konferencia szekcióelőadásainak vázát követve, öt tematikus fejezetre bontottak. Az első fejezetben nyolc, a második, harmadik, negyedik részben kilenc, és az utolsó elemben négy tanulmány olvasható.

Az első fejezet A rendészet és a rendészettudomány támogató tényezői címet viseli. Abban az esetben, amikor ilyen tartalmi megjelölést olvashatunk, akkor a szakterület ismerőinek, vagy talán kevésbé ismerőinek tudatában is felrémlik Finszter Géza neve. Évtizedek munkásságának eredményeként az ő értelmezésében: *„A rendészettudomány – mint a közigazgatási jogtudomány egy önállóságra törekvő ágazata – most van kibontakozóban. A rendészettudomány célja a rendészeti gyakorlat elméleti megalapozása, a rendészet elmélete pedig a rendészeti tárgyú kutatások eredménye: azoknak a tudományos módszerekkel feltárt fogalmaknak és törvényszerűségeknek a rendszere, amelyek alkalmasak a rendészet működésének, szervezetének és jogi szabályozásának leírására és fejlesztésére. A rendészet tana a gyakorlati tapasztalatok, az empirikus tények szintetizálásával elméleti tudást és gyakorlati ajánlásokat kínál...”* (Finszter, 2018. 17.)

A címnek megfelelően olyan szakmai anyagokat olvashatunk, amelyek a megelőzés fontosságát, fejlesztési lehetőségeit, aktuális jogdogmatikai problémákat, a közigazgatási jog bűnüldözési feladatait, a rendészeti vezetés módszertani ajánlásait és annak pszichológiai támogatásának lehetőségeit, képzési feladatait ismertetik. Ebben a részben kitűnik a szolidaritásról szóló tanulmány. Készítője a hittudomány képviselője, aki ismételten megerősíti, hogy az aktuális és folyamatos fejlesztésre szolgáló tudás egyik alapköve a történelem mellett a vallás. Megismerhetjük a modern értelmezés szerint a vallási gyökerekre visszavezetett kollektív együttélés szabályainak jelentőségét, amelyek közös és indokolt kikényszerítésével biztosítható a társadalmi rend érvényesülése.

A második fejezet a Bűnmegelőzés a XXI. században címet viseli.

A bűnmegelőzés és a bűnüldözés fogalmi kategóriája egymástól eltérő tevékenységet feltételez. A bűnmegelőzés olyan tevékenység, amely megkísérli megakadályozni a bűncselekmény elkövetését, annak tényleges megvalósulása előtt. A bűnüldözés fogalmilag egy adott szint fenntartására utal, illetve annak kezelésére. Társadalmi feszültségforrásként jelenik meg, hogy a bűnüldözés önmagában nem képes feloldani a bűncselekményektől való félelmet, a sértetté válás miatti percepciót. Figyelembe kell venni – utalva a bemutatott társadalmi szolidaritásra is –, hogy a büntető igazságszolgáltatás mellett a társadalom tagjainak is jelentős szerepe van a bűnözés alakulásában. A szakterületi kutatók általánosítható megállapítása szerint a bűnözés egyfajta társadalmi jelenség, amelyet megszüntetni nem lehetséges, de a megelőzés hatékonyságával a látencia mellett is csökkenthető. (Steven, 2016, 39–44.)

Olvashatunk az ENSZ bűnmegelőzési tevékenységét szabályzó dokumentumokról és szervezeteinek munkájáról. Bemutatásra kerülnek a magyarországi bűnmegelőzés jelenlegi állapotának történeti előzményei, a büntetés-végrehajtás szervezetének specifikus feladatai, a bűnüldözés eredményességének mérési tapasztalatai a németországi rendőri állomány körében. Annak ellenére, hogy a terrorizmus már az ókorban is létezett, a terrorcselekmények a mindennapok részévé váltak világszerte, valamint számos megközelítésben leírták a kutatók, itt mégis olvasható egy PhD-hallgató olyan publikációja, amely nemzetközileg elfogadott és egységes fogalmi értelmezés leírását tűzte ki célul, annak hiánya miatt. A terrorizmus megelőzéséhez kapcsolódva megismerhetjük az Európai Unió és szervezeteinek kapcsolódó tevékenységét, a kibertérben történő kontrollfelületeket, lehetőségeket.

Sajnálatos módon a bűn üldözője is követhet el bűncselekményt, aminek a megelőzésére alkalmazott szervezet, módszer kerül ismertetésre. A kutatást végző PhD-hallgató bemutatja a megbízhatósági ellenőrzés körüli jogi polémiát.

A 21. században olyan szociológiai kifejezések jelentek meg, mint a veteránok, baby-boomerek, x-y-z generáció, alfák stb. A tárgykörben két alkotó is felveti annak jelentőségét, hogy a jellemzőket magukon hordozók a mai magyar társadalom tagjai, jövőjének részei. Ennek megfelelően nem csak a bűnözői oldal elkövetési és általános viselkedési elemei változnak, hanem a bűnüldöző, a bűnmegelőző tevékenységet folytatók esetében is felismerhetők ezek a jellemzők. A készítőik szerint ugyanakkor kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy a különböző korosztályok együttélése miatt a másikat kellően szükséges megismerni. A hatékony bűnmegelőzés és bűnüldözés ennek hiányában nem biztosítható.

A harmadik fejezetbe sorolt tanulmányok összegző címe a Bűnüldözés és a rendészettudomány.

A fejezetben leírást olvashatunk a 21. századi bűnüldözési feladatokat ellátók elvárt kompetenciáiról. A kriminalisztika tudománya megismerésének módszerei és követelményei mellett egyedi tartalmú munkák közül olvashatunk a fogazattal történő azonosításról, a műszeres vallomástételről, a speciális eljárásjogi helyzetben lévők kihallgatásának jogi- és szakmai környezetéről. Jelenkorunk egyik mótelyével, a kábítószerrel kapcsolatos aktuális helyzetértékelésről, az interneten elkövetett és annak felhasználásával alkalmazott bűnmegelőzésről szintén ismereteket szerezhetünk. Az identitáslopás igen nagy szakmai kihívásokat jelent a bűnüldözők számára, amelynek felderítése és bizonyítása az aktualitások között lett bemutatva.

A negyedik fejezet A bűnüldözés és a rendészet nemzetközisége cím alatt szerepel. Tudományos értékű kutatási eredményekkel szerezhetünk ismereteket a terrorizmus és az illegális migráció közti összefüggésekről. Tájékozódhatunk a német, az osztrák bűnügyi helyzetről, a felelős hatóságok bűnmegelőzési tevékenységéről. A magyarországi bűnmegelőzési tevékenység és az idegenrendészeti eszköztár kapcsolatairól további négy tematikus tanulmányban olvashatunk.

Magyar viszonylatban kevésbé jellemző, így kisebb információs háttérrel bír a védett fajok nemzetközi csempészete, a ráépülő szervezett bűnözés. Országunk jellemzően az ilyen bűncselekmények területén is tranzit területként szerepel, de megtudhatjuk, hogy melyek azok a cselekmények, amelyek nálunk is megjelennek. Az elmúlt években a bűnüldöző szervek tevékenysége mellett egyre növekvő jelentőségűvé vált ezen a szakterületen is a megelőzés.

A társadalom, az egyén biztonsága szintén aktuális téma. PhD-kutatás részeredményeként a tanulmány készítője bemutatja, és jellemzői alapján leírást ad a migrációhoz kapcsolódó új fogalomról. A túlterheléses migráció objektív hatásai közül a felelős rendészeti szervekre gyakorolt nyomás, a kutatás eredményei

alapján felveti a határforgalom-ellenőrzés biztonsága veszélyeztetésének lehetőségét. Ajánlásokat olvashatunk a jelentkező bűncselekmények hatékony felállítására, a biztonság fenntarthatóságára.

A záró fejezetben a rendészeti bűnmegelőzés komplexitása iránti igényről olvashatunk. Egyfajta szakmai kitekintést ad az orosz és a magyar rendészeti saját létrejöttének körülményeiről szóló leírás. Ebben a fejezetben két recenzió is közlésre került, amelyek A biometrikus adatokat tartalmazó úti és személyazonosító okmányok biztonságnövelő hatása a határ-, illetve közbiztonság hatására, valamint A rend kedvéért című válogatáskötetet mutatja be.

A könyv végén a nemzetközi megismerhetőség támogatására olvashatjuk a kötet alapjául szolgáló konferencia programját, valamint a tanulmányok angol nyelvű rezüméit.

A turulos könyv tanulmányai számos megközelítésben, különböző területeket egymástól eltérő, vagy azokat közelítő gondolatokat közvetítve olvashatók. A kötet nyomtatott és elektronikus megjelenése, elérhetősége szintén segíti azt a szándékot, amelyet az írók által alkalmazott szövegformálás is segít. Nemcsak a könyv fogása jó, hanem az abban leírtak is – a tudományos értékek mellett – könnyen olvashatók, értelmezhetőek úgy a kutatók, szakemberek részére, mint a tanulók, a társadalom széleskörű, érdeklődő rétege számára is.

Felhasznált irodalom

Finszter G. (2018): Rendészettan. Budapest: Dialóg Campus Kiadó

Steven, P. (2016): Lab: Crime Prevention – Approaches, Practices, and Evaluations. New York: Routledge

Gaál Gy. – Hautzinger Z. (szerk.) (2019): Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XXI., Pécs: Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport

KÖNYVISMERTETÉS

Kontra Jenő Sportrendészet a sportigazgatás rendszerében

Tóth Nikolett Ágnes tudományos igénnyel összeállított munkája 2019-ben jelent meg A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés projekt keretében. A könyv egy igen jól felépített, hat fő fejezetet tartalmazó kiadvány, amely sokéves kitarássorozat eredményét foglalja magában. A szerző tudományos eredményeket és gyakorlati tapasztalatokat sorakoztat fel, és elhelyezi a sportrendészetet a sportigazgatás rendszerében, illetve az állam belső rendjének fenntartása, a közrend, mint magasabb rendű cél érdekében. A rend, a rendészet általános definíciójától eljut a sportrendészet meghatározásáig. Érdekes összefüggés mutatkozik – egyéni és osztályadalmi szinten is – az emberi szabadság és az ezzel járó felelősség között, ami az embert erkölcsi lényvé teszi. Filozófiailag az ember boldogságának foglalatja a szabadság, míg boldogtalanságát a szabadság korlátozásában vagy hiányában tapasztalja meg. És a szabadsággal szorosan összefügg a felelősség, itt főleg a kollektív felelősség fontos. A sportélet minden részletében helye van az emberi méltóság szerinti élet helyes értelmezésének, a versenyszellemtől a szurkolói magatartásig. A jogi törvény és az erkölcsi törvény sokszor átfedi egymást, és ez a filozófiai alap érződik Tóth Nikolett Ágnes írásában.

Az emberi szabadsággal való visszaélés, a túlzott szabadság, mint helytelen értelmezés a rend felbomlását eredményezte a 20. század második felében sok sportrendezvényen, különösen a labdarúgó mérkőzéseken, ami a legnépszerűbb sport napjainkban. Hazánkban jól szabályozott sporttörvény van érvényben és annak technikai részletei megfelelőek, összhangban állnak az új Büntető Törvénykönyvvel. Tanulságos az angol Taylor-jelentés elemzése a kialakult angoliai futball-huliganizmus előzményeiről, ami egy bizonyos nyugati dekadens társadalomra utaló jeleket mutat, és nagy tömegeket mozgat meg. Tóth Nikolett a tömegpszichológia kérdéseit több szerző munkáján keresztül mutatja be, egészen az agresszió kezeléséig, majd rátér a magyarországi, 20. század elején megjelent erőszakos cselekedetekre és az erre adott belügyi válaszokra. Sok példán keresztül érzékelteti, hogyan lettek a labdarúgó mérkőzéseken a nézők egyre erőszakosabbak, veszélyesebbek, különösen a rendszerváltás utáni időben. Magyarországon azonban szerencsére nem voltak stadion-katasztrófák, úgy, mint a nagyvilág számos helyszínén.

Fontos a IV. fejezetben a rendőrség szerepének leírása a stadionbiztonság megteremtésével, a környezeti rend fenntartásával, a partner csoportok munkájával, alacsony profilú rendőri biztosítás alkalmazásával, a beléptető rendszerek működtetésével. Évi 1800-1900 hazai sportrendezvény biztosítását a magyar rendőrség kiválóan teljesíti.

Roppant érdekes a Sportrendészet és innováció című összefoglaló fejezet. Minden vonatkozásban új, a fejlődéssel magyarázható viszonyok, robbanás-szerű változások várhatók a sport területén is. A digitális technológia, a sportközvetítések, kiértékelések, az információtechnikai újdonságok mindenben átalakítják a sport világát is, beleértve a stadionok fokozott biztonsági igényét – főleg a labdarúgás területén –, ami nehéz feladat elé állítja a rend fenntartását. A szerző számos példával érzékelteti, hogy milyen durva esetek fordultak elő például labdarúgó mérkőzéseken a pirotechnikai eszközök bevetésével, más rendbontásokkal, szurkolók megtámadásával.

A hazai helyzetet elemezve fontos következtetést lehet levonni, és ez a jogi innováció. A jogi innováció dolgában jól áll hazánk, mert a jogalkotás gyorsan reagál az új sportrendészeti problémákra, ami azért is különlegesen dicsérendő, mert amint a szerző írja, a jog általában konzervál, fontos a jogi tradicionalizmus, ugyanakkor tud gyorsan is reagálni a megváltozott társadalmi jelenségekre. A legnagyobb sportjogi újítás az volt, hogy az országgyűlés 2011-ben elfogadta a sport-huliganizmus jelensége elleni törvényt. A jogalkotó a jelenség ellen a sportrendészeti nyilvántartás felállításával, a sporthuligánokra vonatkozó adatbázis létrehozásával küzd. Egy sor ehhez kapcsolódó törvényt is módosítottak, amelynek eredményeként már minimális rendőri létszám biztosítani képes egy nagy nézői létszámú mérkőzést, ahol sok ezer szurkoló van együtt. Igen eredményes a stadionokban elkövetett jogsértések számának csökkentése érdekében bevezetett beléptető rendszer használata, valamint a kizárás, kitiltás, eltiltás jogintézményének következetes alkalmazása.

A könyv utolsó fejezetében egy, a szurkolók körében elvégzett kérdőíves kutatás eredményeit olvashatjuk. Végző összegzésként elmondható, hogy a rend minden társadalom számára alapvetően fontos érték, ami kiterjed az élet, a társadalom minden területére, többek között a sportrendezvényekre is. A mai, modern társadalom sem nélkülözheti a rend fenntartását.

Felhasznált irodalom

Tóth N. Á. (2019): *Sportrendészet a sportigazgatás rendszerében*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Interjú Solt Ágnessel

Családon belüli erőszak Magyarországon

Az interjúra a 2019. év végén az Országos Kriminológiai Intézetben megrendezésre került szakmai konferencián elhangzott előadás kapcsán került sor. A téma aktualitását és a fennálló helyzet megoldásának sürgősségét támasztja alá az Igazságügyi Minisztérium honlapján a győri kettős gyermekgyilkosságról készült jelentés is, amelyben az alábbiak olvashatók: *„Az igazságügyi miniszter kezdeményezte a Kúria elnökénél a joggyakorlat felülvizsgálatát. Meg kell vizsgálni, hogy a bíróságok megfelelő szigorral lépnek-e fel az élet elleni bűncselekmények esetében, érvényesítik-e a középérték szabályát a büntetés kiszabása során. A bírói joggyakorlat felülvizsgálatát kezdeményezzük a szülői felügyelet és kapcsolattartás, valamint a gyermekelhelyezés tekintetében egyaránt. A gyermekvédelmi jelzőrendszer működését is felül kell vizsgálni mindezzel összefüggésben.”*

A hatályos Btk. 208. §-a a kiskorú veszélyeztetése büntett tényállását, a 212/A. §-a a kapcsolati erőszak tényállását az alábbiak szerint határozza meg:

„208. § (1) A kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles személy – ideértve a szülői felügyeletet gyakorló szülő, illetve gyám élettársát, továbbá a szülői felügyeleti jogától megfosztott szülőt is, ha a kiskorúval közös háztartásban vagy egy lakásban él –, aki e feladatából eredő kötelességét súlyosan megszegi, és ezzel a kiskorú testi, értelmi, erkölcsi vagy érzelmi fejlődését veszélyezteti, büntetett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, az (1) bekezdés szerint büntetendő az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki tizennyolcadik életévét be nem töltött személyt

a) bűncselekmény vagy szabálysértés elkövetésére, illetve züllött életmód folytatására rábír vagy rábírn törekszik,

b) bűncselekmény elkövetéséhez felajánl.”

212/A. § (1) Aki gyermekének szülője, továbbá az elkövetéskor vagy korábban vele közös háztartásban vagy egy lakásban élő hozzátartozója, volt házastársa, volt élettársa, gondnoka, gondnokoltja, gyámja vagy gyámoltja sérelmére rendszeresen

a) az emberi méltóságot súlyosan sértő, megalázó és erőszakos magatartást tanúsít,

b) a közös gazdálkodás körébe vagy közös vagyonba tartozó anyagi javakat von el és ezzel a sértettet súlyos nélkülözésnek teszi ki,

ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki az (1) bekezdésben meghatározott személy sérelmére rendszeresen követ el

a) a 164. § (2) bekezdése szerinti testi sértést vagy a 227. § (2) bekezdése szerinti becsületsértést, büntett miatt három évig,

b) a 164. § (3) és (4) bekezdése szerinti testi sértést, a 194. § (1) bekezdése szerinti személyi szabadság megsértését vagy kényszerítést, egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) Kapcsolati erőszak elkövetőjével szemben kitiltásnak is helye van.

(4) Az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekmény csak magánindítványra büntethető.

A téma kiemelt fontosságát támasztja alá az a kutatás is, amelyet Solt Ágnes PhD, az Országos Kriminológiai Intézet tudományos főmunkatársa folytatott. Számos esetben tartott előadást a témában végzett többéves kutatásának eredményeiről. Megkértük, hogy foglalja össze nekünk is a kutatás során szerzett tapasztalatait. Az interjút Hornyik Zsuzsanna készítette.

Mikor kezdett el foglalkozni a témával? Magyarország mely térségeit érintette a kutatás, és hozzávetőlegesen hány gyermeket érint a családon belüli erőszak? Korábban a fiatalkorú bűnelkövetők körével foglalkoztam kutatásaim során, aztán a szegregátumokban élőkkel, majd a halmozottan hátrányos helyzetű fiatalokkal. Ezekkel párhuzamosan pedig fogvatartottakkal, hosszúidős elítéltekkel. A családon belüli erőszak, a bántalmazó, elhanyagoló, mérgező közeg minden általam vizsgált jelenséggel párhuzamosan vagy előzményként jelen volt. Körülbelül négy évvel ezelőtt a büntetőeljárás keretében zajló gyermekmeghallgatásokat vizsgáltam, és ennek hatására kezdtem el foglalkozni kifejezetten és fókuszáltna a kiskorú veszélyeztetése, illetve a családon belüli erőszak kérdéskörével. A kiskorú veszélyeztetése tárgyában 2015-ben született és jogerőre emelkedett valamennyi ítéletet átnéztem. Ez összesen 961 darab ügyet érintett, azaz Magyarországon egy év alatt mindössze 961 jogerős ítélet született kiskorú veszélyeztetése tárgyában. Az ügyek majd felében családon belüli erőszakról és gyermekbántalmazásról beszélhetünk. Az ilyen esetek túlnyomó többségében legalább két-három gyermeket érintett a családon belüli erőszak.

Véleményem szerint e területeken a látencia bizonyosan több, mint százszoros.

Mely hatósági szervek érintettek a probléma kezelésében, illetve mennyire hatékony a működésük?

Az egész társadalom érintett, mindenkinek van felelőssége ezen a területen, és ezt tudatosítanunk kell. Ha intézményrendszereket kellene megneveznem, akkor a teljes szociális ellátórendszer, a gyermekvédelmi rendszer, s a jelzőrendszer egésze érintett. Ha hatósági szerveket kell sorolnom, akkor a gyámhatóság, a rendőrség, az ügyészség, a bíróság azok a hatóságok, amelyek érintettek a probléma kezelésében. A kutatás, majd az ezt követő „országjárás” és előadás-sorozat során feketén-fehéren kiderült, milyen óriási különbségek vannak járási szinten az országban a tekintetben, hogyan működik és hogyan nem a gyermekvédelmi védőháló. Hol vannak elakadások, az együtt nem működések, az információk megrekedése. A gyermekvédelmi rendszerben sok helyen komoly feszültség húzódik meg, amely a gyámhivatal, a gyermekjóléti központ és a gyermekjóléti szolgálat közötti folyamatos információcsere akadozására vagy hiányára, illetve a szakemberek eltérő szemléletéből fakadó együttműködési nehézségeire vezethető vissza. Számos esetben egyértelműen megragadható volt, hogy hol és hogyan követett el a rendszer mulasztást, vagy hozott rossz döntést, valamint az is, hogy a jelzőrendszer nem működik megfelelően: nem tesznek jelzést, vagy ha már egyszer tettek is, a probléma további észlelése ellenére nem ismétlik meg a jelzéseiket. A rendőrségen is nagyon sok múlik, hogyan viszonyulnak a feljelentést tevőkhöz, hogyan reagálnak a bejelentésekre, segítik vagy nehezítik a feljelentések megtételét, és egy rendőri intézkedés során mennyire kompetensek a helyszínrre érkező kollegák a bántalmazások folyamatát, forgatókönyvét és jellemzőit illetően. Az ilyen ügyek roppant érzékenyek, a bántalmazottak gyengék és kiszolgáltatottak, ráadásul a családon belüli erőszak nehezen bizonyítható. Jelentős mértékben a nyomozóhatóságok eljárásán múlik, hogy hány feljelentés születik, s hogy később, a büntetőeljárás során mennyire lesz bizonyítható a bűncselekmény. En úgy látom, hogy a sértetteket többnyire nem védi senki az elhúzódó eljárás során, folyamatos félelemben, fenyegetettségben élnek, olyan zaklatott lelkiállapotban vannak, hogy az esetek döntő többségében, az eljárás előrehaladtával egyre kevésbé hajlandók újra és újra részletekbe menő vallomást tenni. Ehhez hozzájárul az a tény, hogy maga a meghallgatás is nagyon traumatizáló élmény, amelyet indokolatlanul sokszor, és nem megfelelő szakképesítéssel rendelkező személyek végeznek. A lekezelő bánásmód, a kiszolgáltatottság érzékeltetése, a hatóságok látszólagos vagy tényleges kételkedése mind olyan attitűd, amely a traumatizált bántalmazottak megélésében azt jelenti, hogy segítség helyett újabb megaláztatásban részesülnek.

Gyakran jelent problémát az is, hogy a bizonyítékok javarészt csak közvetettek, s a tanúvallomásokban sokszor egy állítás, egy tagadás áll szemben egymással. Nehéz a megalapozott bizonyítás, az ügyészség pedig csak olyan ügyekben emelt vádat, amelyekben úgy gondolta, hogy kétséget kizáróan megállapítható a gyanúsított bűnössége, és az eljárás ítélettel zárul majd. A meglévő bizonyítékok értékelése igen szubjektív, a jelzőrendszeri tagok is ritkán tanúskodnak egységesen, mert félnek a bántalmazótól, vagy épp felelteseik rosszállásától.

Mi tapasztalható a bírósági eljárások során?

A vizsgált ügyekben a bünteteskiszabási gyakorlat diszfunkcionális, azt az üzenetet közvetíti ugyanis, hogy ezekben az esetekben a társadalomra való veszélyesség minimális. Az esetek háromnegyed részében az elkövetőket rögtön visszaengedik a családjukba, maximum felfüggesztett szabadságvesztés ítélettel. A kiszabott enyhe büntetést sokszor a fokozatosság elvével, a büntetlen előélettel, mint enyhítő körülménnyel magyarázzák a bírók, habár ezek a durva családi bántalmazások, elhúzódo sanyargatások, megalázások és erőszakos cselekmények éveken keresztül zajlanak. Az, hogy ezeket az elkövetőket csak hosszú hónapok, évek múlva vonják felelősségre, az nem a büntetlenség következménye, hanem súlyos rendszerhiba. Rendszerabúzus. Nagy nyomás van az igazságszolgáltatás szereplőin is a tekintetben, hogy az ügyeket minél hamarabb lezárják. Emiatt is gyakran kerül sor a felfüggesztett szabadságvesztés kiszabására, mert az kompromisszumos megoldás: a büntetés a legsúlyosabb, azaz szabadságvesztés, azonban a gyakorlatban mégsem jár bezárással, hiszen felfüggesztik a végrehajtást. Így jó eséllyel már elsőfokon jogerőre emelkedhet az ítélet, s a felek hamarabb megegyeznek. Ez mindenki számára előnyös. Problémát jelent még, és jogalkalmazói hibára utal, hogy a kapcsolati erőszakot és a gyermekbántalmazást ritkán állapítják meg halmazatban, pedig ez halmazati büntetést jelentene, és adott esetben öt évről nyolc és fél évre emelhetné a kiszabható szabadságvesztés időtartamát, ami pedig közép mérték alkalmazása esetén nem volna felfüggeszthető. A kapcsolati erőszakot Garai Renáta kutatta, ő 441 jogerős ítéletet tanulmányozott át, ami három év összes jogerős ítélete volt. Ezeknek az eseteknek a 91%-ában italozó életmódot folytatott az elkövető, és hiába volt bizonyítható a kiskorú veszélyeztetése az asszonyveréssel együtt, mégis az esetek 70%-ában nem, csupán 18%-ában vették ezt figyelembe. Az általam vizsgált ügyek csaknem kétharmadában volt bizonyítható a kiskorú veszélyeztetése mellett a kapcsolati erőszak tényállása is, mindössze ezen esetek 18%-ában minősítették a hatóságok, azaz 82%-ban gyakorlatilag nem vettek róla tudomást. Komoly probléma, hogy egy-két évig is elhúzódo-

nak az eljárások, miközben a bántalmazó és bántalmazott ugyanúgy egy háztartásban élnek, előzetes letartóztatás ezekben az esetekben gyakorlatilag nem fordul elő, így a sértettek életveszélyes fenyegetéseknek, és az addigiaknál is nagyobb veszélynek vannak kitéve végig az eljárás alatt, és sokszor utána is.

Milyen módon tudja a rendszer megvédeni a bántalmazott gyerekeket?

A kutatás eredményei alapján kijelenthető, hogy a legjobb és legmegnyugtatóbb megoldás az lenne, ha nem mulasztanánk el azt a számtalan intervenció lehetőségét, amire a jogszabályok teret biztosítanak, illetve köteleznek, amikor egy gyermek vagy egy család bajba kerül, amikor mérgező folyamatok kezdenek beindulni. Sajnos az észlelési és beavatkozási pontokon sok esetben úgy haladunk túl, hogy nemhogy nem történik semmilyen hatékony beavatkozás, de még a jelzés megtétele is elmarad. A szakemberhiány, a bizonytalanság a helyes szakmai lépéseket illetően, a beleszólás melletti társadalmi konszenzus hiánya, a felelősségvállalással járó hibalehetőségek kerülése, a rosszállástól vagy bosszútól való félelem mind-mind gátolják a gyakorlatban a megelőző, ártalomcsökkentő beavatkozásokat. Véleményem szerint a rendszer úgy tudná megvédeni a gyerekeket, ha valóban a gyermek érdeke lenne az elsődleges, ha a szakemberek valóban mindenekelőtt ezt tartanák szem előtt, és ha ezt fel is tudnák ismerni. Ha nem kellene attól rettegniük, hogy hiába a szándék, a beavatkozással csak még rosszabb helyzetbe lökik a gyerekeket, mert a rendszer eszköztelen, és a valódi megoldások, a komplex megsegítés elérhetetlen. Ha nem kellene választaniuk saját családjuk biztonsága és az áldozattá vált gyermek megsegítése között. Ha nem szorulnának maguk is segítségre amiatt, hogy elhivatott szakemberként szembesülniük kell a tehetetlenséggel, ami a rendszer működéséből fakad. Ha pedig mindez utópia marad, akkor a bántalmazott gyermekek védelmében a bántalmazó közegből való azonnali kiemelésük jelentené a megteendő lépést. Ezt csak lépésnek mondhatom, megoldásnak nem. Ha az elkövetőt nem emelik ki a környezetéből – ami egyébként igazságos és méltányos volna –, akkor nincs más, minthogy a bántalmazottat emeljük át egy szerető, egészséges, nyugodt közegbe. A vizsgált esetekben azonban azt láttam, hogy a védelemben vétel is borzasztóan diszfunkcionális. Csak elhúzta a bántalmazott, megnyomorított gyerekek szenvedését azzal, hogy a bántalmazónak esélyt ad magatartása megváltoztatására olyan esetekben, amikor pedig az életvitelből és az elkövető személyiségéből fakadóan a változás esélye kizárható.

Dacára azonban annak, hogy a durva és hosszasan elnyúló bántalmazási esetekben a kiemelés elkerülhetetlen lépésnek bizonyult, a vizsgált esetek mindössze 56%-ában emelték ki a bántalmazott gyerekeket a családból. Ez nagyon kevés az egyes esetekben tapasztalható brutalitáshoz képest, és nagyon későn,

túl későn is kerül rá sor. A szakemberek nehezen szorgalmazzák a gyermek kiemelését a családból, mert ha ezt javasolják, sok esetben őket éri támadás egyrészt a szülők, másrészt a felettes szervek részéről. A családsegítő szakember sok esetben tanácstalan, hogy mit tegyen, amikor a gyerek legfőbb érdeke lebeg a szeme előtt. A gyerekeknek ugyanis az a legrosszabb, ha nem szeretik. Ha csak egy vérközösség veszi körül, nem működik az óvó, gondoskodó környezet, és a szeretet nélküli környezetnél nincs rosszabb. Sajnos sok olyan család van, ahol már a szülők is bántalmazottak voltak. Azonban a kiemelést egy valahová való beemelés kell, hogy kövesse. Azonban a hivatásos nevelőszülők száma kevés, ráadásul ezek egy része úgynevezett „megélhetési nevelőszülő”, akik sokszor sajnos semmivel sem alkalmasabbak a gyermek nevelésére, mint származási családjá. Az iratok között több hivatásos nevelőszülő bukkant fel mint elkövető, akik a rájuk bízott gyermekeket sok-sok éven keresztül sa nyargathatták. A 12 év feletti kiskorúak intézetbe kerülnek, ahol olyan további veszélyeknek vannak kitéve, mint a kortárs bántalmazás, droproblémák, szökések, prostitúció. Tehát, ha a kiemelést, ami önmagában is egy trauma, hasonlóan rossz körülmények követik, az bizony nem megoldás. A bántalmazott, elhanyagolt, szeretetlenségben felnőtt gyermekek később 10–20-szor nagyobb eséllyel válnak önmagukra és a társadalomra is veszélyes deviáns személyekké, illetve felnőttként nagyon sokan választanak ahhoz hasonló családmódellet, amelyben saját maguk is szocializálódtak. Így tehát a családon belüli erőszakos bűncselekmények társadalomra való veszélyessége égbekiáltó. Erről nem veszünk tudomást, s miközben szociális eszközökre lenne szükség, most inkább a büntető igazságszolgáltatáson van a hangsúly. A büntető igazságszolgáltatás fókuszában pedig a vádlott áll, a sértett érdekei háttérbe szorulnak. Az érintett gyermekek, nők teljesen kiszolgáltatottak. Féltik az életüket, féltik a gyerekeiket, nem akarják elveszíteni őket, nem látják, hogy mi lehet a megoldás.

A társadalom mely rétegét érinti leginkább a családon belüli erőszak?

A kutatás során vizsgált elkövetői kör nem reprezentálja a tényleges elkövetői csoporthoz tartozókat, ugyanis az aluliskolázottak, nem jómódúak kevésbé tudják jól képviselni az érdekeiket. Ezért tűnik úgy, mintha leginkább a hátrányos helyzetű családok esetében fordulna elő a vizsgált jelenség. De sok jómódú, tanult szülő követ el családon belüli erőszakot, ezekre azonban nem derül fény, szinte teljes látenciában maradnak. Ők jól tudják manipulálni a környezetüket, jól képviselik az érdekeiket. Sokkal inkább tudnak meggyőzőek lenni, elhitetik, eltussolják és eltitkolják a családban és a hatóságok előtt is. Ráadásul az érzelmi bántalmazás, habár beláthatatlanul súlyos következményei vannak, teljesen láthatatlan marad.

Milyen további rendszerbeli problémákat tapasztalt a kutatása során?

Számos esetben nincs információáramlás még az igazságszolgáltatás rendszerén belül sem, a különböző eljárások között. Előfordult olyan eset, amikor párhuzamosan folyt a válóper és a büntetőeljárás négyrendbeli kiskorú veszélyeztetése miatt, és végül a gyermekbántalmazásért felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt szülő kapta meg a kizárólagos szülői felügyelet jogát. A jelzőrendszer és a gyermekvédelem ezer sebből vérzik. Hosszan kellene leírni és kezelni minden egyes lyukat, amely a gyermekvédelem védőhálóján tátong, s amelyen keresztül a bántalmazott gyerekek a mélybe zuhannak.

Hány előadást tartott eddig a témában?

Közel 4500 szakembernek tartottam előadásokat, a hallgatóság a jelzőrendszeri tagok, a gyermekvédelemben dolgozók, a rendőrség, az ügyészség, bíróság munkatársainak köréből kerültek ki. A gyermekvédelmi szakembereknek 32, a rendőrség munkatársainak 16, a jelzőrendszeri tagoknak 6, kormányhivatalban dolgozóknak 2, gyerekpszichológusoknak, bíróknak, ügyészeknek közel 60 alkalommal tartottam előadást. Ezek során felszínre került, hogy szükség van a témát illetően egy megváltozott társadalmi konszenzusra. Ne magánügyként tekintünk ezekre az esetekre, ahogyan eddig. A hatékonyság érdekében olyan érzékenyítésre van szükség az oktatásban résztvevők számára, hogy érezzék saját felelősségüket a veszélyeztetett gyermekek sorsának alakulásában. Elegendhetetlen, hogy a témában érintett szakemberek bizalommal legyenek egymás iránt, egy nyelvet beszéljenek, tudják, hogy ugyanúgy látják a felmerülő eseteket, és támogassák egymás munkáját. Ezért tartottam fontosnak, hogy az egyébként szándékosan sokkoló előadásokat követően műhelyvitákon beszélhessenek egymással a szakemberek, ahol alkalom nyílt a közvetlen beszélgetésre, a helyi tapasztalatok megosztására, megvitatására.

Miben látja a megnyugtató megoldást?

A családon belüli erőszak témakörével kapcsolatban egyelőre nincsen megfelelő társadalmi konszenzus, de bízunk kell benne, hogy ez nem marad sokáig így. Véleményem szerint ösztársadalmi szemléletformálásra van szükség. Jelentős attitűdváltozást hozhatna a rendszerben az emberek gondolkodásának, hozzáállásának megváltoztatása, amely végül kiköveteli a gyermekvédelmi és igazságszolgáltatási rendszer működésének megváltozását e tekintetben.

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A Belügyi Szemle kiemelten a Belügyminisztérium felügyeleti és szervezeti rendszeréhez illeszkedő olyan tudományos közleményeket fogad be és jelentet meg, amelyek elsősorban a rendvédelemmel, a közrenddel és a közbiztonsággal, a biztonságpolitikával, az önkormányzatisággal összefüggő kérdésekkel, a társadalmi devianciákkal, valamint a rendészet kérdéseit kriminológiai, kriminálszociológiai, büntetőjogi és rendészeti szempontból elemzi és értékeli.

A kéziratot kérjük feltüntetni a szerző nevét, beosztását, munkahelyének megnevezését, elektronikus és telefonos elérhetőségét, valamint lakcímét.

A teljes kéziratot .docx formátumban kérjük a szerkesztoseg@belugyiszemle.hu email-címen keresztül a Szerkesztőség részére megküldeni.

A beküldött közlemény visszaigazolása során a Szerkesztőség tájékoztatja a szerzőket a beküldött kézirat befogadásáról és várható megjelentetéséről.

A Szerkesztőség a beérkezett kéziratokat szakmai és tudományos szempontokból lektoráltatja, és fenntartja a jogot a kéziratok stilizálására, korrigálására, tipografizálására.

A Szerkesztőség másodközlést nem vállal.

A Belügyi Szemlében megjelent cikkek nem feltétlenül tükrözik a Szerkesztőség álláspontját, azok tartalmáért való felelősség minden esetben a szerzőket terheli. A lap egésze, az egyes cikkeket is beleértve, szerzői jogilag védett, ezeknek a szerzői jogi törvény keretein kívül történő bármilyen felhasználása jogellenes és büntetendő.

A folyóirat megrendelhető a Szerkesztőség e-mail címén vagy telefonon.

Telefonszám: +36 (26) 795-900 / 24-600

Email: szerkesztoseg@belugyiszemle.hu

Web: www.belugyiszemle.hu

Ára: 530 Ft

